

**TIETO- JA VIESTINTÄTEKNIikka JA
YHTEYDENPITO YLÄASTEIKÄISTEN PERHEISSÄ**

Puheviestinnän Pro gradu -tutkielma
Kevät 2002

Marko Siitonen
Viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos VIESTINTÄTIETEIDEN
Tekijä Marko Siitonen	
Työn nimi Tieto- ja viestintäteknikka ja yhteydenpito yläasteikäisten perheissä	
Oppiaine Puheviestintä	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Kevät 2002	Sivumäärä 84
Tiivistelmä - Abstract Tutkimuksessa tarkastellaan tieto- ja viestintäteknikan käyttöä sellaisissa jyvaskyläläisissä perheissä, joissa tutkimuksessa käytetyn aineiston keruuhetkellä oli ainakin yksi 13-14-vuotias lapsi. Tarkoituksena on tarkastella tieto- ja viestintäteknikan käytön laajuutta kotikontekstissa, siihen liittyviä kokemuksia sekä kotiin suunniteltavaan tieto- ja viestintäteknikkaan liitettäviä odotuksia. Tutkimuksessa käytetty aineisto kerättiin syksyn 2000 aikana 57 jyvaskyläläisessä perheessä. Tutkimusmenetelmänä oli puolistrukturoitu teemahaastattelu. Jokaisesta haastatteluun osallistuneesta perheestä haastateltiin toinen tai molemmat vanhemmista sekä yksi 13-14-vuotias lapsi. Haastattelut litteroitiin ja koodattiin, jonka jälkeen aineistoa analysoitiin sekä määrällisen että laadullisen tutkimuksen keinoin. Tutkimuksen mukaan suomalaisilla lapsiperheillä on käytössään runsaasti tieto- ja viestintäteknikkaa, ja sitä käytetään monipuolisesti perheen vuorovaikutuksessa. Erityisesti matkapuhelin näyttää olevan muita tärkeämpi viestintäväline. Kokemukset tieto- ja viestintäteknikan käytöstä perheen vuorovaikutuksessa olivat pääosin positiivisia. Sen sijaan odotukset uuden viestintävälineen mahdollisista vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin eivät olleet pelkästään positiivisia, vaan erityisesti isien ja äitien vastauksissa uuteen viestintävälineeseen liitettiin myös negatiivisia ja neutraaleja arvioita. Lasten odotukset olivat haastatelluista kaikkein myönteisimpiä. Näytti siltä, että vanhempien kohdalla positiiviset kokemukset tai niiden puute olisivat liittyneet viestintävälinettä kohtaan asetettujen odotusten positiivisuuteen tai negatiivisuuteen, mutta yhteyttä kokemusten ja odotusten välillä ei voitu tilastollisesti todistaa. Tieto- ja viestintäteknikka on 2000-luvun Suomessa erottamaton osa useimpien lapsiperheiden vuorovaikutusta, vaikka perheiden käytössä olevaa tekniikkaa ei olekaan suunniteltu ensisijaisesti perheitä varten. Perhesysteemissä tekniikka näkyy monella tavalla, se liittyy niin perheen rooleihin kuin sääntöihin ja rajoihinkin. Tekniikkaan suunniteltaessa tulisi ottaa huomioon sen käyttäjien elämäntilanne ja kokemukset, mikäli halutaan tukea tietoyhteiskunta-ajatuksen tasa-arvoista ihmiskuvaa.	
Asiasanat perheviestintä, viestintäteknologia	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto / Tourulan kirjasto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET	1
2 PERHE, VIESTINTÄ JA VIESTINTÄTEKNOLOGIA	5
2.1 PERHEEN KÄSITE PUHEVIESTINTÄTUTKIMUKSESSA	5
2.2 TIETO- JA VIESTINTÄTEKNIikka JA PERHE	13
2.2.1 Tieto- ja viestintäteknikan käyttöönotto perheissä	14
2.2.2 Tieto- ja viestintäteknikka 2000-luvun suomalaisissa perheissä	16
2.3 KUINKA PERHEVIESTINNÄN ERITYISPIIRTEET NÄKYVÄT TEKNIIKAN KÄYTÖSSÄ?	20
2.3.1 Perheen säännöt ja rajat	21
2.3.2 Perheenjäsenten monet roolit	23
2.3.3 Perheen rituaalit ja rutiinit	27
2.3.4 Perheenjäsenten sitoutuminen	28
3 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	31
3.1 TUTKIMUSKYSYMYKSET	31
3.2 HAASTATTELULOMAKE	34
3.2 AINEISTON KERUU	38
3.3 AINEISTON ANALYYSI	39
3.4 HAASTATELLUT PERHEET	41
4 TULOKSET	43
4.1 VIESTINNÄN TAVAT JA VÄLINEET	43
4.1.1 Perheiden viestintävalmiudet laitteistojen osalta	43
4.1.2 Millaisia viestintävälineitä perheenjäsenet käyttävät perheen sisäisessä viestinnässä?	46
4.2 KOKEMUKSET MATKAPUHELIMISTA SEKÄ TIETOKONEEN JA INTERNETIN KOTIKÄYTÖSTÄ PERHEEN VIESTINNÄSSÄ	54
4.2.1 Isien kokemukset matkapuhelimista sekä tietokoneen ja Internetin kotikäytöstä	54
4.2.2 Äitien kokemukset matkapuhelimista sekä tietokoneen ja Internetin kotikäytöstä	56
4.2.3 Lasten kokemukset matkapuhelimista sekä tietokoneen ja Internetin kotikäytöstä	58
4.3 SUHTAUTUMINEN MAHDOLLISEEN UUTEEN VIESTINTÄVÄLINEESEEN	59

4.3.1	Arvioidut vaikutukset perheen ihmissuhteisiin.....	61
4.3.2	Aikaisempien kokemusten yhteys arvioituihin vaikutuksiin	64
5	POHDINTAA.....	66
5.1	PERHEIDEN KÄYTÖSSÄ OLEVA TIETO- JA VIESTINTÄTEKNIikka	66
5.2	TIETO- JA VIESTINTÄTEKNIikka PERHEIDEN SISÄISESSÄ VUOROVAIKUTUKSESSA	68
5.3	UUDEN VIESTINTÄVÄLINEEN ARVIDUT VAIKUTUKSET PERHEEN IHMISSUHTEISIIN	72
5.4	TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA	75
6	LOPUKSI.....	78
	KIRJALLISUUS.....	81

1 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET

Vaikka viestintäteknikkaa on kehitetty jo ennen 1900-lukua, eivät sen suorat vaikutukset kokonaisten kansojen arkielämään ole koskaan historiassa tapahtuneet niin nopeasti ja osoittautuneet niin suuriksi kuin viime vuosisadan viimeisillä vuosikymmenillä. Sekä uusien teknisten apuvälineiden kehitys että niiden käyttöönotto ovat tapahtuneet jatkuvasti kiihtyvällä tahdilla, ja suunta näyttää olevan sama myös 2000-luvun alkupuolella. Merkillepantavaa on myös se, että vaikka uudet viestintävälineet otetaan edelleenkin usein ensimmäisenä käyttöön ase- tai muussa teollisuudessa sekä korkeakoulujen laboratorioissa, on moni niistä levinnyt huomattavan nopeasti tavallisten kansalaisten ulottuville, tullut osaksi heidän arkielämäänsä. Matkapuhelinten, tietokoneiden ja muun viihde- ja hyötyelektroniikan yleistymisen on edennyt niin pitkälle, että viime vuosina on havahduttu huomaamaan niiden tyypillisen käyttäjän asteittainen muutos koulutetusta, nuoresta miehestä muihinkin kansalaisiin. Käyttähän jo esimerkiksi yli puolet kaikista maamme työvoimasta ja useampi kuin joka neljäs kotitalous aktiivisesti tietotekniikkaa (ks. esim. Rantanen & Lehtinen 1998). Tämän kehityksen innoittamina on etenkin länsimaiden hallintovallan ja yritysten piirissä kehitetty useita erilaisia visioita ja strategioita siitä, millainen yhteiskunta meitä viestintäteknologian sateenkaaren päässä odottaa.

Euroopan Unionin (eEurope)¹ ja Suomen tietoyhteiskuntastrategioissa² painotetaan kansalaisten ja alueiden syrjäytymisen ehkäisemistä, julkisten palveluiden parantamista ja muita hyveitä, jotka tullaan saavuttamaan kun ”ihmisystävällinen ja kestävä tietoyhteiskunta” toteutetaan (lainaus Liikenne- ja viestintäministeriön selonteosta tietoyhteiskunnasta hallitusohjelmassa). Selvää on kuitenkin se, että erilaisten teknisten ratkaisujen lisääntyminen ei itsessään paranna elämän laatua. Pikemminkin on kyse siitä, kuinka tekniikkaa hyödynnetään ja kenelle sitä suunnitellaan. Voidaankin väittää, että rakennettaessa yhteiskuntaa tekniikan lähtökohdista käsin ei voida saavuttaa ihmisten elämisen laadun kannalta parhaita tuloksia.

---

¹ http://europa.eu.int/ISPO/policy/i_europe.html

² <http://www.mintc.fi/www/sivut/suomi/tele/tietoyht/index.html>

Suomen tietoyhteiskuntastrategiassa painotetaan mielestäni ansioituneesti valtiovallan roolia informaation tasa-arvoisen saannin takaajana sekä ihmisten perusoikeuksien turvaajana. Yhteiskuntamme viestintäteknologiamurroksen suurin vaara lieneekin juuri siinä, että ihmiset eivät ole tasa-arvoisia sen edessä. Jos viestintäteknologian kehitys ja sen tuomat mahdollisuudet jätettäisiin puhtaasti markkinoiden kontrolloimiksi kulutushyödykkeiksi, hyödyttäisivät ne edelleen enenevässä määrin ainoastaan sitä pientä osaa kansasta, jolla on parhaat materiaaliset mahdollisuudet niiden käyttämiseen. Toisin sanoen viestintäteknologian kehitys sinänsä ei johda tasa-arvoisempaan yhteiskuntaan, vaan pikemminkin keskittää viestinnän virtaa edelleen niille, joilla on jo aikaisemmin ollut sen hyväksikäyttämiseen parhaat mahdollisuudet. Ihmisystävällisen ja kestävästi tietoyhteiskunnan rakentamiseen tarvitaan paitsi tekniikkaa, jonka kehittäminen tehdään niiden ihmisten ehdoilla, joille se kehitetään, myös tahtoa antaa nuo mahdollisuudet niille, jotka eivät niihin vapaan markkinatalouden säännöillä pääse käsiksi.

Toisaalta mahdollisuuksien tasapuolinen tarjoaminen ei välttämättä aina riitä. Tarvitaan myös tietoa ihmisten tarpeista ja niiden huomioon ottamista teknologiaa suunniteltaessa, sillä ihmisen suhde teknologiaan on edelleen parhaimmillaankin ambivalentti. Tämä näkyy etenkin silloin kun teknologia kehittyy koskettamaan sellaisia alueita henkilökohtaisessa elämässämme, jonne se ei ole aikaisemmin ulottunut. Sosiaalisen vuorovaikutuksen, ja erityisesti perheen, ollessa kyseessä heräävät uudestaan jo moneen kertaan kysytyt kysymykset: "Vähentääkö teknologia viestintää? Huonontaaako se viestinnän laatua? Vai lisääkö tai korvaako se viestintää? Mitä se tekeekin, onko se hyvä vai huono asia?". Vastausten puutteesta, runsaudesta tai vastakkaisuudesta voi johtua se, että monessa perheessä toisaalta rohkaistaan teknologian käyttöä (koska se nähdään kuuluvaksi tulevaisuudessa välttämättömiin taitoihin) ja toisaalta pelätään liiallista sille altistumista. Tähän kaksijakoiseen suhteeseen tuo oman lisänsä sukupolvien välinen ero viestintäteknologiaan liittyvissä tiedoissa ja taidoissa. Kavereidensa kanssa netissä chattaileva ja tekstiviestejä lähettelevä nuori liikkuu hyvin erilaisessa viestinnän maastossa kuin lankapuhelinta ja kirjeitä käyttävä isoisä.

2000-luvun suomalaiset perheet ovat jatkuvasti muuttuvien, viestintään liittyvien haasteiden edessä. Näiden haasteiden kohtaamista ei helpota se, että myös perheen

perusrakenteet ja -muodot ovat jatkuvan muutoksen kohteina. Lisäksi perheen ulkopuolelta tulevien vaikutteiden nopeus ja voimakkuus saattavat jättää monet ilman riittäviä mahdollisuuksia hyödyntää näitä muutoksia. Teknologian meille tarjoamien mahdollisuuksien runsaus ei aina tarkoita sitä, että osaisimme käyttää niitä järkevällä ja meille hyödyllisellä tavalla. Näen, että perheviestinnän ja viestintäteknologian tutkimuksella on mahdollisuuksia auttaa kehittämään malleja siitä, kuinka voisimme elää näiden muutosten ja mahdollisuuksien kanssa niitä hyväksikäyttäen, eikä siten, että ne dominoivat meitä.

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on selvittää, kuinka 2000-luvun taitteen suomalaisperheet näyttävät käyttävän tieto- ja viestintäteknologiaa, millaisia kokemuksia heillä siitä on ja kuinka he tulkitsevat jatkuvasti uudistuvien viestintämahdollisuuksien vaikuttavan perheen ihmissuhteisiin. Tutkimuksen alkuosassa keskityn perheviestinnän erilaisten näkökulmien esittelemiseen ja sen selvittämiseen, millainen suhde länsimaisella perheellä on viestintäteknologiaan ollut aikaisemmin. Tutkimuksen jälkimmäisessä, empiirisessä osassa tarkastelen suomalaisen perheen ja viestintäteknologian suhdetta syksyllä 2000 tehdyn haastattelumateriaalin pohjalta. Haastatteluun osallistui 57 keskisuomalaista perhettä, ja se toteutettiin osana Perheportaali-projektia³.

Tietoyhteiskuntaa käsittelevissä kirjoituksissa käytetään useita eri termejä puhuttaessa tietojenkäsittelyyn ja viestintään liittyvistä teknisistä apuvälineistä. Puhutaan viestintä-, informaatio- tai telekommunikaatioteknologiasta, tieto- ja viestintäteknikasta, viestintävälineistä sekä mediasta. Joskus näihin termeihin lisätään uusi-etuliite, joka tosin on nykyisin hieman ongelmallinen. Viestintävälineiden uutuus on hyvin suhteellista ja nopeasti muuttuvaa (onko kotitietokone enää "uusi" viestintäväline kahden vuosikymmenen jälkeen?), eikä uudeksi julistaminen tuo varsinaisesti lisäarvoa käytetylle määrittelylle. Yleisesti ottaen näillä eri määritelmillä tarkoitetaan kuitenkin samaa asiaa, nimittäin erilaisia mobiileja viestintävälineitä (käytännössä matkapuhelinta) sekä tietokonevälikkeistä viestintää (joksi matkapuhelimetkin toki voidaan tarkalleen ottaen laskea).

---

³ Perheportaali-projekti on Jyväskylän yliopiston ja Sonera Oyj:n yhteistyöprojekti. Projekti aloitettiin vuonna 2000.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen joidenkin eri viestintävälineiden vaikutuksia sellaisten perheiden viestintään, joissa aineiston keräämishetkellä oli yläasteikäinen lapsi tai lapsia. Erityisesti fokuksessa ovat matkapuhelimet sekä sähköposti ja muu Internetin käyttö. En kuitenkaan tarkastele näitä eri välineitä pelkästään niiden funktionaalisen merkityksen kautta vaan keskityn perheenjäsenten niistä muodostamiin kokemuksiin ja mielikuviin. Tämän lähestymistavan vuoksi termit tieto- ja viestintäteknikka tai viestintävälineet ovat mielestäni liian suppeita ja esineellistäviä kattaakseen koko tarkastelemani ilmiön. Käytänkin tässä opinnäytetyössä termiä viestintäteknologia viitatessani yleisesti siihen koko ilmiöön, jonka erilaiset viestintään liittyvät tekniset ratkaisut, niiden käyttö sekä niihin liittyvä sosiaalinen merkityksenanto muodostavat. Puhuessani yksittäisistä välineistä, kuten matkapuhelimesta, käytän ilmaisua viestintäväline, ja puhuessani näiden välineiden muodostamasta teknisestä kokonaisuudesta puhun tieto- ja viestintäteknikasta.

2 PERHE, VIESTINTÄ JA VIESTINTÄTEKNOLOGIA

Käsittelen tämän luvun ensimmäisessä alaluvussa perhettä ilmiönä puheviestintätutkimuksen kentässä. Toisessa alaluvussa keskityn perheviestinnän erityispiirteisiin, ja kolmannessa tarkastelen viestintäteknologian ja perheviestinnän välistä suhdetta.

2.1 PERHEEN KÄSITE PUHEVIESTINTÄTUTKIMUKSESSA

Tärkeänä yhteiskuntamme perusyksikkönä perhe on sekä julkisen että yksityisen diskurssin vakioaihe. Varsinkin median piirissä perheen käsittely sinällään tai osana jotakin siihen läheisesti liittyvää aihetta on hyvin yleistä. Tällöin perhettä käsitellään usein ilman teoreettisesti rakennettua kysymyksenasettelua tai analyysia, siis esimerkiksi ainoastaan kuvailemalla siinä tapahtuneita muutoksia. Tällaisia, yleensä artikkelimuodossa olevia kuvauksia julkaistaan yleensä useita vuodessa erilaisissa aikakaus- ja sanomalehdissä sekä muualla mediassa. On kuitenkin muistettava, että aihetta on mahdotonta käsitellä määrittelemättä sitä jotenkin. Muissa kuin tieteellisissä, perhettä käsittelevissä teoksissa perhe määritelläänkin yleensä implisiittisesti jonkin vallitsevan normin mukaan, jolloin näihin määritelmiin läheisesti liittyvät arvot siirtyvät myös aiheen käsittelyyn. Perheen määrittelyn tarkasteleminen on kuitenkin myös muun kuin tieteellisen keskustelun kannalta mielekästä, sillä yleisesti hyväksytyt määritelmät ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa tieteellisten määritelmien kanssa.

Suomalaista perhettä on tutkittu sekä yhteiskuntatieteellisistä että psykologisista ja lääketieteellisistä lähtökohdista huomattavasti puheviestinnän näkökulmaa laajemmin. Tämä johtunee pitkälti siitä, että puheviestintä tieteenalana ei ole Suomessa ollut yhtä kauan niin aktiivisesti edustettuna kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa, josta monet sen perusajatuksista ovat lähtöisin, ja jossa muun muassa myös perhettä tutkittu kattavasti. Toisaalta myös Yhdysvalloissa suurin osa perheen tutkimusta on ollut viime vuosikymmeniin asti lääketieteellistä tai terapiaan tähtäävää, perheen toimimattomuuden tutkimusta. Tämän tutkimusalan taustan vuoksi joudunkin tässä opinnäytetyössä tukeutumaan lähes yksinomaan muuhun kuin suomalaiseen tutkimuskirjallisuuteen tarkastellessani perhettä viestinnän teorioiden näkökulmasta.

Perhe voidaan määritellä monella tasolla. Perheen käsite on toisaalta yleismaailmallinen, sillä jokaisessa ihmisten muodostamassa kulttuurissa on jokin yhdessä elämisen malli, joka voidaan laskea perheeksi. Toisaalta nämä käsitykset ja mallit vaihtelevat kulttuureittain, ja lisäksi jokaisella on niistä oma, henkilökohtainen käsityksensä (ks. esim. Gamble & Gamble 1998, 345).

2000-luvun suomalaisessa kulttuurissa on vallalla monia erilaisia perhekäsityksiä. Suurperheet, ydinperheet, uusperheet, yksinhuoltajaperheet, avoliitot ja monet muut yhdessä elämisen muodot ovat osa sitä jatkuvaa prosessia, jota yleisesti kutsutaan perheeksi. Yksikään perheen muodoista ei ole muuttumaton, eivätkä ne toisaalta sulje toisiaan pois. Esimerkiksi viime vuosina voimakkaasti lisääntynyt teknologian vaikutus elämäämme on osaltaan ollut vaikuttamassa perhekäsitystemme muuttumiseen tarjoamalla uusia mahdollisuuksia kodin käsitteen laajentamiselle. 2000-luvun perhe, joka pitää matkapuhelimen yhteyttä toisiinsa ja näkee toisiaan ehkä vain ajoittain, elää maailmassa, joka tarjoaa hyvin erilaiset mahdollisuudet perheenjäsenten väliseen vuorovaikutukseen kuin aikaisemmat vuosikymmenet.

Ihmistieteiden tutkimuskirjallisuudessa perhe on määritelty esimerkiksi fyysisen kontekstin (asuinpaikka), emotionaalisen tulkinnan, verisiteiden, yhteiskunnan lakien tai sosiaalisen yhteisön toimivuuden lähtökohdista sen mukaan, mikä kunkin tutkimuksen tavoitteiden kannalta on ollut mielekkäintä. Etenkin anglosaksinen puheviestintätutkimus on yleensä ottanut lähtökohdakseen ydinperheen, avioliiton tai vanhempien ja lasten välisen interaktion (ks. Pearson 1993, 7). Esimerkiksi kotoa muuttaneita lapsia, isovanhempia, vanhempien sisaruksia ja muita sukulaisia huomioon ottavia tutkimuksia on vähemmän.

Toisin kuin empiirinen tutkimustraditio, perheen teoreettiset määritelmät käsittelevät perhettä yleensä joustavasti ja pyrkivät sisältämään useita hyvinkin erilaisia perhemalleja. Määritelmässä on myös usein pyritty löytämään niitä ominaisuuksia, jotka liittyvät perheisiin niiden kulttuuritaustasta riippumatta. Tämä tendenssi on hyvin nähtävissä seuraavissa neljässä esimerkinomaisessa perheen määritelmässä, jotka ovat peräisin perheviestintää käsittelevistä yleisteoksista.

1. [Families are] networks of people who share their lives over long periods of time bound by ties of marriage, blood, or commitment, legal or otherwise, who consider themselves as family and who share a significant history and anticipated future of functioning in a family relationship. (Galvin & Brommel 2000, 5).
2. [A Family is] an organized, relational transactional group, usually occupying a common living space over an extended time period, and possessing a confluence of interpersonal images that evolve through the exchange of meaning over time (Pearson 1993, 14).
3. [A family is] a multigenerational social system consisting of at least two interdependent people bound together by a common living space (at one time or another) and a common history, and who share some degree of emotional attachment to or involvement with one another (Yerby, Buerkel-Rothfluss & Bochner 1995, 13).
4. [A family is] a self-defined group of intimates who create and maintain themselves through their own interactions and their interactions with others; a family may include both voluntary and involuntary relationship; it creates both literal and symbolic internal and external boundaries, and it evolves through time: It has a history, a present, and a future (Turner & West 1998, 7-8).

Määritelmässä voidaan nähdä useita yhdistäviä tekijöitä. Ne pyrkivät avoimuuteen ja kattavuuteen, mikä toisaalta lisää määritelmien joustavuutta mutta vähentää samalla niiden käyttökelpoisuutta empiirisen tutkimuksen apuvälineenä. Toisaalta määritelmät ovat avoimia hieman erilaisten asioiden suhteen. Esimerkiksi perheenjäsenten välinen sukulaisuus on ehtona ainoastaan yhdessä määritelmässä, mikä jättää muut määritelmät avoimiksi vaikkapa ystävyyskautta rakentuneelle vapaaehtoiselle perheelle. Yhteistä, jaettava asuinpaikka tai tilaa pitää tärkeänä kaksi neljästä määritelmästä, ajallinen jatkuvuus sen sijaan on tärkeää kaikille määritelmille. Vain kahdessa määritelmässä vuorovaikutuksen prosessit nostetaan esiin. Tämä on merkillepantavaa siksi, että ne teokset, joista määritelmät ovat peräisin, ovat lähtökohtaisesti puheviestinnän tieteenalaan kuuluvia ja painottavat määritelmiä soveltaessaan viestinnän merkitystä minkä tahansa ihmisyhteisön muodostumiselle ja toimimiselle. Tämä ilmiö kuvastaa hyvin perheen määrittämisen vaikeutta: Perhe

käsitteenä on meille kaikille niin tuttu, että siihen liittyvät ilmiöt on helppo ottaa itsestäänselvyyksinä, ja toisaalta jokainen rajanveto näyttää sulkevan merkityksellisiä ilmiöitä käsiteltävän asiakokonaisuuden ulkopuolelle. Usein määrittelyjen tueksi esitetäänkin erilaisia kategorioita, joiden avulla perheet voi laittaa tarkempaan järjestykseen. Tällaisia kategorioita ovat esimerkiksi kahden biologisen huoltajan perhe tai yksinhuoltajaperhe.

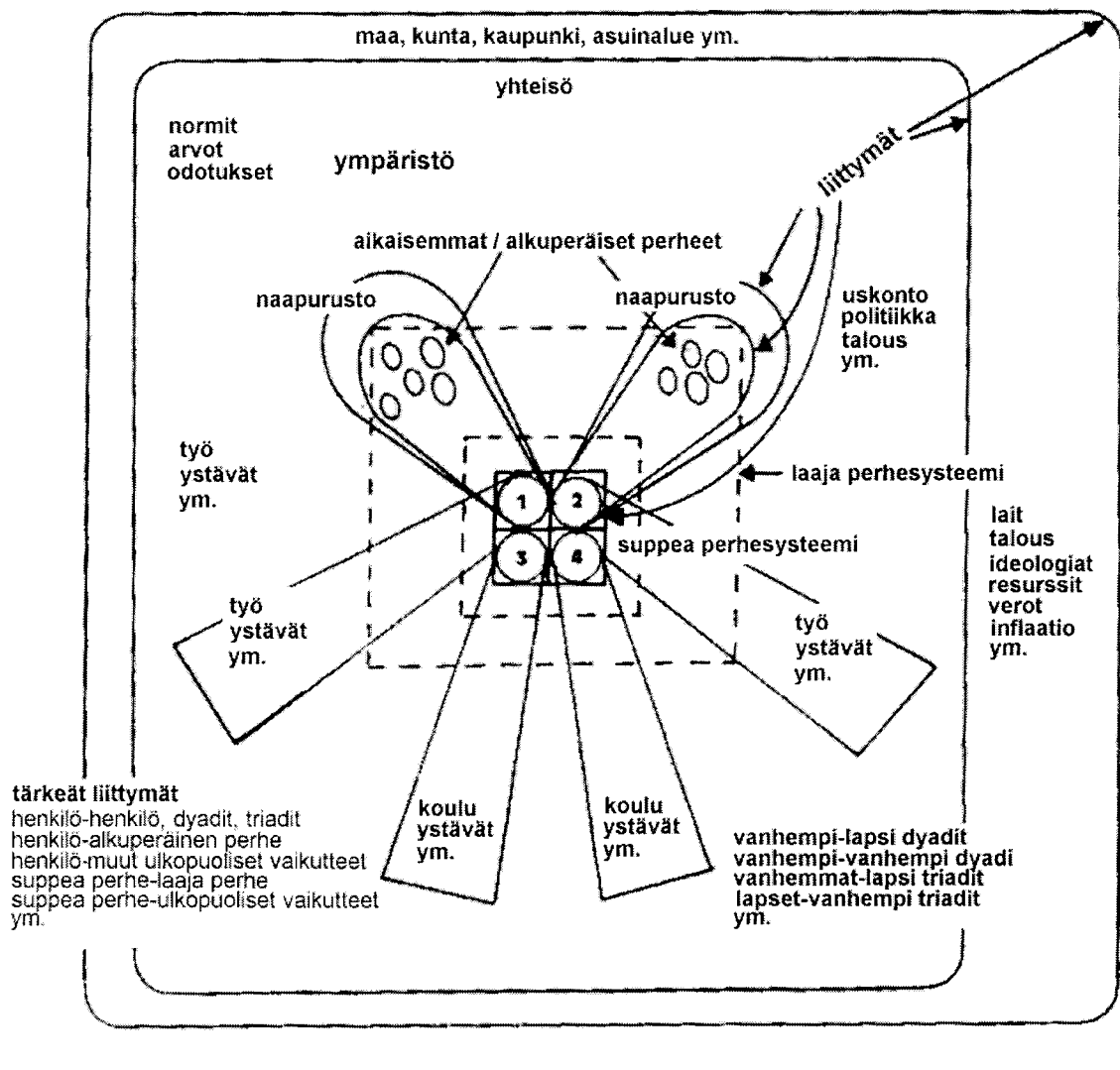
Seikka, joka yleensä yhdistää viestinnällisiä perheen määrittelyjä on se, että perhe nähdään ennen kaikkea viestintäprosessina, sosiaalisena systeeminä, joka elää ja vaihtelee siihen kuuluvien ihmisten mukana (ks. esim. Gamble & Gamble 1998, 337-338; Moores 1995, 104). Systeemiteoreettinen lähestymistapa onkin dominoinut perheviestinnän tutkimusta jo useiden vuosikymmenien ajan (Turner & West 1998, 84). Perheen näkeminen systeeminä sai alkunsa yleisestä systeemiteoriasta (General Systems Theory, GST), joka on sekä yleinen teoria systeemeistä että teorianmuodostuksen metodi (von Bertalanffy, 1968.). Systeemiteoreettinen lähestymistapa on viestinnän tutkimuksessa erityisen validi siksi, että se siirtää tarkastelun kohteen yksittäisistä perheenjäsenistä perheeseen kokonaisuutena.

Systeemiteorian peruslähtökohta on, että mitään systeemiä ei voi ymmärtää tutkimalla pelkästään yhtä sen osaa. Perhettä tulisikin siis tarkastella etenkin sen jäsenten suhteiden kautta sekä sen suhteessa yhteiskuntaan eikä yksittäisenä, eristyneenä ilmiönä. Tähän kokonaisvaltaisuuden periaatteeseen kytkeytyy myös toinen systeemiteoreettinen piirre, systeemin osien keskinäisen riippuvuuden periaate. Esimerkiksi perheenjäsenet ovat toisistaan riippuvaisia siten, että jokaisen perheenjäsenen käyttäytyminen vaikuttaa muiden perheenjäsenten käyttäytymiseen. Toisin sanoen yhden perheenjäsenen viestintää ei voida täysin ymmärtää erotettuna muiden perheenjäsenten viestinnästä, kuten perheenkään toimintaa ei voida ymmärtää käsittelemättä sen jäseniä yksilöinä (Gamble & Gamble 1998, 337-338, Yerby ym. 1995, 14).

Kuten systeemiteoreettinen lähestymistapa esittää, ei perhe ole eristyksissä oleva yksikkö vaan pienemmistä osista (perheenjäsenet) koostuva osa suurempaa, esimerkiksi lähiympäristön asukkaista koostuvaa yhteisöä, joka puolestaan on osa jotakin sitä suurempaa yhteisöä, yhteiskuntaa. Tätä systeemiteorian lähtökohtaa

kutsutaan hierarkkisen järjestyneisyyden periaatteeksi. Sen mukaan mikään systeemi ei voi olla täysin suljettu ulkopuolisilta vaikutteilta. Esimerkiksi perhe ei voi välttyä tulemasta vaikutetuksi sitä ympäröivän yhteiskunnan taholta niin kuin yhteiskuntaakaan ei voi toimia ilman pienempiä yksiköitään. Yhteiskunta, perhe ja perheen yksittäiset jäsenet muodostavat toisin sanoen vuorovaikutuksellisen **ekosysteemin** (Kuvio 1), toisiinsa vaikuttavien ja toisistaan riippuvaisien systeemien summan. Ekosysteemimallin tarkoitus on pystyä tarkastelemaan kohdetta (tässä perhettä) holistisesti sen sisäisten ja ulkoisten suhteiden kautta.

KUVIO 1. Perheen ekosysteemi (Yerby ym. 1995, 153)

Kuvio 1 näyttää esimerkin perheen ekosysteemistä. Kuviossa pienin tarkastelun kohde on yksittäinen ihminen (joita kuvaavat numerot keskellä), ja kuvio ulottuu

suurimmillaan koko yhteiskunnan lävitse. Yksittäisistä perheenjäsenistä muodostuu suppea perhesysteemi, joka elää tietyssä ympäristössä, jonka kanssa se ja sen jäsenet ovat vuorovaikutuksessa. Tästä ympäristöstä erityiseen asemaan on nostettu laajempi perhesysteemi, joka tarkoittaa niitä sukulaisia ja ystäviä, jotka ovat muuta ympäristöä lähemmissä väleissä tarkasteltavan perheenjäsenten kanssa. Samalla perhe ja sen jäsenet omilla tahoillaan ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa heitä ympäröivän maailman kanssa. Jokaisella yksilöllä onkin kuviossa oma todellisuutensa, joka vaikuttaa siihen, millaiseksi perheen yhteinen, kollektiivinen todellisuus muodostuu. Kuvio havainnollistaa, kuinka avoimetkin systeemit kehittävät jonkinasteisia rajoja rajoittamaan ulkopuoliselta vaikutukselta ja vahvistamaan systeemiin kuuluvien osien keskinäistä yhteyttä. Tämä rajojen ja avoimuuden välinen jännitys selventää hyvin sitä ristiriitaa, joka yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden välillä perheissä on. Jokaisella perheenjäsenellä on oma elämänsä, omat toiveensa, halunsa ja tarpeensa, ja samalla perheellä yksikkönä on oma paikkansa suuremmissa systeemissä.

Perheenjäsenet muodostavat useimmiten myös koko perhettä pienempiä viestinnällisiä yksiköitä suuremman perhesysteemin sisälle. Perheen viestintä on siis kuin verkosto, joka rakentuu pienemmistä verkostoista, jotka rakentuvat perheenjäsenistä. Nämä perheen sisäiset verkostot voivat olla minkä tahansa kokoisia aina kahdesta henkilöstä alkaen. Monihenkisissä perheissä perheenjäsenet voivat kuulua useisiin viestintäverkostoihin. Esimerkiksi toinen vanhemmista ja perheen lapset voivat muodostaa oman viestintäverkostonsa aina, kun on kyse jostakin yhteisestä harrastuksesta, lapset keskenään kouluasioiden suhteen, vanhemmat oman parisuhteensa asioita varten ja koko perhe yhdessä silloin, kun on kyse epämiellyttäviksi koettujen sukulaisten vierailusta. Näillä verkostoilla on kullakin omat sääntönsä ja perheenjäsenillä niiden sisällä omat roolinsa.

Systemiteoreettisen mallin mukaan systeemit kehittyvät jatkuvasti, ja niiden kehitystä suuntaa sekä niiden sisäinen että ulkoinen vuorovaikutus. Perhe systeeminä on siis jatkuva prosessi, joka mukautuu sekä jäsentensä että yhteiskunnan muuttuvaan luonteeseen. Tästä lähtökohdasta perinteinen ydinperhe-ajattelu osoittautuukin eräänlaiseksi tilastolliseksi harhaksi, sillä perheen mukautuvan ja muuttuvan luonteen mukaan sille ei voida määritellä mitään yhtä ideaalia tilaa. Ikä, koulutustausta, sukupuoli ja terveys ovat vain joitakin niistä lukemattomista tekijöistä, joiden

vaihteluiden kautta perheiden yksilöllisyys rakentuu. Perheen muuttuva ja mukautuva luonne aiheuttaa monenlaisia paineita sen jäsenille, jotka voivat näyttäytyä esimerkiksi stressin, tukahdutettujen tunteiden tai konfliktien muodossa. Systeemiteorian mukaan voidaan esittää, että systeemi on terve silloin, kun se onnistuu mukauttamaan itseään vastaamaan olosuhteita. Jos systeemi on täysin staattinen, on se ääritapauksissa vaarassa hajota muutospainneiden alla. Toisaalta on huomattava, että kaikki muutos ei kuitenkaan ole kehitystä, ja että kaikki kehitys ei puolestaan ole lineaarista (Turner & West 1998, 97-99).

Systeemiteoria hahmottaa tutkittavia asiakokonaisuuksia pikemminkin relativistisesti kuin absoluuttisesti. Systeemiteoreettisen ajattelutavan mukaan systeemien toiminnan ja lopputuloksen välillä ei voida nähdä mitään yhtä, oikeaa toimintatapaa, vaan systeemien on mahdollista päästä samaan tavoitteeseen, esimerkiksi onnellisuuden tunteeseen, eri keinoin. Oikeanlaiselle perheen viestinnälle on siis vaikea määrittää mitään sitovia malleja tai sääntöjä, jotka kertoisivat, millaista viestinnän perheessä tulisi olla. Eri perheet saattavat saavuttaa samat tavoitteet tai olla yhtä tyytyväisiä vaikka toimisivatkin eri tavoin (ks. esim. Gamble & Gamble 1998, 338).

Systeemiteoreettista lähestymistapaa on kritisoitu liian kaavamaisesta suhtautumisesta tasapainon ja muutoksen väliseen suhteeseen. Vaikka systeemiteoria näkeekin perheen avoimena systeeminä, nähdään muutos sen kautta usein jonkinlaisena häiriönä joka vaatii kontrollia ja pyrkimystä seuraavaan tasapainoiseen tilaan. Perhesysteemin käyttämät, systeemiin säätelyyn tähtäävät strategiat ovat kuitenkin myös itse jatkuvan muutoksen alaisia, eikä mitään kaavoja tai toimintamalleja voida tarkastella vakiintuneina ilmiöinä viemättä niiltä niiden dialektista ominaispiirrettä, jatkuvan vuorovaikutuksen tuomaa joustavuutta. Lisäksi systeemiteoriaa on syytetty siitä, että se on heilauttanut tutkimuksen vaa'an yksilöstä liian yksipuolisesti koko systeemiin, jolloin saatetaan jättää huomiotta yksilöstä kumpuavia, koko systeemiin vaikuttavia tekijöitä. Hieman samansuuntainen kritiikki liittyy systeemiteorian soveltamisen vaikeuteen tarkasteltaessa esimerkiksi kulttuurisia, sosioekonomisia tai etnisiä eroja. Tutkijoiden luomat rajat systeemien välille (esimerkiksi juuri ydinperheen rajaaminen tutkimusyksiköksi) eivät läheskään aina vastaa parhaalla mahdollisella tavalla tutkittavaa kohdetta. Systeemiteoreettista lähestymistapaa on lisäksi kritisoitu liian positivistisesta suhtautumisesta tutkittavaan ilmiöön, eli tutkijat ovat usein luulleet

voivansa jättäytyä tutkimansa systeemin ulkopuolelle niin, etteivät he vaikuttaisi siihen mitenkään (kriitikoista ks. esim. Turner & West 1998, 89-91; Yerby ym. 1995, 71-84). Osakseen saamastaan kriitikoista huolimatta systeemiteoria on puheviestinnän tutkimukselle hyödyllinen apuväline tarkasteltaessa esimerkiksi perheen kaltaista, monimuotoista sosiaalista ilmiötä, sillä se keskittyy nimenomaan perhesysteemin eri osien väliseen vuorovaikutukseen.

Perhesysteemissä tapahtuvaa sosiaalista merkitysten muodostamisen jatkumoa tarkastellaan usein dialektisten prosessien näkökulmasta. Dialektisen näkökulman mukaan perhesysteemi on jatkuvassa jännityksen tilassa erilaisten vastakkaisten impulssien, tarpeiden ja toiveiden välillä. Perheessä nämä eri tarpeet realisoituvat usein esimerkiksi työn, lapsien ja parisuhteen vaatiman huomion muodostamiksi jännitteiksi. Perhesysteemin kannalta tärkeitä dialektisia prosesseja ovat muun muassa autonomian ja yhdessäolon, vakauden ja muutoksen (tai ennustettavuuden ja uutuuden) sekä avoimuuden ja suojelevan käytöksen väliset jännitteet (Bochner & Eisenberg 1987; Turner & West 1998, 94; Yerby ym. 1995, 10-12). On huomattava, että vastakkaisparien käyttämisestä huolimatta dialektisessä näkökulmassa ei ole kyse dikotomisesta ajattelusta, vaan niillä pyritään vain havainnollistamaan niitä vuorovaikutusta suuntaavia voimia, jotka osaltaan määrittävät perheen viestintäprosesseja.

Sosiaalisen rakentumisen teorian (social construction theory) keskeisen ajatuksen mukaan tutkimuksen pitäisi keskittyä siihen, kuinka ihmiset rakentavat merkityksiä jokapäiväisessä kanssakäymisessään. Toisin kuin symbolisen interaktionismin teoria, josta sosiaalisen rakentumisen teoria on kehittynyt, se ei siis keskity niinkään merkitysten jakamiseen kuin niiden muodostamisen prosesseihin. Yhdessä systeeminäkökulman kanssa sosiaalisen rakentumisen teoria auttaa näkemään perheen ensisijaisesti jatkuvasti liikkeessä olevana, merkityksiä rakentavana systeeminä, eikä niinkään tietyssä olotilassa olevana objektina, jota tutkija voisi ulkopuolelta tutkia (Turner & West 1998, 92-94).

Systeemiteoreettisen näkökulman lisäksi kirjallisuudessa on ajoittain esitetty myös sellaisia näkemyksiä, joiden mukaan perheen määrittelyn tulisi lähteä siitä mitä se yksittäisille perheenjäsenille merkitsee. Toisin sanoen perhe määritellään joka kerran

kun yksilö vastaa kysymykseen: "Ketkä kuuluvat perheeseesi?" (ks. esim. Gamble & Gamble 1998, 335-336). Tällaisen määritelmän mukaan perhe on siis idea ja tunneside, jokin, joka saa muuten näennäisen erilliset yksilöt tietämään, että juuri he muodostavat perheen (ks. myös Jallinoja 2000, 10). Tärkeää on kuitenkin huomata, että jokainen perhe on ensisijaisesti sosiaalinen viestintäsuhde siihen kuuluvien ihmisten välillä, ja että ilman tätä suhdetta (siis viestintää) ei perhettä enää ole olemassa. Toisin sanoen pelkästään yhden yksilön mielipiteiden varaan perheen määrittelyä ei mielestäni voida rakentaa, paitsi jos tarkoituksena on selvittää tuon nimenomaisen henkilön käsitystä häntä ympäröivästä todellisuudesta.

Tarkastelen tässä opinnäytetyössä perhettä ensisijaisesti sen viestinnällisen ulottuvuuden kautta, enkä siis keskity esimerkiksi perheen biologisiin määritelmiin. Määrittelen perheen tutkimuskohteenani sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta rakennetuksi ja ylläpidetyksi systeemiksi, jonka mukaan perhe ei ole muuttumaton ilmiö vaan vaatii jatkuvaa uusintamista jäseniltään. Käsitelen perhettä tällaisena systeeminä erityisesti perheviestinnän teorian ja tutkimuksen pohdinnan yhteydessä. Toisaalta etsin vastauksia tutkimuskysymyksiini sellaisen haastattelututkimuksen aineiston kautta, jossa perhe määriteltiin perinteisemmin kahdeksi tai useammaksi ihmiseksi, joista ainakin yksi on kouluikäinen lapsi, jotka jakavat asuintilan ja jotka ovat joko verisiteiden, avo- tai avioliiton tai adoption kautta toisiinsa sitoutuneita. Käsittelemässäni haastattelututkimuksessa perheen käsitettä laajennettiin lisäksi osin koskemaan myös isovanhempia ja muita sukulaisia.

2.2 TIETO- JA VIESTINTÄTEKNIikka JA PERHE

Tarkastelen tässä luvussa perhesysteemin ja tieto- ja viestintätekniiikan suhdetta. Käyn ensimmäisessä alaluvussa läpi tieto- ja viestintätekniiikan historiaa perheen näkökulmasta. Toisessa alaluvussa käsitelen 2000-luvun suomalaisissa perheissä käytössä olevaa tieto- ja viestintätekniiikkaa perheen erityispiirteiden avulla.

2.2.1 Tieto- ja viestintätekniikan käyttöönotto perheissä

Muutamien viime sukupolvien aikana tieto- ja viestintätekniikka on tarjonnut useita uusia tapoja ihmisten väliselle vuorovaikutukselle. Suomi on ollut jatkuvasti teknisen kehityksen kärjessä, ja suomalaiset ovatkin integroineet tekniikkaa osaksi jokapäiväistä elämäänsä hyvin aktiivisesti jopa kansainvälisesti vertailtuna. Perheiden osalta tieto- ja viestintätekniikan kehitys on luonut vanhemmille uudenlaisia vanhemmuuden tehtäviä, ja toisaalta muutokset sosiaalisissa rooleissa ja ihmissuhteissa ovat muovanneet niitä tapoja, joilla käytämme perinteisempää teknologiaa (Vestby 1996, 67).

2000-luvun suomalaisilla perheillä on useita erilaisia viestintävälineitä käytössään. Näiden viestintävälineiden alkuperäinen kehitys ei kuitenkaan ole lähtenyt perheiden tarpeista, vaan useimmiten esimerkiksi teollisuuden tai asevoimien sanelemien tavoitteiden kautta. Varsinkin lapset on perinteisesti joko jätetty huomiotta tai nähty sekä teknologian kehityksen kannalta että tutkimuksissa ikään kuin uhreina, jotka vain ottavat vastaan sen, mitä ulkoa tarjotaan (Vestby 1996, 67). Onneksi viimeaikaiset tutkimukset ovat hiljalleen kääntyneet kattamaan myös lapset toimijoina teknologian suhteen.

Uusien viestintävälineiden integrointiin liittyy yleensä kriittisen massan periaate, joka tarkoittaa sitä, että pieni, innovatiivinen käyttäjäjoukko kokeilee uutta välinettä tai muuta teknistä innovaatiota ennen kuin siitä tulee yleinen tapa (teknologian käyttöönoton tavoista ks. Monge & Contractor 2001). Tämä uskäyttäjien joukko on etenkin uusien viestintävälineiden kohdalla usein osoittanut noudattavansa prototyypin informaatiosuhteiskunnan kansalaisen profiilia, siis ollut miespuolinen, 20-30-vuotias, korkeasti koulutettu kaupunkilainen (ks. Kopomaa 2000, 22; Tulevaisuusvaliokunta 1998). Toisaalta uskäyttäjät yksinään eivät riitä tekemään teknologiasta suosittua, vaan uusien viestintävälineiden varsinainen popularisaatio vaatii tuekseen nimenomaan myös muiden käyttäjäryhmien aktiivisuutta. Tämä näkyy mielestäni erityisen selvästi matkapuhelimen kohdalla. Matkapuhelin ilmiömäinen matka läpi yhteiskuntamme perustui juuri siihen, että alkuvaiheen yritys- ja insinöörivetoisen vaiheen jälkeen lähes kaikki yhteiskunnan ryhmät alkoivat hyödyntää sitä tasapuolisesti.

Myös radion ja television kehitys oli alkuvaiheessa painottunut miesvaltaisen, teknillisen alan intressien mukaiseksi. Tämä näkyi jopa radioon ja televisioon tehdyissä lähetyksissä ennen kuin ne yleistyivät ja muu yleisö alettiin ottaa huomioon niiden suunnittelussa (joukkoviestintävälineiden integraatiosta kotiin enemmän teoksessa Moores 1995). Samoin Internetin kotikäyttö oli 1990-luvun taitteessa voittopuolisesti miehinen harrastus, joka vasta joitakin vuosia sitten saavutti naiskäyttäjien piirissä kriittisen massan mittasuhteet. Tietokone tai vaikkapa matkapuhelin eivät toki sinällään ole maskuliinisia tai feminiinisiä, mutta niille annettavat kulttuurilliset arvot ja niihin liitetyt mielikuvat tekevät helposti niiden käyttämisestä sukupuolitettua teon. On mielenkiintoista, että vaikka viestintä sinänsä suomalaisessa kulttuurissa on stereotyyppisesti nähty hieman naisellisena aktiviteettina (siis että naiset puhuvat enemmän tai ovat muuten "kommunikatiivisempia"), ovat uudet viestintävälineet tulleet yleiseen käyttöön juuri esimerkiksi miesten dominoiman talouden ylemmän sektorin kautta (esimerkiksi matkapuhelin 1980-luvun lopulla, sähköposti yritystenvälisessä ja -sisäisessä viestinnässä) tai nuorten teknologiaharrastajien (prototyyppisesti miehiä) kiinnostuksen kautta. Tätä voi osaltaan selittää se, että sekä tietokone että matkapuhelin liittyivät kehityksensä alkumetreillä kiinteästi nimenomaan työympäristöön ja erilaisten, liike-elämän kannalta tärkeiksi koettujen asioiden hoitamiseen. Vasta myöhäisemmät kehitysvaiheet tekivät niistä myös ensisijaisesti sosiaalisen toiminnan välineitä.

Ottaen huomioon useimmiten käyttämiemme viestintävälineiden (radio, puhelin, tv, tietokone jne.) teollispohjaisen syntyhistorian on mielenkiintoista, että niiden suosio perustuu loppujen lopuksi juuri siihen seikkaan, että ne ovat tulleet osaksi ihmisten yksityiselämää (ks. esim. Flichy 1995, 78). Toisin sanoen tekniikan kehitykseen saattaa alkuvaiheessa hyvin riittää pieni innovaattoreiden joukko, mutta jos siitä ei tule tavallisen kuluttajan kannalta mielenkiintoista ratkaisua, ei kehitykselle löydy voimaa jatkua. Viimeisin esimerkki tästä tendenssistä on digi-tv, jonka taival Suomessa on ollut erityisen kivinen viimeisen vuoden aikana. Voidaankin esittää, että nimenomaan ihmisten sosiaaliset tarpeet, esimerkiksi tarve viestiä yli ajan ja paikan rajojen, ovat olleet yksi keskeisimmistä taustamotiiveista erilaisten viestintävälineiden kehittämisessä ja käyttöönotossa (ks. esim. Moores 1995, 76).

Tieto- ja viestintäteknikka on lähes koko 1900-luvun ajan vaikuttanut perheen viestintään sen yleisimmän fyysisen kontekstin, kodin, kautta. Tarkasteltaessa kolmea 1900-luvun yleisintä kodin viestintävälinettä (radio, puhelin, televisio) voidaan nähdä, että ainoastaan yksi niistä, puhelin, on ollut todella vuorovaikutuksellinen. Televisio ja radio ovat muovanneet sosiaalista todellisuuttamme lähiympäristössään (esimerkiksi television tulo osaksi sisustusta ja ajankäyttöä) sekä tulleet osaksi yleistä diskurssia (puhe työpaikoilla, ystävien kanssa jne.) mutta ne eivät ole yleisesti mahdollistaneet suoraa vuorovaikutusta ihmisten välillä. 1900-luvun loppupuolella koteihin hankitut tietokoneet ovat sen sijaan pystyneet muuntautumaan alkuperäisestä muotistaan ihmistenvälisen vuorovaikutuksen välineiksi, suuntautumaan ulos kodista tavalla, joka oli aiemmin vain puhelimen yksinoikeus. Samaan aikaan perinteiset puhelinlaitteet ovat alkaneet menettää merkitystään matkapuhelinten yleistymisen myötä.

2.2.2 Tieto- ja viestintäteknikka 2000-luvun suomalaisissa perheissä

Moderni suomalainen vanhemmuus on monessa suhteessa erilainen kuin aikaisempien sukupolvien mallit. Osa näistä eroavaisuuksista liittyy yhteiskunnan rakenteiden muuttumiseen, etenkin arkielämän individualisoitumiseen ja viime vuosina myös mobilisoitumiseen. Nykyisin vanhempien tulisi voida rohkaista ja tukea lastensa autonomiakehitystä, mutta toisaalta myös kontrolloida ja pitää huolta lapsistaan silloin, kun he itse eivät ole fyysisesti läsnä. Etenkin viime vuosina tähän tarkoitukseen on usein valjastettu matkapuhelin, joka voi toimia ikään kuin henkisenä napanuorana vanhempien ja heidän lastensa välillä työpäivien aikana (Kasesniemi & Rautiainen 2001).

Sähköinen tiedonvälitys on muuttanut ihmisten sosiaalisen elämän ajallista ja paikallista karttaa, toisin sanoen vuorovaikutus ei ole enää kiinni tois(t)en osapuol(t)en läsnäolosta, fyysisestä ympäristöstä tai ajasta (Moores 1995, 73-74). Tässä mobiilin yksityisyyden prosessissa myös kodin fyysiset rajat ovat murtuneet. Perhe on alkanut liikkua ja saattanut jopa hajota maantieteellisesti ja ajallisesti rinnakkaisiin osiin. Toisaalta esimerkiksi televisio ja radio ovat alunperin nimenomaan osaltaan kiinteyttäneet perheen ajan käsitettä keskittymällä esimerkiksi viikonloppuihin, iltoihin ja juhlapyyhiin ja siten olleet mukana muovaamassa sosiaalista

todellisuuttamme (Moore 1995, 86-87). Mielenkiintoinen kysymys lähitulevaisuuden suhteen on, kuinka perheen aika tulee määrittymään sekä ihmistenvälisissä suhteissa että yksilöiden ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa.

Teknologian merkitystä nykyperheiden arjelle on lähes mahdoton yliarvioida. Nykyinen yhteiskuntamme perustuu pitkälti teknologian varaan, ja tulevaisuuden suunnitelmissa ennustettu tietoyhteiskunta tulee olemaan vielä nykyistäkin riippuvaisempi teknologiasta. Tieto- ja viestintäteknikka on jatkuvan yleistymisensä myötä tullut myös jatkuvasti merkittävämmäksi osaksi ihmisten arkea.

Tietokoneiden ja erityisesti Internetin vaikutuksista ihmisten ajankäyttöön on hieman ristitiitaisia tuloksia. Joidenkin tutkimusten mukaan tieto- ja viestintäteknikan lisääntyneellä käytöllä on yhteyksiä muiden vapaa-ajan aktiviteettien vähenemiseen, toisten tutkimusten mukaan mitään tällaista yhteyttä ei ole. Esimerkiksi Yhdysvalloissa vuosina 1995 ja 1997 tehtyjen tutkimusten mukaan näytti siltä, että tietokoneiden käyttöön kulutettu aika ei ollut poissa niistä useista muista vapaa-ajan harrastuksista, kuten television katsomisesta, joihin ihmiset vapaa-aikaansa kuluttivat. Saman tutkimuksen mukaan tietokoneita kotonaan käyttävät ihmiset olivat pikemminkin keskimäärin aktiivisempia myös muun vapaa-ajan aktiivisuuden suhteen kuin ne, jotka eivät käyttäneet tietokoneita kotonaan. (Robinson, Levin & Hak 1998.) Toisen Yhdysvaltalaisen tutkimuksen mukaan tietokoneiden ja Internetin käyttö puolestaan vähensi muihin aktiviteetteihin käytettyä aikaa. Tutkimuksen mukaan tämä aika oli pois etenkin television katsomisesta, ostoksilla käymisestä sekä jossakin määrin myös sanomalehtien lukemisesta (Horrigan & Rainie 2002).

Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksen mukaan suomalaisten vapaa-ajan käytössä on 1990-luvulla tapahtunut kaksi merkittävää muutosta: television katselun lisääntyminen ja sosiaalisen kanssakäymisen vähentyminen. Tieto- ja viestintäteknikan osuus suomalaisten vapaa-ajan käytöstä on kasvanut vain hieman, koko väestön vapaa-ajasta tietokoneiden osuus on noin kolme prosenttia. 10-14-vuotiaiden vapaa-aikaan tietokone kuuluu sen sijaan muuta väestöä selvästi useammin, sen käyttö muodostaa noin kymmenesosan kaikesta vapaa-ajan käytöstä. Toisin kuin tietokoneiden osalta, puhelinten käyttämiseen kulutettu aika ei ollut kasvanut matkapuhelinten yleistymisestä huolimatta. Tästä huolimatta matkapuhelimen rooli vapaa-ajan ja

sosiaalisten suhteiden organisoinnissa näytti tulleen yhä keskeisemmäksi. (Niemi & Pääkkönen 2001, 33.)

Selvää on, että tieto- ja viestintätekniikan käyttö yhteiskunnassamme on yleistynyt etenkin nuorten ja työikäisten kohdalla viimeisen kymmenen vuoden aikana. On kuitenkin vaikeaa sanoa, mistä tämä aika on peräisin. Yhden yksinkertaisemmista selityksistä tarjoaa se tilastollinen tieto, että suomalaisten käytössä oleva vapaa-aika on kasvanut noin tunnin viikkoa kohti viimeisimmän vuosikymmenen aikana (Niemi & Pääkkönen 2001, 33). Vapaa-ajan määrä ei kuitenkaan jakaudu tasaisesti sukupuolten kesken. Suomalaisilla miehillä on viikoittain noin kolme tuntia enemmän vapaa-aikaa kuin naisilla. Miehet myös käyttävät päivittäin selvästi enemmän aikaa tietokoneiden parissa kuin naiset. Vaikka mitään kausaalisuhdetta ei voidakaan näistä tilastotiedoista vetää, on yhteyden mahdollisuus sinänsä mielestäni mielenkiintoinen. Toinen ajankäyttöön liittyvä ilmiö, joka mielestäni ansaitsisi tarkempaa huomiota, liittyy suomalaisten kotona viettämän ajan lisääntymiseen. Suomalaisten kotona viettämä aika on nimittäin lisääntynyt samaan aikaan kun sosiaalisiin suhteisiin käytetty aika on vähentynyt. Myös vapaa-ajan tietokoneiden käyttö liittyy kotikontekstiin. Kuinka tahansa asia onkin, on mielestäni aiheellista kysyä, mistä tietokoneisiin ja tietoverkkoihin käytetty aika on peräisin, jos se todella ei vähennä merkittävästi muihin vapaa-ajantoimintoihimme käyttämäämme aikaa? Otammeko me ylimääräiset tunnit kenties uneen varatusta ajasta, vai vähennämmekö sittenkin perhe- ja ystäväsuhteisiimme käyttämäämme aikaa?

Tietoverkkojen yhteyksistä käyttäytymiseemme on esitetty niin kannustavia kuin huolehtiviakin arvioita. Samalla kun toiset pelkäävät nykyisen teknisen kehityksen kärjistyvän eristäytymiseksi, asosiaalisuudeksi ja kontrolliksi, toiset näkevät tietoverkkojen tarjoavan mahdollisuuden uuden, muuhun kuin esimerkiksi maantieteelliseen sijaintiin tai kieleen perustuvan yhteiskuntamallin syntymiseen (ks. esim. Pekonen & Pulkkinen 2002; Rheingold 2000). Molemmat näkökannat on mielestäni syytä ottaa huomioon, etenkin tarkasteltaessa uusien viestintämahdollisuuksien ja perinteisten sosiaalisten verkostojen, kuten perheen, välistä suhdetta. Tietoverkkojen ja nykyisen tieto- ja viestintätekniikan käyttö on kuitenkin suurelta osin nimenomaan sosiaalista toimintaa. Lukuisat mahdollisuudet yhteydenpitoon voivat helpottaa ystäväverkoston hallintaa ja kasvattaa sen kokoa

perinteisten metodien ulottumattomiin, ja näin auttaa luomaan uudenlaisia sosiaalisia rakenteita. Toisaalta näyttää siltä, että tämä kapasiteetin kasvu voi myös heikentää esimerkiksi perheen sekä muun sosiaalisen lähipiirin (tässä: maantieteellinen läheisyys, lokaalius) kanssa käydyn vuorovaikutuksen määrää (Kraut, Patterson, Lundmark, Kiesler, Mukopadhyay & Scherlis 1998). Niin ihmissuhteiden suhteen kuin yleisemminkin on ymmärrettävää, että emme voi saavuttaa jotakin uutta menettämättä tai ainakin muuttamatta sitä, mitä meillä jo on. Kysymys on siis mielestäni pitkälti siitä, millaisia arvoja haluamme toiminnallamme korostaa. Tietoverkot ja muut uudet viestintämahdollisuudet poikkeavat ratkaisevasti aikaisemmasta esimerkiksi siinä, että niiden avulla synnytettäviin ja ylläpidettyihin viestintäsuhteisiin tarvitaan huomattavasti vähemmän fyysistä läheisyyttä. Toisaalta tiedämme, että fyysinen läheisyys on koko historiamme ajan ollut yksi tärkeä, läheisiä sosiaalisia suhteita määrittelevä tekijä.

Yhteiskuntamme viimeiset kymmenen vuotta ovat olleet tietokonevälitteisen viestinnän osalta nimenomaan Internetin ja tekstuaalisen viestinnän, sekä toisaalta matkapuhelimen ja suullisen viestinnän voittokulkua. Perheiden sisäisessä viestinnässä varsinkin matkapuhelimet ovat saavuttaneet hyvin vahvan aseman. Internet, mahdollisesti sähköpostia lukuun ottamatta, liitetään puolestaan useammin muiden kuin perhesuhteiden ylläpitämiseen. Tähän on useita mahdollisia syitä. Yksinkertaisten voisi sanoa, että tietokoneet eivät käyttöliittymänä sovellu kovinkaan hyvin perheen kaltaisen pienyhteisön viestintään, sillä ne eivät yllä samalle liikkuvuuden ja joustavuuden tasolle kuin matkapuhelimet, mutta vaativat silti käyttäjältään enemmän taitoja ja tietoja toimiakseen luotettavasti.

Toisaalta, vaikka tietokoneita kehitetään jatkuvasti liikkuvammiksi ja jossakin määrin myös yksinkertaisemmiksi, voi olla, että myös itse Internetin on muututtava ennen kuin se voi palvella perheiden tarpeita. Nykyisen Internet-pohjaisen, pääosin tekstuaalisen viestinnän omintakeisin piirre on sen mahdollisuus anonyymyyteen. Voisi kuitenkin ajatella, että perheen kaltaisessa pienyhteisössä, jonka jäsenet yleensä tuntevat toisensa jo ennen viestintävälineiden käyttämistä, ei anonyymiydelle ole enää tarvetta tai sijaa. Perheyhteisön käyttämän viestintävälineen tulisi pikemminkin eksplisiittisesti identifioida käyttäjänsä ja olla niin luotettava ja turvallinen kuin mahdollista. Nykyinen Internet ei näitä vaatimuksia vielä täytä. Toisaalta on

myönnettävä, että esimerkiksi sähköpostia on käytetty sen syntymästä lähtien myös sosiaaliseen viestintään, eli mitään ehdottomia sääntöjä on mahdotonta sanella.

Perheyhteisön intymiteettihakuisuutta kuvastaa mielestäni hyvin Kasesniemen ja Rautiaisen vuosina 1997-1999 keräämä, nuorten matkapuhelinten käyttöä koskevan aineisto. Tutkimuksen mukaan suomalaiset nuoret ja lapset haluaisivat nimenomaan emotionaalista ja sosiaalista sisältöä matkapuhelimen välityksellä tapahtuvaan, vanhempien ja lasten väliseen viestintään. Lapset näkivät vanhempien dominoivan matkaviestinten käyttöä erilaisilla arjen hallintaan ja holhoamiseen liittyvillä viesteillä sen sijaan, että he olisivat hyödyntäneet sen sosiaalisia mahdollisuuksia. (Kasesniemi & Rautiainen 2001, 224-228.)

Lasten ja aikuisten erilaisia odotuksia viestintävälineen käytön suhteen voisi tulkita niin, että niin sanottujen uusien viestintävälineiden kanssa kasvaneet lapset ja nuoret eivät painota viestinnässään niinkään laitteiden teknisyyttä kuin niiden luomia mahdollisuuksia sosiaaliselle toiminnalle. Tämä on mielestäni merkittävä käyttötapojen muutos, sillä tunteiden ilmaiseminen ei ole tähän mennessä ollut tieto- ja viestintätekniiikan ensisijaisia funktioita, tai ainakin sen on usein nähty olevan jotenkin toissijaista kasvokkaisuviestinnän välityksellä tapahtuvalle tunteiden ilmaisemiselle (ks. esim. Turner & West 1998, 266). Tämän lasten ja nuorten tekniikan käyttöön liittyvän adaptaation rinnalla on mielenkiintoista seurata nykyisen tietokonevälitteisen viestinnän kehitystä. On nimittäin niin, että samaan aikaan kun uudet sukupolvet oppivat olemaan välittämättä tekniikan läsnäolosta, nykyistä tietokonevälitteistä viestintää kehitetään yhä pidemmälle kohti mahdollisimman luonnollisesti kasvokkaisuviestintätilannetta simuloivaa suuntaa.

2.3 KUINKA PERHEVIESTINNÄN ERITYISPIIRTEET NÄKYVÄT TEKNIIKAN KÄYTÖSSÄ?

Tässä luvussa käsittelen perheviestintään liittyviä erityispiirteitä tieto- ja viestintätekniiikan perspektiivistä. Tarkastelun kohteena eivät niinkään ole perhekohtaiset tai edes kulttuurisesti spesifit erityispiirteet, vaan sellaiset perheviestintään liittyvät osa-alueet, jotka voidaan löytää jokaisesta kulttuurista

jossakin muodossa. Käsiteltäessä perheen erityispiirteitä on huomattava, että esimerkiksi perheen säännöt, rajat, roolit ja rituaalit ovat kaikki toisiinsa kietoutuneita perhesysteemin osia. Tämän vuoksi osa tässä luvussa käsitellyistä asioista saattaa toistua useaan kertaan hieman eri näkökulmista katsottuna.

2.3.1 Perheen säännöt ja rajat

Jokaisessa kulttuurissa on tiettyjä sille ominaisia viestintäsääntöjä, rooleja, tapoja ja niihin liittyviä odotuksia. Näihin kuuluvat esimerkiksi väittelyyn, kiintymyksen tai vihan näyttämiseen, itseilmaisuuksiin ja ihmistenvälisien suhteiden hoitamiseen liittyvät säännöt, ja ne opitaan suurelta osin implisiittisesti perheen viestinnän kautta (Gamble & Gamble 1998, 334-335). Jatkuvan altistuksen ja toiston kautta opimme tunnistamaan ja integroimaan nämä säännöt omaan viestintäämme muun kulttuuriimme sosiaalistumisen lailla.

Perhekontekstiin liittyy myös erityisesti sitä koskevia sääntöjä, sekä tiedostamattomia että tiedostettuja (puhuttuja). Nämä säännöt määrittävät esimerkiksi erilaisten tehtävien jakoa, vastuuta ja valtaa sekä interaktion säätelyä (kuka puhuu, milloin, kenelle ja miten). Esimerkiksi lapsille opetetaan usein jo varhain, ettei tuntemattomille saa puhua, tai että isovanhemmille pitää puhua eri tavoin kuin sisaruksille. Jokainen perhe muodostaa vuorovaikutuksen kautta itselleen toimintatapoja, sääntöjä ja rituaaleja, joiden kautta se suhteutuu sekä jäseniinsä että ympäröivään maailmaan. Nämä säännöt määrittävät osaltaan perhettä ja vahvistavat sen yhteistä identiteettiä. (Pearson 1993, 109-112.) Perheen säännöt vaihtelevat laajoista ja kattavista yleissäännöistä yksityiskohtaisempiin sääntöihin, kuten siihen, kuinka kauan perheen lapset saavat käyttää tietokonetta päivittäin. Säännöt ovat niitä tukipisteitä, jotka auttavat perheenjäseniä hahmottamaan, mitä heiltä odotetaan ja kuinka heidän tulisi tietyissä tilanteissa käyttäytyä. Hieman yksinkertaistaen voisi sanoa, että ilman sääntöjä perheen ajasta ja energiasta suurin osa menisi erilaisten toimintamallien jatkuvaan selvittämiseen (Yerby ym. 1995, 173). Perheen sääntöjen tunteminen auttaakin ymmärtämään perheen sisäisiä odotuksia ja sitä kautta määrittelemään ja ehkä myös helpottamaan tai parantamaan perheen sisäistä viestintää (Gamble & Gamble 1998, 334-335, 340).

Perheet luovat sekä itse omia säännöstöjään että ikään kuin perivät niitä kunkin perheenjäsenen aikaisempien kokemusten kautta itselleen. Toisaalta on muistettava, etteivät yksittäisten perheiden säännöt noudata välttämättä mitään ennalta määrättyä kulttuurista normia (vaikka monet toki pääpiirteissään niin tekevät), vaan että jokaisella perheellä on sille luonteenomainen tapa viestiä erilaisissa tilanteissa. Toimiakseen perheessä on sen jäsenten joko noudatettava näitä sääntöjä tai uudelleen neuvoteltava niistä muiden perheenjäsenten kanssa (Gamble & Gamble 1998, 342). Tieto- ja viestintäteknikkaa koskevat säännöt ovat etenkin lapsiperheissä mielenkiintoinen esimerkki tällaisesta neuvottelusta. Näiden sääntöjen kohteet, siis lapset ja tekniikka, ovat itse jatkuvan kehityksen kohteena, mikä aiheuttaa ylimääräisiä muutospaineita itse säännöille. Jokainen uusi viestintäväline tai muu tekninen laite vaatii omat sääntönsä, jotka muodostaakseen perheet paitsi neuvottelevat keskenään, myös katsovat esimerkkiä perheyhteisön ulkopuolelta.

Ongelmallisia perheen viestintäsäännöt ovat silloin, kun ne ovat liian rajoittavia esimerkiksi tunteiden tai tarpeiden ilmaisemisen suhteen, tai jos ne sallivat jatkuvan perheenjäsenten keskinäisen loukkaamisen esimerkiksi fyysisellä, seksuaalisella tai emotionaalisella tasolla (esimerkiksi vanhempi, joka vastaa ongelmien esiintuomiseen ainoastaan suuttumalla ei hyvin luultavasti saa enää ongelmia kuullakseen). Perheen kannalta terveelliset viestintämallit sallivat perheenjäsenille vapauden ilmaista tunteitaan ja ajatuksiaan. Näiden perheiden jäsenet pystyvät sekä antamaan emotionaalista ja fyysistä tukea toisilleen (supportiivisuus) että jakamaan tunteitaan ja ajatuksiaan keskenään. Perheen avoimuutta ja tukea mahdollistavat viestintämallit antavat perheenjäsenille lisäksi varmuutta perheensä kyvystä vastata sen jäsenten tarpeisiin sekä kykyä joustaa ja sopeutua yllättäviin muutoksiin tai konflikteihin. (Gamble & Gamble 1998, 343.)

Sääntöihin ja rajoihin liittyy aina vallan läsnäolo, niin myös puhuttaessa teknologian, sääntöjen ja rajojen välisistä yhteyksistä. Kuka asettaa perheen käytössä olevia viestintävälineitä kontrolloivat säännöt ja rajat? Missä tilanteissa niitä voi rikkoa? Ketä ne koskevat? Erityisen mielenkiintoiseksi tämänkaltaiset kysymykset ovat tulleet nykyisissä suomalaisissa perheissä sen vuoksi, että monet aikaisemmista sääntöihin liittyvistä tekijöistä eivät ehkä toteudukaan tänä päivänä. Saattaahan olla niin, että joku

tai kaikki perheen lapsista tietävät enemmän käytettävissä olevasta tieto- ja viestintätekniikasta kuin perheen vanhemmat, jolloin tämä tiedon asymmetria hankaloittaa vanhempien asemaa sääntöjen muodostajina ja valvojina. Sitä, mitä ei tiedä tai ymmärrä, voi olla vaikea valvoa.

Perheiden käytössä olevia viestintävälineitä, etenkin matkapuhelinta, voidaan käyttää myös perheen sääntöjen ja rajojen valvomiseen. Valvonnan funktio näyttää sopivan matkapuhelimelle erityisen hyvin siksi, että se on henkilökohtainen viestintäväline, jolla valvonnan pystyy täsmentämään helposti. Toisaalta viestintävälineitä voidaan käyttää myös välillisesti rankaisun keinona silloin, kun sääntöjä tai rajoja on rikottu. Vanhemmat saattavat kieltää lapseltaan tietokoneen käytön joksikin aikaa rangaistuksena jostakin siihen liittymättömästä teosta, tai muulla tavoin vähentää lapsen mahdollisuuksia viestintävälineiden käyttämiseen.

2.3.2 Perheenjäsenten monet roolit

Perheenjäseniltä odotetaan tietynlaisia rooleja suhteessa toisiinsa ja perheeseen kokonaisuutena. Rooli voidaan määritellä esimerkiksi toistuvaksi käyttäytymiseksi, jonka avulla perheenjäsenet suorittavat funktioitaan perheessä (Pearson 1993, 77-93) tai sarjaksi ennalta määriteltyjä toimintoja, joita perheenjäsenet suorittavat ja jotka toteutuvat suhteessa toisiin perheenjäseniin (Yerby ym. 1995, 255).

Kulttuuriset stereotypiat ovat usein voimakkaita vaikuttajia roolien omaksumisen suhteen. Esimerkiksi teknologian yhteiskunnallinen maskuliinisuus voi antaa perheen eri sukupuolta oleville lapsille erilaisia lähtökohtia sen omaksumiseen ja siihen liittyvään motivaatioon. Toisaalta roolit ovat loppujen lopuksi etenkin uniikkien perhekohtaisten viestintämallien sekä yksilöiden persoonallisuuspiirteiden lopputulosta. Roolit siis syntyvät, muuttuvat ja säilyvät ainoastaan perheenjäsenten vuorovaikutuksen kautta. Jokainen perheenjäsen joutuukin jatkuvasti etsimään ja neuvottelemaan paikkaansa perheessä, kuten missä tahansa muussakin sosiaalisessa systeemissä. (Yerby ym. 1990, 257-258.)

Perherooleihin liittyy jokaisen perheenjäsenen niille asettamia odotuksia jotka perustuvat esimerkiksi aiemmille perhekokemuksille ja roolimallien luomille mielikuville. Yksilön vastuu perheestä ja sen hyvinvoinnista esimerkiksi perheen sosiaalisen tai taloudellisen tukemisen kautta, sukupuoliin liittyvät roolit sekä perheiden itsensä määrittämät yksilölliset roolit heijastavat perheenjäsenten (yksilöllisiä) odotuksia. Rooliodotusten ja niiden toteutumisen välinen tasapainoinen suhde on yksi merkittävä perheen sisäistä tyytyväisyyttä selittävä tekijä (Pearson 1993, 74, 100-102).

Perheen tärkeimmät tehtävät voidaan jaotella erilaisiksi funktioiksi, joiden kautta kaikki tärkeimmät roolit määrittyvät (Callahan & Noller 1987, 14; Epstein, Bishop & Baldwin 1982 Pearsonin 1993, 77-93 mukaan):

- 1) Perusresurssien kuten ruoan, vaatteiden ja rahan hankkiminen
- 2) Tuki ja huolenpito
- 3) Seksuaaliset tarpeet
- 4) Henkilökohtainen ja sosiaalinen kehittyminen
- 5) Perheyksikön ylläpito ja hoitaminen, esimerkiksi päätösten teko

Roolit siis heijastavat perheenjäsenten funktioita perheessä. Näitä rooleja ovat esimerkiksi elättäjä, lastenhoitaja, sosiaalinen vastuunottaja tai kuuntelija. Jokaisella perheenjäsenellä voi olla monta roolia, ja usein tietyt roolit on jaettu useamman perheenjäsenen kesken. Funktioiden lailla yksilön roolitkin muuttuvat perheen mukana vastaamaan perheen kunkin hetkisiä odotuksia ja tarpeita. Yksilöllä voi olla esimerkiksi väliaikaisia rooleja, jotka toteutuvat ainoastaan joissakin tilanteissa. Esimerkiksi joku perheenjäsen voi olla perheen narri aina suvun kokoontuessa. (Yerby ym. 1995, 255-257.)

Perheet eroavat hyvin paljon siinä, kuinka joustavasti erilaisten roolien välillä liikutaan. Perhe voi olla vaikkapa status- tai asemaorientoitunut, jolloin roolit liittyvät tiiviisti esimerkiksi ikään tai sukupuoleen. Henkilöorientoituneiden perheiden sisällä roolit ovat joustavammin jaettu kunkin perheenjäsenen henkilökohtaisten tarpeiden ja kykyjen mukaan (Gamble & Gamble 1998, 346).

Nykyaikaisen perheen on nähty eroavan traditionaalisesta perheestä juuri esimerkiksi roolien määrän ja vaihtelun suhteen. Siinä missä aiemmin perheenjäsenen rooli saattoi säilyä muuttumattomana läpi perheen elämänkulun, on tämän päivän perheessä yksittäisellä jäsenellä yhä enemmän erilaisia ja toisistaan poikkeavia rooleja. Roolien runsaus, epätietoisuus niiden jaosta ja niitä koskevat muutosprosessit voivat johtaa esimerkiksi lisääntyneeseen stressiin tai konflikteihin perheen sisällä (ks. esim. Gamble & Gamble 1998, 339, 346; Pearson 1993, 93-99).

Roolikonflikteilla tarkoitetaan tilanteita, joissa roolit käyvät yhteensopimattomiksi tai niiden vaatimukset osoittautuvat ristiriitaisiksi. Roolikonflikti voi syntyä, kun perheen roolit ovat liian tiukasti määritellyt ja sulkevat muut mahdollisuudet pois. Toisaalta liikaa toisiin sekoittuvat roolitkin voivat aiheuttaa roolikonflikteja, esimerkiksi silloin, kun vanhemmuuden ja parisuhteen roolit hämärtävät niiden välisen rajan, mikä voi aiheuttaa toiseen tai molempaan rooliin liittyen radikaaleja muutoksia. (Yerby ym. 1995, 258-261.)

Tutkimuskirjallisuudessa kyky roolien joustamiseen ja muuttumiseen nähdään yleensä terveenä ilmiönä perheen kehittymisen ja kasvun kannalta. Muuttuvien roolien kautta perhe pystyy sopeutumaan erilaisiin elämäntilanteisiin, kuten silloin, kun lapsesta tulee vastuunkantaja suhteessa vanhempansa. Erityisen tärkeää joustavuus roolien ja niihin liittyvien arvojen suhteen on silloin, kun erilaisista perhetaustoista tulevat ihmiset yrittävät perustaa uuden, yhteisen perheen. (Gamble & Gamble 1998, 346-348.) Perheen roolien muutoksista ja joustavuudesta puhuttaessa on syytä muistaa, että käsiteltävä aikaväli saattaa olla vuosia tai vuosikymmeniä pitkä. Mistään Internetin mahdollistamasta roolien jatkuvasta vaihtamisesta ei siis ole kyse, vaan siitä, että perhesysteemi mukautuu muuttuviin elinolosuhteisiin. Toisaalta perheen roolikirjo käsittää niin suuria (esim. äiti) kuin pienempiäkin rooleja (esim. "se, jonka aina annetaan ensiksi yrittää korjata rikkoutuneet tavarat").

Tieto- ja viestintätekniikan merkitys perheen roolien muodostumisessa on mielestäni siinä, kuinka se vahvistaa tai heikentää joidenkin perheenjäsenten rooleja tai luo jopa mahdollisuuksia täysin uusiin rooleihin. Kotitietokoneiden ja matkapuhelinten yleistymisen myötä on myös Suomessa käyty keskustelua siitä, kuinka lapset ja erityisesti pojat ovat saaneet itselleen mahdollisuuden tekniikan taitajan rooliin. On

puhuttu jopa sukupolvien välisestä digitaalisesta kuilusta. Systemiteorian valossa onkin hyvin epätodennäköistä, että tällaiset tieto- ja viestintäteknikkaan liittyvät roolit eivät vaikuttaisi myös muihin perheen rooleihin esimerkiksi sisältämänsä auktoriteetin tai asymmetrisesti jakautuneen tiedon kautta.

Toinen mielenkiintoinen yhtymäkohta perheen roolien ja tieto- ja viestintäteknikan välillä on se, kuinka erilaisia rooleja viestiessä käytetään tekniikkaa. Voisi ajatella, että esimerkiksi tukeen ja huolenpitoon liittyvien roolien ilmaisun suhteen on eroa siinä, lähettääkö viestinsä sähköpostilla tai kirjeellä vai tapahtuuko viestintä kasvokkain tai puhelimitse. Tekniikka voi myös antaa uusia mahdollisuuksia roolien toteuttamiseen. Aikuisilla perinteisesti olleet valvojan ja huolehtijan roolit ovat saaneet lisämahdollisuuksia matkapuhelinten yleistyttyä, kun muualla kuin kotona olevien lasten menemisten ja tulemisten kontrollointiin on tarjoutunut uusi väline. On puhuttu jopa kännykkäkasvatuksesta tai televanhemmuudesta. Toisaalta ainakin vielä tällä hetkellä käyttämämme tieto- ja viestintäteknikka voidaan myös kytkeä pois päältä, teko, joka voi sekä heikentää että vahvistaa niitä hyödyntäviä rooleja.

Joka tapauksessa tieto- ja viestintäteknikka, kuten teknologia ylipäätään, on vahvasti mukana nykyperheiden roolim muodostuksessa. Teknologian mahdollisuudet haastavat perinteiset roolifunktiot monessa suhteessa, niin suurin kuin epäsuorinkin tavoin. Yksinkertaistettuna esimerkkinä voi toimia vaikkapa mikroaaltouuni: Sen voidaan nähdä tuoneen nykyperheille mahdollisuuden tehdä ruokansa yksilön tarpeita noudattaen, ilman ketään erityistä ruoan valmistajaa ja ilman erityisiä ruoan valmistustaitoja. Toisaalta mikroaaltouuni, kuten jokainen muukin kotiin tuotu tekniikka, tulee osaksi jo olemassa olevaa perhesysteemiä jonka osaksi se asettuu (Cockburn 1992, 40-41).

Toinen esimerkki tekniikan ja perheen kanssakäymisen prosessista on matkapuhelinten yleistyminen yhä nuorempien lasten keskuudessa. Vielä vuonna 1997 niitä matkapuhelimen omistajia, jotka nyt luokitellaan nuoriksi matkaviestijöiksi, pidettiin lapsina, ja täten liian nuorina omistamaan ja käyttämään matkapuhelimen kaltaista tekniikkaa. Kasesniemi ja Rautiainen toteavat, että heidän 1997 keräämänsä tutkimusaineisto tuntuu edustavan täysin eri aikakautta kuin se 2000-luvun Suomi, jossa tutkimus raportoitiin (Kasesniemi & Rautiainen 2001, 209). Jopa 4-7-vuotiaista

lapsista oli tullut muutamassa vuodessa hyväksytyjä ja tunnustettuja matkaviestinten käyttäjiä. Syitä tähän kehitykseen on varmasti monia, mutta erityisen pohdinnan arvoinen on mielestäni Kasesniemen ja Rautiaisen väite siitä, että matkapuhelin saanut osakseen lastenhoitajan roolin (Kasesniemi & Rautiainen 2001, 210-215). Tällainen tekniikan personointi, subjektifikaatio, on saanut ja saa osakseen paljon kritiikkiä niin vanhempien, tutkijoiden kuin päättäjienkin suunnalta. Silti se on mielestäni selkeä osoitus siitä, kuinka nopeasti perhesysteemissä vallitsevat roolit ja käsityksemme niistä voivat muuttua.

2.3.3 Perheen rituaalit ja rutiinit

Jokaisella perheellä on vakiintuneita, sille ominaisia tapoja viestiä erilaisissa tilanteissa. Nämä vakiintuneet tavat viestiä toimivat eräänlaisina rituaaleina, rutiininomaisina käyttäytymismalleina, jotka kehittyvät perheessä ajan myötä (Pearson 1993, 109,112). Vaikka jotkin rutiinit voivatkin olla perheen vuorovaikutukselle hankaloittavia, helpottavat monet rutiinit perheen viestintää ja liittyvät perheen kokemaan tyytyväisyyteen. Rituaalit ovatkin elintärkeitä perhesysteemin olemassaololle ja toimivuudelle. (Baxter & Clark 1996; Gamble & Gamble 1998.)

Rituaalit voidaan nähdä symbolisena, systemaattisesti ajan saatossa toistuvana viestintänä, jolla on erityisiä merkityksiä perheenjäsenille. Ne voivat olla esimerkiksi perheen juhliin, traditioihin tai muutoin tärkeisiin, säännöllisiin tapahtumiin liittyviä (Wolin & Bennet 1984 Baxterin & Clarkin 1996 mukaan). Perhekohtaisten rituaalien lisäksi perheenjäsenillä on yksilökohtaisia rituaaleja, jotka määrittyvät yleensä esimerkiksi roolien (esim. sukupuoli) mukaan, ja jotka neuvotellaan jokaisessa perheessä erikseen.

Perheen rituaalit ovat siis monessa suhteessa hyvin samankaltaisia kuin perheen säännöt. Esimerkiksi perheen tieto- ja viestintätekniikkaa määrittävät säännöt saattavat asettaa ne rajat, joiden puitteissa tekniikkaa sisältäviä rituaaleja toteutetaan. Rituaalit saattavat myös olla perheen tärkeysjärjestyksessä sääntöjä korkeammalla. Television katsominen myöhään illalla voi olla perheen lapsilta kielletty, paitsi silloin, kun

perheen tapoihin kuuluu seurata yhdessä heille tärkeiksi muodostuneita tapahtumia tai ohjelmia.

Perherituaaleihin näyttää Wolinin ja Bennetin (1984) mukaan liittyvän kaksi niiden toteutumiseen liittyvää ulottuvuutta. Ensimmäinen on perheen sitoutuminen rituaaleihin, eli se, kuinka vahvasti perhe rohkaisee ja käyttää ritualisoituneita tapahtumia. Voimakkaasti rituaaleihin sitoutuneet perheet näyttävät olevan sitoutuneempia myös yhteiseen menneisyyteensä, perheen yhteiseen identiteettiin ja toisille perheenjäsenille osoitettuun supportiivisuuteen (tukeen). Rituaaleihin sitoutuminen näyttää korreloivan myös sukupolvien välisten hierarkkisten rooli- ja statuserojen kanssa (aikuiset ovat lasten yläpuolella jne.). Toinen perheen rituaaleihin liittyvä ulottuvuus on perheen kyvykyys mukauttaa rituaaleja elämäntilanteesta toiseen siirryttäessä. Ritualisoitunut viestintä on usein merkityksiltään vakiintunutta, jolloin sillä on vaarana menettää ajan kuluessa sisältöään ja alkuperäisiä merkityksiään, jos perhe ei kykene uusintamaan sitä muuttuvien olosuhteiden vaatimusten mukaan. (Baxter & Clark 1996; Wolin & Bennet 1984, Baxterin & Clarkin 1996 mukaan.)

2.3.4 Perheenjäsenten sitoutuminen

Tarkastellessani perhettä viestinnän näkökulmasta olen lähtenyt siitä perusoletuksesta, että biologia yksinään ei määrää perhettä, vaan että perhe on ensisijaisesti sosiaalinen konstruktio (ks. Galvin & Brommel 2000; Pearson 1993; Turner & West 1998; Yerby ym. 1995). Puhtaasti biologiaan pidättäytyvä määrittelyhän mitätöisi esimerkiksi adoptioperheet ja toisaalta esittäisi, että perhe pysyy perheenä vaikka sen jäsenet eivät olisi koskaan nähneet toisiaan koko elämänsä aikana. Se, että monet adoptoidut lapset hakevat myöhemmällä iällä tietoja alkuperäisestä perheestään, ei mielestäni todista perheen biologisesta pysyvyydestä vaan pikemminkin kulttuurisista odotuksista, normeista ja arvoista joita siihen liitetään.

Sitoutumisella (*commitment*) tarkoitetaan yleensä niitä aktiivisia viestintäprosesseja, joilla perheenjäsenet pyrkivät pitämään yllä suhteitaan (Galvin & Brommel 2000, 153). Ajatus perheestä sosiaalisena konstruktiona perustuu pitkälti juuri sitoutumisen käsitteelle, johon sisältyy lukuisia ala- ja rinnakkaiskäsitteitä kuten läheisyys,

kiintymys, supportiivisuus, auttavaisuus, luottamus, toisista välittäminen ja rakkaus. Jallinoja kuvaa sitoutuneisuutta hyvin: ”Perheenjäsenet ovat enimmäkseen kukin omilla tahoillaan, mutta palaavat kuitenkin yhteen, useimmiten päivittäin, jotkut viikoittain, jotkut tätä harvemmin. Tavatessaan toisensa he *tietävät olevansa perhe.*” (kursivointi allekirjoittaneen) (Jallinoja 2000, 10.)

Sosiaalinen yhteisöllisyys toisten ihmisten kanssa on yksi ihmisen perustarpeista. Mikään yhteisö ei voi syntyä ja jatkua ilman, että sen jäsenet sitoutuvat siihen jollakin tavalla. Sitoutuminen, sitoutuneisuuden rakentaminen, on toisin sanoen eräs perimmäisistä motivaatioista viestiä.

Perheille on yleensä ominaista niiden jäsenten välinen intimitetti, joka on usein intensiivisempää kuin muissa sosiaalisissa konteksteissa. Suuri osa perheen viestinnästä on muilta kuin sen jäseniltä salattua, jolloin perheenjäsenet näkevät toisistaan puolia, joita muut ihmiset eivät näe. Siksi onkin vaikeaa, ellei mahdotonta, ylläpitää ”väärää kasvoja” perheen sisällä pidemmän aikaa. Perheenjäsenet paljastavat usein toisilleen asioita itsestään (joko tietoisesti tai tiedostamattomasti), jotka liittyvät esimerkiksi heidän heikkouksiinsa ja joita he eivät toivo käytettävän heitä vastaan. Jotta perhe voisi asua ja toimia yhdessä, pitää sen jäsenten tehdä eksplisiittinen tai implisiittinen päätös perheksikön säilyttämiseksi edes jollakin minimitasolla. Tästä syntyvä luottamuksen side on perustason vaatimus sitoutuneisuudelle. (Yerby ym. 1995, 20-21.)

Sitoutumisella (tai koheesiolla) voidaan nähdä kaksi toisistaan eroavaa tulkintaa. Joskus sillä viitataan perheenjäsenten läheisyyteen tai ”lämpöön” (jolloin sen oletetaan olevan hyvää), ja toisinaan sillä tarkoitetaan ”sulautumista” (*enmeshment*, suomennos allekirjoittaneen), joka on ikään kuin äärimmilleen vietyä sitoutuneisuutta. Sulautuminen merkitsee liian rajoittavia ja kontrollihakuisia käyttäytymismalleja, jotka estävät yksilön psykologista autonomiaa (ks. Cox, Brooks-Gunn & Paley 1999, 322-323). Tällainen sulautuminen voi lievässä ja yleisessä muodossaan näkyä esimerkiksi siinä, kuinka yksityisyys käsitetään perheessä. On esimerkiksi yleistä, että vanhemmat loukkaavat lastensa yksityisyyden tunnetta erityisesti lasten itsenäistymisen murrosvaiheessa, vaikkapa silloin, kun lapset muuttavat pois kotoa. Tällainen viestintäkäyttäytyminen voi juontaa juurensa muuttuviin rooleihin ja niiden myötä

yhteensopimattomiksi muodostuneisiin odotuksiin. Tässä esimerkissä vanhempi voisi tulkita lapset yksityisyyden rajat hyvin eri tavalla kuin aikuistuva lapsi, jolloin viestintä saa helposti rajoittavia tai ahdistavia piirteitä. (Petronio 1994, 244-245.)

Näiden niin sanottujen hyvän ("läheisyys", "lämpö") ja pahan ("sulautuminen") sitoutumisen välistä jännitettä voisi verrata autonomian ja yhdessäolon kaltaiseen dialektiseen jännitteeseen, jolloin myös sitoutumisen prosessinomaisuus korostuu. Sitoutumisen käsitettä voidaan lisäksi laajentaa seuraavilla esimerkeillä. "Mikko on sitoutunut perheeseensä" esittää sitoutumisen ikään kuin omistautuneisuutena, henkilökohtaisena valintana. "Mikko sitoutui avioliittoonsa, ei hän enää voi perääntyä", välittää puolestaan merkityksen pakosta tai pidättyneisyydestä, jonkin rajoittamisesta tai hillitsemisestä. Jälkimmäisen esimerkin syyt voidaan nähdä moraaliksiksi (esim. "se on velvollisuuteni") tai rakenteellisiksi (esim. "eroaminen on niin vaikeaa") (Johnson, Caughlin & Huston 1999, 160). On huomattava, että yksikään sitoutumisen muodoista ei ole sinänsä toisia parempi suhteen kannalta. Perhe voi selviytyä esimerkiksi vaikeiden aikojen läpi hajoamatta vain sen takia, että perheenjäsenet halustaan huolimatta eivät jätä toisiaan, mikä saattaa johtaa lisääntyneeseen sitoutumiseen, syvempään intiimiteettiin suhteen jatkuessa vaikean ajanjakson ylitse.

Sitoutumisen voimakkuudesta tai "laadusta" riippumatta sen kokeminen on riippuvaista sen ilmaisemisesta. Yksi yleisimmistä, naiveista viestintää koskevista harhoista on, että esimerkiksi perheen kaltaisessa intiimissä suhteessa ei tarvitsisi erikseen viestinnän keinoin panostaa suhteen ylläpitämiseen, vaan että suhde joko toimii tai ei toimi, on sitoutunut tai ei ole. On tietysti mahdotonta sanella mitään yhtä oikeaa tapaa ilmaista sitoutumista, mutta on myös absurdia olettaa, että mikään suhde voisi pitää yllä tai syventää intiimiyden tasoaan ilman sen tietoista viestimistä.

Sitoutumiseen ja siihen läheisesti liittyvään intiimiyteen liittyviä tekijöitä on eritelty useita (yhteenvedoista ks. esim. Galvin & Brommel 2000; Turner & West 1998; Pearson 1993). Näyttää siltä, että suhteen ylläpitämiseen liittyvän viestintähalukkuuden lisäksi sitoutumista voivat syventää ainakin odotusten mukainen itsestäkertominen (tai tulkinta siitä), suorat ja epäsuorat sitoutumisen, hyväksymisen ja huomioonottamisen ilmaukset sekä jossakin määrin myös viestinnän määrä.

3 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

3.1 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää tieto- ja viestintätekniiikan käyttöä sekä siihen liitettyjä kokemuksia ja odotuksia perheen sisäisessä viestinnässä. Suomalaisissa perheissä käytössä olevan tieto- ja viestintätekniiikan määrä on noussut jatkuvasti viimeisimpien vuosikymmenten aikana, ja etenkin 1990-luku on tuonut koteihin ja perheenjäsenille yhä enemmän mahdollisuuksia käyttää uutta tekniikka. On siis mielekästä kysyä paitsi sitä, millaista tekniikkaa 2000-luvun suomalaisilla perheillä on käytössään, myös sitä, mitkä ovat perheiden omat kokemukset joistakin heidän käytössään olevista laitteista. Lisäksi olen kiinnostunut siitä, kuinka perheet suhtautuvat mahdollisiin uusiin viestintävälineisiin, ja onko heidän aikaisemmillä kokemuksillaan mitään yhteyttä tähän suhtautumiseen.

Käytän tämän tutkimuksen aineistona Perheportaali-projektin syksyllä 2000 keräämää Uusi tietotekniikka kouluikäisten lasten perhe-elämän tukena -haastattelututkimusta.

Suomalaisten perheiden käytössä olevan tieto- ja viestintätekniiikan määrä on lisääntynyt vuosi vuodelta, ja sama kehitys näyttää jatkuvan myös tulevana vuosina. Yhtäkään 2000-luvun perheissä käytössä olevaa viestintävälinettä ei kuitenkaan ole suunniteltu nimenomaan perheen tarpeisiin. Siksi onkin kiinnostavaa selvittää, kuinka perheet käyttävät erilaisia viestintävälineitä viestiäkseen keskenään. Lisäksi on mielenkiintoista verrata teknisten viestintävälineiden, kuten matkapuhelimen, ja perinteisempien viestintävälineiden, kuten viestilappujen, yleisyyttä perheen viestintävälineenä.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on:

Millaisia viestintävälineitä perheet käyttävät viestiäkseen keskenään?

Ensimmäinen tutkimuskysymys on luonteeltaan määrällinen. Pyrin vastaamaan siihen niiden tietojen avulla, joka haastattelututkimukseen osallistuneilta perheiltä haastattelussa kerättiin. Nämä tiedot sisältävät muun muassa sen, millaisia

viestintävälineitä haastatelluilla perheillä oli käytössään ja kenen kanssa viestimiseen he niitä käyttivät. Lisäksi vertaan haastattelututkimuksen tuloksia muihin aihealueen tutkimuksiin.

Pelkkä tieto siitä, mitä viestintävälineitä perheissä käytetään, ei vielä riitä selittämään niiden käytön takana olevia syitä. Viestintävälineet saattavat täyttää monenlaisia rooleja ja funktioita perheissä, ja nämä roolit saattavat vaihdella perheenjäsenittäin. Selvittämällä yksittäisten perheenjäsenten myönteisiä ja kielteisiä kokemuksia tieto- ja viestintäteknikan käytöstä perheen viestinnässä on mahdollista saada näkemys niistä motiiveista, jotka liittyvät perheen valintoihin käyttää tieto- ja viestintäteknikkaa.

Toinen tutkimuskysymykseni on:

Millaisia kokemuksia perheenjäsenillä on tieto- ja viestintäteknikan vaikutuksista perheen sisäiseen viestintään?

Lähestyn tutkimuskysymystä pääosin määrällisesti, mutta liitän mukaan aineistoa laadullisesti kuvailevia elementtejä. Aineistona käyttämässäni haastattelututkimuksessa tieto- ja viestintäteknikan käyttöön liitettyjä hyötyjen ja haittojen kokemuksia kysyttiin avoimin kysymyksin, jotka koodattiin määrällisiin luokkiin analysoimista varten. Kokemuksia kysyttiin sekä matkapuhelinten että tietokoneen ja internetin käytön suhteen.

Tieto- ja viestintäteknikkaan on sekä populaarikulttuurissa että tieteen puolella liitetty erilaisia pelkoja ja toiveita. Yksi akseli, jolla uutta tekniikkaa on erityisesti arvotettu, on ihmisyyden ja teknisyyden välillä nähty rajaviiva. Erilaisten teknisten viestintävälineiden on pelätty vievän esimerkiksi kasvokkaisviestinnän paikan tai esineellistävän ihmisiä, tunkeutuvan ”aitojen” ihmissuhteiden väliin.

Kolmas tutkimuskysymykseni on:

Kuinka perheenjäsenet arvioivat mahdollisen uuden viestintävälineen vaikuttavan perheen ihmissuhteisiin?

Tutkimuskysymys on luonteeltaan laadullinen, mutta selvennän sitä osaltaan myös määrällisillä havainnoilla.

Perheenjäsenten kokemusten ja odotusten kuvailemisen lisäksi tarkoitukseni on vertailla sitä, ovatko vastaajien kokemukset tieto- ja viestintätekniikasta perheen viestinnässä mahdollisesti yhteydessä heidän ajatuksiinsa haastattelussa esitellyn uuden viestintävälineen vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin.

Neljäs tutkimuskysymykseni on:

Ovatko perheenjäsenten kokemukset heidän käytössään olevista viestintämahdollisuuksista yhteydessä siihen, millaisiksi he arvioivat mahdollisen uuden viestintävälineen vaikutukset perheen viestintään?

Ajatus tarkastella kokemusten ja odotusten välistä suhdetta muotoutui aineiston käsittelyn myötä, osin samaan aikaan Uusi tietotekniikka kouluikäisten lasten perhe-elämän tukena -haastattelututkimuksen raportoinnin kanssa. Tämän tutkimuksen mittakaavassa ei ole mahdollista selvittää kaikkia niitä tekijöitä, jotka saattavat olla yhteydessä uuteen viestintävälineeseen kohdistettuihin odotuksiin. Esimerkiksi sosiaalisen vaikutuksen näkökulma esittää, että yksilön käsitykset viestintävälineestä perustuvat muun muassa yksilön kokemuksiin, tietoihin, taitoihin, arvioihin muiden yhteisön jäsenten mielipiteistä sekä välineen itsensä ominaisuuksiin (sosiaalisen vaikutuksen näkökulman koonnista ks. esim. Fulk 1993; Fulk, Schmitz & Ryu 1995; ks. myös Kallio 2001).

Tarkastellessa perheen viestintää tekniikan kehityksen perspektiivistä on selvää, että tarkastelun kohde on osa jatkuvaa prosessia. Tätä prosessia ei voi ymmärtää keskittymällä ainoastaan siihen millaista viestintää on tässä ja nyt, vaan nykyisyys pitää nähdä osana menneen ja tulevan ajan jatkumoa. Tästä näkökulmasta kokemusten ja odotusten välinen suhde näyttäytyy luonnollisena

3.2 HAASTATTELULOMAKE

Aloittaessani Perheportaali-projektin työntekijänä marraskuussa 2000, oli suurin osa Uusi tietotekniikka kouluikäisten lasten perhe-elämän tukena -haastattelututkimuksessa käytettävän lomakkeen kysymyksistä ja muodosta jo suunniteltu. En siis päässyt itse vaikuttamaan paljonkaan varsinaisen haastattelulomakkeen muotoon, vaan oma vaikutukseni näkyy lähinnä tekemieni haastattelujen kautta saamani henkilökohtaisen tiedon kautta. Haastattelututkimuksessa käytettyä haastattelun muotoa voisi kuvata puolistrukturoiduksi teemahaastatteluksi, vaikka siinä oli myös lomakehaastattelun piirteitä (ks. esim. Hirsjärvi & Hurme 2000, 43-48).

Puolistrukturoidulle teemahaastattelulle on esitetty monenlaisia kriteerejä, joista osa toteutuu tässä opinnäytetyössä aineistona käyttämässäni haastattelututkimuksessa. Tutkimuksessa käytetyn kysymyslomakkeen kysymykset oli tehty etukäteen, mutta haastattelijat saattoivat muuttaa niiden sanamuotoa sekä tarkentaa niitä tilanteen mukaan. Osaan kysymyksistä oli annettu valmiit vastausvaihtoehdot, jotka haastattelutilanteessa myös näytettiin haastateltaville, mutta suurimmassa osassa kysymyksiä mitään vastausvaihtoehtoja ei esitetty. Osa kysymyksistä oli myös täysin avoimia, jolloin haastattelijat vain kirjasi ylös annetun vastauksen. Puolistrukturoiduille menetelmille onkin ominaista se, että jotkin haastattelun lähtökohdista on lyöty lukkoon, kun jotkin taas on jätetty avoimiksi (Robson 1993, 231; Hirsjärvi & Hurme 2000, 47).

Yksilökohtaiset, puolistrukturoidut haastattelut valittiin aineistonkeruun menetelmäksi monesta syystä. Ensinnä tällainen lähestymistapa mahdollisti laajan ja monipuolisen aineiston keräämisen verrattain lyhyessä ajassa, sillä yksittäisten perheenjäsenten haastatteluihin ei haluttu käyttää enempää kuin noin 45 minuuttia aikaa. Haastattelussa haluttiin kattaa niin monenlaisia teemoja ja saada vastauksia useisiin tarkkoihin, yksittäisiin kysymyksiin, että avoimempi teemahaastattelu olisi vienyt valittuun haastattelumalliin verrattuna moninkertaisen ajan. Toisaalta aineistoa ei haluttu kerätä pelkästään kyselylomakkeen avulla sen vuoksi, että haastattelussa voidaan haastateltavalle antaa suurempi liikkumavara käsiteltävien aiheiden sisällä kuin lomakkeella on mahdollista (ks. esim. Robson 1993, 229; Hirsjärvi & Hurme 2000, 36). Tällä haastattelumenetelmän osittaisella avoimuudella pyrittiin varmistamaan, että

haastattelu voisi mahdollisesti tuottaa myös sellaista informaatiota, jota ei haastattelua suunniteltaessa osattu ennustaa. Tällaisen informaation hankkiminen on nimenomaan yksi avoimen haastattelun vahvuuksista (Bryman 1992, 46-49; Robson 1993, 229).

Perheen tieto- ja viestintätekniiikan käyttöä olisi periaatteessa voitu selvittää myös muilla aineistonkeruutavoilla. Laadulliseen tutkimukseen perinteisesti liitetystä menetelmästä ainakin ryhmähaastattelu ja tutkimuspäiväkirjan pito olisivat voineet tarjota mielenkiintoista tietoa perheiden tavoista ja kokemuksista tieto- ja viestintätekniiikan käytön suhteen. Sen sijaan observointi olisi ollut paitsi vaikea toteuttaa perheen ja kodin kaltaisessa kontekstissa, myös erittäin paljon aikaa ja resursseja vaativa tutkimuksen muoto. Tutkimuspäiväkirjan tai muun vastaavan kirjallisen raportin tuottamisen etu on siinä, että se antaa tutkimukseen osallistuvien ihmisten kirjata itsenäisesti ylös ne tutkittavaan aiheeseen liittyvät seikat, jotka ovat heille tärkeitä. Toisaalta tutkimuspäiväkirja ei myöskään mukaudu tilanteeseen haastattelun tavoin.

Pienryhmien tutkimuksessa, jollaiseksi myös perhe voidaan laskea, voidaan aineistonkeruumenetelmänä käyttää myös ryhmähaastattelua. Ryhmähaastattelussa haastattelijat on mukana ikään kuin keskustelun ohjaajana joka pitää huolen siitä, että mahdollisesti halutut teemat tulevat keskustelun kuluessa käsitellyksi. Haastattelu- tutkimuksessa ryhmähaastattelua ei kuitenkaan haluttu käyttää sen vuoksi, että haastatteluilla haluttiin saada tietoa nimenomaan yksittäisten perheenjäsenten kokemuksista, kiinnostuksen kohteista ja arvioista sen sijaan, että olisi selvitetty perheen yhteistä kantaa tieto- ja viestintätekniiikan käyttöön. Erityisesti perheen kaltaista, jo olemassa olevaa ryhmää haastateltaessa ryhmähaastattelun keinoin on nimittäin vaarana, että perheen valtahierarkia ja vakiintuneet toimintatavat säätelevät haastattelun kulkua, eikä yksittäinen ryhmän jäsen välttämättä saa sanottua omaa mielipidettään aiheesta (Hirsjärvi & Hurme 2000, 63).

Haastattelulomakkeen kysymykset oli kirjoitettu siten, että haastattelijat eivät joutuneet muotoilemaan kysymyksiä itse haastattelutilanteessa. Lisäksi joidenkin kysymysten ohella haastateltaville annettiin muistikortti, joissa oli lueteltuna kysymykseen liittyvät vastausvaihtoehdot. Sekä lasten että aikuisten lomakkeet olivat pääosin samankaltaiset lukuun ottamatta tiettyjä vastausvaihtoehtoja sekä lasten

kysymysten muokkaamista helpommin ymmärrettäviksi. Haastattelulomakkeessa selvitettiin vastaajien taustatietojen lisäksi heidän käsitystään perheensä jokapäiväiseen elämään (harrastukset, ruokaostosten tekeminen, tiedonkulku ym.) liittyvistä asioista sekä kysyttiin mielipiteitä ja suhtautumista erilaisiin, tulevaisuudessa mahdollisesti käytössä oleviin laitteisiin. Lisäksi selvitettiin vastaajien käyttötapoja ja kokemuksia matkapuhelinten sekä tietokoneen ja internetin osalta.

Koska haastattelulomake oli osa suurempaa tutkimusta, ei suurin osa sen kysymyksistä ole tämän tutkimuksen kannalta relevantteja. Tästä syystä en ole liittänyt haastattelulomaketta kokonaisuudessaan tähän tutkimukseen, vaan esitän tarkemmin ainoastaan ne kysymykset, jotka ovat merkityksellisiä tämän tutkimuksen ymmärtämisen kannalta.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen pyrin vastaamaan yhdistämällä haastattelussa kerättyä aineistoa muihin tieto- ja viestintäteknikan käytöstä tehtyihin selvityksiin. Selvityksen kohteena on paitsi se, mitä tieto- ja viestintäteknikkaa 2000-luvun suomalaisilla perheillä on käytössään, myös se, mitä viestintävälineitä tai -tapoja haastatellut perheet käyttävät. Haastattelussa perheenjäseniltä kysyttiin, mitä muita viestintätapoja kuin kasvokkaisviestintää heidän perheensä käytti keskinäisessä vuorovaikutuksessaan. Tämän lisäksi tekstiviestien ja sähköpostin lähettämistä eri tahoille kysyttiin erikseen.

Toinen tutkimuskysymys liittyy perheenjäsenten kokemuksiin tieto- ja viestintäteknikan käytöstä perheen viestinnässä. Ne haastattelulomakkeen kysymykset, joiden avulla pyrin tutkimuskysymykseen vastaamaan, olivat:

(aikuisten haastattelulomake)

- *Miten matkapuhelin on vaikuttanut sinun ja puolisoasi (ex-puolisosi) väliseen yhteydenpitoon?*
- *Miten matkapuhelin on vaikuttanut sinun ja lastesi väliseen yhteydenpitoon?*
- *Miten matkapuhelin on vaikuttanut vanhempiesi ja puolisoasi vanhempien väliseen yhteydenpitoon?*
- *Onko sinun mielestäsi tietokoneen ja internetin käytöstä kotona ollut sinulle hyötyä?*
- *Onko tietokoneen ja internetin käytöstä kotona aiheutunut perheessänne haittaa?*

(lasten haastattelulomake)

- *Miten matkapuhelin on vaikuttanut sinun ja vanhempiesi (myös muualla asuvat vanhemmat) väliseen yhteydenpitoon?*
- *Miten matkapuhelin on vaikuttanut sinun ja sisarustesi (myös kotoa muuttaneiden sisarustesi) väliseen yhteydenpitoon?*
- *Miten matkapuhelin on vaikuttanut yhteydenpitoon isovanhempiesi kanssa?*
- *Onko sinun mielestäsi tietokoneen ja internetin käytöstä kotona ollut sinulle hyötyä?*
- *Onko tietokoneen ja internetin käytöstä kotona aiheutunut perheessänne haittaa?*

Tietokoneiden ja Internetin käyttöä koskevien kysymysten vastausvaihtoehdot olivat (suluissa esimerkkejä vastausvaihtoehdoista, jotka näytettiin haastatetuille kysymysten yhteydessä):

(aikuisten haastattelulomake)

- 0) *Ei ole tietokonetta*
- 1) *ei ole ollut hyötyä*
- 2) *kyllä, käytännöllistä hyötyä (asioiden joustava hoito)*
- 3) *kyllä, taloudellista hyötyä*
- 4) *kyllä, yhteydenpitoon/ihmissuhteisiin liittyvää hyötyä (tulee pidettyä enemmän yhteyttä)*
- 5) *kyllä, henkilökohtaista hyötyä (tiedon saaminen, uusien asioiden oppiminen, viihde)*
- 6) *kyllä, lastenhoitoon/kasvatukseen liittyvää hyötyä (lapset saavat tietoa, pysyttelevät kotosalla)*

(lasten haastattelulomake)

- 0) *Ei ole tietokonetta*
- 1) *ei ole ollut haittaa*
- 2) *kyllä, käytännöllistä haittaa (järjestelmät toimivat huonosti, on vaikea saada neuvoja tai apua)*
- 3) *kyllä, taloudellista haittaa (hankinta- ja käyttökustannukset)*
- 4) *kyllä, yhteydenpitoon/ihmissuhteisiin liittyvää haittaa (kiistaa siitä, kuka käyttää ja kauan, liian paljon yhteydenottoja)*
- 5) *kyllä, henkilökohtaista haittaa (terveysongelmia, riippuvuutta, joku toimii tietokoneen kanssa liian paljon ja jättää muut asiat sivuun)*
- 6) *kyllä, lastenhoitoon/kasvatukseen liittyvää haittaa (liian paljon pelaamista, huonoja vaikutteita)*

Toisen tutkimuskysymyksen kannalta relevantteja ovat kysymysten vaihtoehdot numero 4 (yhteydenpitoon/ ihmissuhteisiin liittyvää hyötyä; yhteydenpitoon/ ihmissuhteisiin liittyvää haittaa) ja numero 6 (lastenhoitoon/kasvatukseen liittyvää hyötyä; lastenhoitoon/kasvatukseen liittyvää haittaa). Lasten tietokoneiden ja Internetin käyttöön liittyviä kokemuksia koskevissa kysymyksissä ei ollut vaihtoehtoa nro. 6.

Kolmas tutkimuskysymys koskee perheenjäsenten ajatuksia hypoteettisten viestintävälineiden vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin. Uusi tietotekniikka kouluikäisten perhe-elämän tukena -haastattelututkimuksessa haastatelluille esiteltiin ensin mahdollinen tulevaisuuden laitteisto, joka liittyi perheen jokapäiväisiin toimintoihin ja yhteydenpitoon, jonka jälkeen kysyttiin arvioita esitellyn kaltaisen laitteen vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin. Tutkimuskysymykseen liittyvä haastattelulomakkeen kysymys kuului:

- *Arveletko tällaisten viestintävälineiden vaikuttavan perheen ihmissuhteisiin? Vähentävätkö vai lisäävätö riitoja? Lisäävätö luottamusta vai epäluottamusta perheenjäsenten välillä? Lisäävätö turvallisuuden tunnetta?*

3.2 AINEISTON KERUU

Analysoimani haastattelumateriaali kerättiin puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla marras-joulukuussa 2000. Haastatteluun osallistui 57 jyvaskyläläistä perhettä, joissa oli ainakin yksi 12-14-vuotias lapsi. Perheitä lähestyttiin lasten koulussa saaman lähestymiskirjeen kautta. Kirjeitä jaettiin yhteensä 165 kappaletta kolmessa koulussa. Lähestymiskirjeen saaneet luokat valittiin satunnaisesti oppilasmäärän ja iän perusteella. Kirjeiden mukana toimitettiin sekä palautuskuori että osallistumisilmoitus, jolla perheet saattoivat ilmoittaa halukkuutensa osallistua haastatteluun. Perheitä motivoitiin osallistumaan haastatteluun tarjoamalla kaikille haastatteluun osallistuville lahjakortti joko elokuviin tai hampurilaisravintolaan. Kaikkiaan 59 perhettä palautti suostumuskirjeen. Kahden perheen haastattelujen peruuntumisen vuoksi lopullinen haastatteluun osallistuneiden perheiden määrä oli 57, mikä on 35 prosenttia lähestymiskirjeen saaneista.

Osallistumishalukkuudesta ilmoittaneet perheet jaettiin haastattelijoiden kesken, jonka jälkeen haastattelijat soittivat henkilökohtaisesti perheille ja sopivat haastattelujen ajankohdista. Haastattelut tehtiin virka-ajan ulkopuolella, ja haastattelupaikkana oli joko perheen koti tai Perheportaali-projektin tilat sen mukaan, mikä perheille kävi parhaiten. Jokainen haastateltava perheenjäsen haastateltiin erikseen, mahdollisuuksien mukaan sellaisessa tilassa, jossa muut perheenjäsenet eivät

kuulleet haastattelua. Kahdenkeskiset haastattelut valittiin siksi, että vaikka perheen viestintätavoista on mahdollista saada tietoa myös ryhmähaastattelun keinoin, haluttiin haastattelututkimuksessa selvittää nimenomaan perheenjäsenten yksilöllisiä mielipiteitä ja kokemuksia viestintävälineiden käytöstä sekä uusista laiteideoista. Lisäksi haastattelututkimuksessa pyrittiin selvittämään, kuinka yhteneväisiä perheenjäsenten mielipiteet haastattelutilanteessa esitetyistä uusista laiteideoista olivat. (Siitonen, Sivunen, Feldt, Neittaanmäki, Metsäpelto & Pulkkinen 2001.) Kahdenkeskiset haastattelutilanteet ovat perusteltuja myös siksi, että etenkin nuoria haastatellessa haastattelutilanteen yksityisyys saattaa olla haastateltavan motivaation ja tätä kautta haastattelussa saatavan informaation kannalta oleellinen tekijä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 132-133).

Haastattelijoina oli kolme Perheportaali-projektin työntekijää sekä kuusi psykologian opiskelijaa, jotka olivat projektissa tuntityöntekijöinä. Olin myös itse mukana haastattelemassa perheitä. Kaikille haastattelijoille annettiin yhteensä kahdeksan tuntia koulutusta lomakkeen käytöstä ja haastattelusta tiedonhankintamenetelmänä.

Aikuisten haastattelut kestivät keskimäärin yhden tunnin ajan. Lasten haastattelut kestivät keskimäärin 45 minuuttia. Lähes kaikki haastattelut nauhoitettiin C-kaseteille joitakin epäonnistuneita nauhoituksia lukuun ottamatta. Haastattelijat litteroivat tekemänsä haastattelut, jonka jälkeen ne koottiin tiivistetyssä muodossa yhteiseen Word-tiedostoon. Myös haastattelutilanteessa tehtiin muistiinpanoja, joiden perusteella kirjattiin ylös ne haastattelut, joiden nauhoitus oli epäonnistunut.

3.3 AINEISTON ANALYYSI

Perhetutkimus on sekä tutkimusmenetelmiensä että valittujen näkökulmien osalta hyvin monitieteinen tutkimusalue. Tässä opinnäytetyössä käyttämäni menetelmät ovat sekä laadullisia että määrällisiä. Tällaista tutkimusmenetelmien yhdistämistä on kutsuttu mm. monistrategiseksi tutkimukseksi (ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 28). Tutkimuksen monistrategisuutta kuvastaa myös se, että analyysi- ja kirjoitusprosessin aikana saman aineiston parissa on työskennellyt monta tutkijaa, jotka ovat analysoineet aineistoa hieman eri lähtökohdista. Vaikka tässä opinnäytetyössä

esittämäni ajatukset ovatkin oman tutkimusprosessini tulosta, on luonnollista, että yhteistyö muiden tutkijoiden kanssa saman aineiston parissa on saattanut vaikuttaa omiin näkemyksiini siitä. En ole myöskään käyttänyt ainoastaan haastattelu-tutkimuksessa kerättyä aineistoa, vaan olen verrannut sitä muuhun aiheesta tehtyyn tutkimukseen.

Tutkimuksessa käyttämäni menetelmät ovat luonteeltaan sekä laadullisia että määrällisiä. Aineiston määrällisellä tarkastelulla pyrin selvittämään perheiden käytössä olevan tieto- ja viestintätekniiikan määrää sekä sitä, kuinka 2000-luvun vaihteen suomalaiset perheet sitä käyttävät. Analysoidessani käytettävissäni olevaa aineistoa määrällisesti huomasin, että osin otoksen pienuudesta, osin käsiteltävän asian moniulotteisuudesta johtuen tutkimus ei tulisi johtamaan määrällisen tutkimuksen tavoitteena oleviin yleistyksiin. Ne luokat, joihin haastateltujen perheenjäsenten kokemukset ja arviot aineistoa käsiteltäessä jaoteltiin, eivät riittäneet kuvaamaan koko ilmiötä, vaan pikemminkin yksinkertaistivat sitä tarpeettomasti. Tästä syystä käsittelen joidenkin tutkimuskysymysten kohdalla haastatteluaineistoa myös laadullisesti. Tällainen määrällisten havaintojen selittäminen ja syventäminen laadullisilla havainnoilla on tyypillistä juuri silloin, kun määrällinen analyysi ei yksin pysty selittämään tutkittavaa ilmiötä (Brannen 1992, 26).

Tutkimuksessa käytetty aineisto on kerätty laadullisena, mutta se on myöhemmin koodattu määrälliseen muotoon. Tämän lisäksi osaa avoimena kerätystä aineistosta on käytetty myös alkuperäisessä, määrällisessä muodossaan. Tällaista aineistonkeruun menetelmää kutsutaan ”sisäkkäiseksi”, eli samalla menetelmällä koottua tietoa käsitellään sekä määrällisesti että laadullisesti (Hirsjärvi & Hurme 2000, 31).

Perheportaali-projektissa keväällä 2001 työskennellyt tutkijatohtori Taru Feldt luokitteli ja koodasi avoimet vastaukset muuttujiksi, joita käytettiin aineiston määrällisessä analyysissä. Aineisto tallennettiin Jyväskylän Yliopiston ATK-keskuksessa. Perheportaali-projektin tutkimusamanuenssit Marko Siitonen ja Anu Sivunen käsitelivät aineistoa tilastollisesti SPSS-ohjelman avulla. Käyttökokemuksia ja uusien viestintävälineiden ennakoituja vaikutuksia kysyttäessä otoksen pieni koko ja vastausten avoimuus rajoittivat näiden muuttujien tilastollisen analyysin kuvailevaan (frekvensseihin, keskiarvoihin) sekä yksinkertaisesti vertailevaan (ristiintaulukointi).

Ristiintaulukointia käytettiin verratessa aikaisempien kokemusten ja uusista viestintävälineistä esitettyjen arvioiden suhdetta toisiinsa. Ristiintaulukoinnin luotettavuustarkasteluun ei kuitenkaan voitu käyttää Khin neliö -testiä. Tämä johtui siitä, että otoksen pienuuden ja muuttujien monimuotoisuuden vuoksi lähes kaikissa muuttujissa oli mukana nolla-arvoja. Nolla-arvojen lisäksi tarkasteltavien muuttujien odotusfrekvensseistä yli 20 % oli alle viiden, mikä tarkoittaa, että testiä tehtäessä riski virheellisen johtopäätöksen tekemisestä on suuri.

Raportoin tulosten yhteydessä esimerkinomaisesti laadullisen analyysini tuloksia niissä kohdissa, joissa ne syventävät tai selventävät määrällisiä tuloksia. Koko laadullisen aineiston esittäminen ei ole tässä työssä mielekäästä, sillä aineiston epätasaisuudesta johtuen suurin osa vastauksista ei tarjoa uutta informaatiota verrattuna tässä tutkimuksessa määrällisesti käsiteltyyn koodaukseen.

3.4 HAASTATELLUT PERHEET

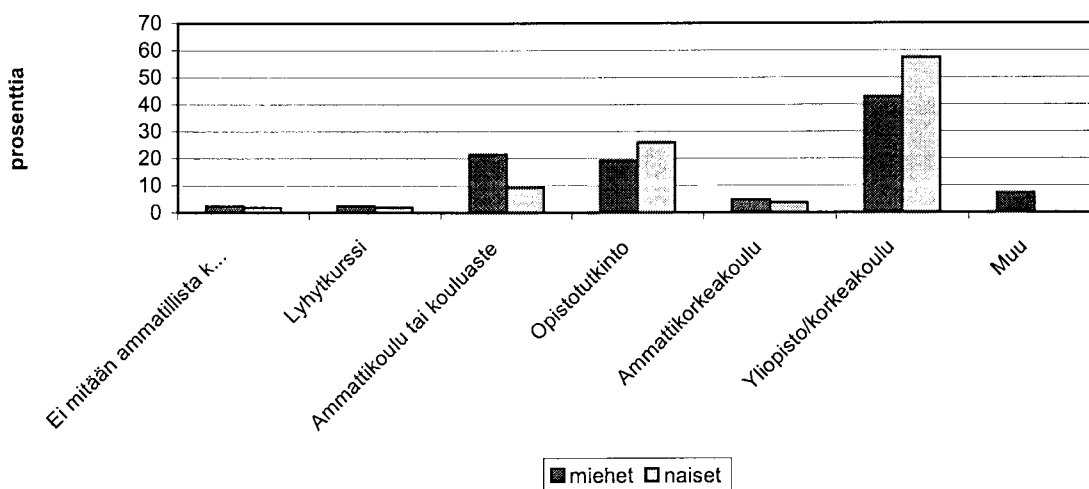
Tässä opinnäytetyössä aineistona käyttämäni Uusi tietotekniikka kouluikäisten lasten perhe-elämän tukena -haastattelututkimukseen osallistuneet perheenäidit olivat 30-54 -vuotiaita. Heistä 57 prosenttia oli suorittanut korkeakoulututkinnon, ja ainoastaan muutamalla prosentilla oli vain lyhyitä kursseja tai ei mitään ammatillista koulutusta takanaan (Kuvio 2).

Haastateltujen perheiden isät olivat iältään 34-60 -vuotiaita. Heistä noin puolet oli suorittanut korkeakoulututkinnon ja noin 40 prosenttia ammatillisen tai opistoasteen tutkinnon. Noin viisi prosenttia haastatteluun osallistuneista isistä oli kouluttautunut ammattiinsa lyhyiden kurssien avulla, muulla (määrittelemättömällä) tavalla tai heillä ei ollut mitään ammatillista koulutusta.

Säännöllisessä päivätyössä kävi kolme neljästä äidistä (75 %), jonka lisäksi vuorotyössä tai osa-aikatyössä työskenteli yhteensä noin seitsemän prosenttia äideistä. Työttömiä äitejä oli vastaajien joukossa noin seitsemän prosenttia. Lisäksi yksi äideistä oli valinnut kotivanhemmuuden, yksi oli opiskelija ja yksi oli lakisääteisen vanhempainoikeuden vuoksi kotona.

85 prosenttia haastatelluista isistä kävi säännöllisessä päivätyössä. Vuorotyössä kävi noin joka kymmenes ja kaksi vastaajista oli eläkkeellä.

KUVIO 2: Vastaajien ammatillinen koulutus

naiset N=54, miehet N=42

Haastatteluun osallistuneet vanhemmat olivat sijoittuneet työelämässä keskimääräistä useammin ylemmiksi toimihenkilöiksi. Isistä ylempiä toimihenkilöitä oli 52.4 % ja äideistä 59.3 %, kun Suomessa vastaavat arvot ovat miesten osalta 26.3 % ja naisten osalta 20.4 % luokkaa (Tilastokeskus 2001b). Alempia toimihenkilöitä, yrittäjiä ja työntekijöitä oli haastatelluissa puolestaan keskimääräistä vähemmän.

Jokaisessa haastatteluun osallistuneessa perheessä oli vähintään yksi lapsi (haastateltu). Suurimmassa osassa perheitä oli yhteensä kaksi tai kolme lasta. Haastateltujen lasten iät jakautuivat tasaisesti 13 ja 14 välille. Yksi haastatteluun osallistuneista lapsista oli 12-vuotias. Sekä tytöt että pojat jakautuivat tasaisesti 13- ja 14-vuotiaisiin.

4 TULOKSET

4.1 VIESTINNÄN TAVAT JA VÄLINEET

Käsittelen tässä luvussa 2000-luvun suomalaisten perheiden käytössä olevan tieto- ja viestintätekniiikan määrää sekä sitä, mitä erilaisia viestintävälineitä perheet kertoivat käyttävänsä viestiäkseen keskenään. Lisäksi vertaan teknisten viestintävälineiden, kuten matkapuhelimen, ja perinteisempien viestintävälineiden, kuten viestilappujen, yleisyyttä perheen viestinnässä.

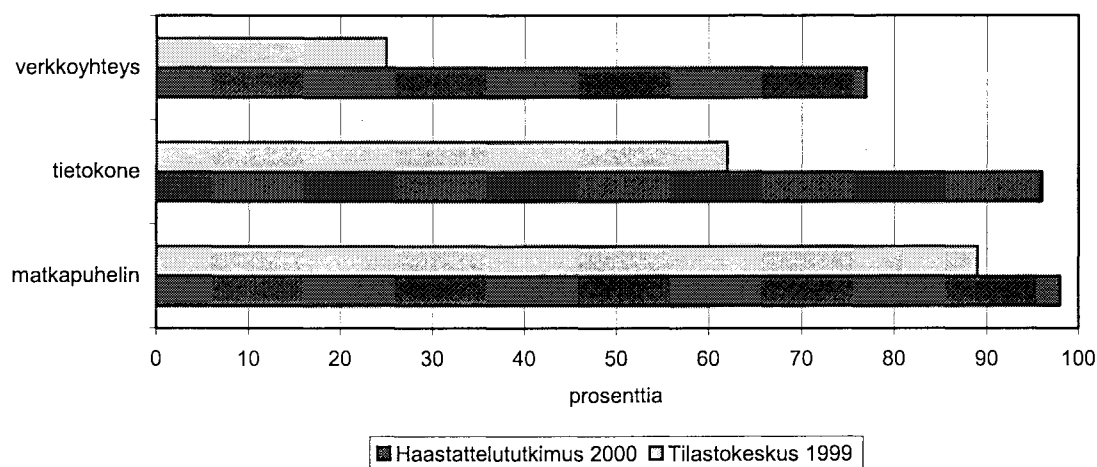
4.1.1 Perheiden viestintävalmiudet laitteistojen osalta

Suomalaiset kotitaloudet ovat kasvattaneet teknistä laitekantaansa nopeasti viime vuosikymmenien aikana. Näyttää siltä, että erityisesti lapset ovat nopeuttaneet tieto- ja viestintätekniiikan hankkimista kotitalouksiin. Suomi tietoyhteiskuntana (2000, 8) -raportin mukaan sekä kotitietokoneita että Internet-yhteyksiä on oleellisesti enemmän lapsiperheissä kuin muissa talouksissa.

Kotitalouksien tuloerot eivät sen sijaan näytä olevan merkittävä este tieto- ja viestintätekniiikan käyttöönotolle paitsi silloin, kun perheenjäsentä kohden laskettu bruttotulo on alle 4000 markkaa kuukaudessa. Etenkin matkapuhelimen hankintaan tuloeroilla ei näytä olevan mitään vaikutusta. Tieto- ja viestintätekniiikkaa käyttöönotettaessa motivaatio tai sen puute näyttääkin olevan vähintään yhtä merkittävä tekijä kuin kotitalouden taloudellinen tilanne. (Suomi tietoyhteiskuntana 2000, 7-9.)

Kuviossa 3 verrataan joidenkin laitteiden käyttöönottoa haastattelututkimukseen osallistuneiden perheiden ja Tilastokeskuksen vuoden 1999 selvityksen välillä. Kuvion kotitaloudet olivat samankaltaisilta asuinalueilta (EU:n tavoitealueuokitus 2), ja niissä oli kolme tai enemmän jäsentä. Vuoden 1999 selvitys on valittu vertailukohtaksi siksi, että vastaavalla tarkkuudella tehtyä selvitystä ei ole Suomessa vuoden 1999 jälkeen kerätty (ks. Tilastokeskus 2001a, 183-191).

KUVIO 3: Perheet, joilla on ainakin yksi kysytyistä laitteista. Syksyn 2000 haastattelututkimus verrattuna syksyn 1999 Tilastokeskuksen selvitykseen.

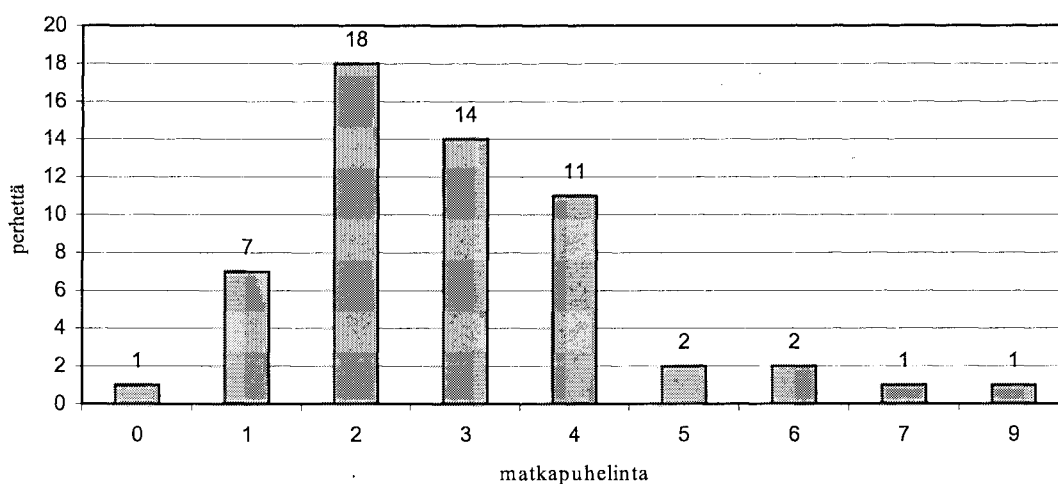
Tilastokeskus N= 1081 + 734 (koko aineisto, vertailuosan N tuntematon)
 Haastattelututkimus N= 57

Verrattaessa tilastokeskuksen tilastoihin vuodelta 1999 nähdään, että Uusi tietotekniikka kouluikäisten lasten perhe-elämän tukena -haastattelututkimukseen osallistuneilla perheillä oli käytössään selvästi enemmän tieto- ja viestintäteknikkaa kuin asuinalueidensa kotitalouksilla keskimäärin (ero ei selity pelkällä vuotuisella kasvulla, ks. Suomi tietoyhteiskuntana 2000, 7). Erityisen suuri ero on tietokoneiden sekä verkkoyhteyksien määrässä.

Tilastokeskuksen mukaan niissä kotitalouksissa, joissa oli kolme tai enemmän henkeä, oli vuonna 1999 hieman alle 90 prosentilla ainakin yksi matkapuhelin. Uusi tietotekniikka kouluikäisten lasten perhe-elämän tukena -Haastattelututkimukseen osallistuneilla perheillä oli yhtä lukuun ottamatta ainakin yksi oma matkapuhelin. Tyypillisimmillään perheillä oli kahdesta neljään omaa matkapuhelinta (Kuvio 4). Lisäksi lähes puolella perheistä oli käytössään yksi tai useampia matkapuhelimia työn puolesta.

KUVIO 4: Perheiden omien matkapuhelinten lukumäärä

n=57

Jokaisella haastatteluun osallistuneella miehellä oli käytössään joko oma tai työn puolesta saatu matkapuhelin. Naisvastaajista lähes yhdeksällä kymmenestä oli matkapuhelin joko omana tai työn puolesta. Osalla vastaajista oli sekä oma että työn puolesta saatu matkapuhelin. Yli puolella naisvastaajista ja yli 70 prosentilla miesvastaajista oli vastaaja matkapuhelimessaan. Lapsista hieman yli 60 prosentilla oli käytössään matkapuhelin. Lasten matkapuhelimet jakautuivat sukupuolittain siten, että kolmella neljästä tytöstä ja hieman alle puolella pojista oli matkapuhelin käytössään (Taulukko 1).

TAULUKKO 1: Lasten käytössä olevat matkapuhelimet ja sukupuoli

	Onko sinulla käytössäsi matkapuhelin?		Yhteensä
	ei	kyllä	
Poikaa	13	10	23
% pojista	56,5%	43,5%	100,0%
Tyttöä	9	25	34
% tytöistä	26,5%	73,5%	100,0%
Yhteensä	22	35	57
% pojista ja tytöistä	38,6%	61,4%	100,0%

Haastateltujen perheiden isovanhempien matkapuhelinten lukumäärästä esitetyn arvion suuruus vaihteli hieman vastaajan mukaan. Lähes 60 prosenttia lapsista kertoi, että ainakin yhdellä heidän isovanhemmistaan oli matkapuhelin käytössään. Miesten ja naisten kysymyksissä erotettiin heidän omat vanhempansa puolison vanhemmista. Naisista puolet ja miehistä joka kolmas kertoi ainakin toisella omista vanhemmistaan olevan matkapuhelimen. Noin joka kolmas naisvastaaja arvioi puolisonsa vanhemmilla olevan ainakin yhden matkapuhelimen. Miehistä noin 40 prosenttia arvioi, että ainakin toisella hänen puolisonsa vanhemmista olisi matkapuhelin. Vastausten perusteella miesten vanhemmilla oli hieman harvemmin matkapuhelin kuin naisten vanhemmilla.

Suomi tietoyhteiskuntana (2000) -raportin mukaan vuonna 1999 kotitietokoneita oli hieman yli 60-, ja verkkoyhteys noin 25 prosentilla kotitalouksista (Suomi tietoyhteiskuntana 2000, 11). Haastattelututkimukseen osallistuneista perheistä noin 95 prosentilla oli ainakin yksi kiinteä tietokone kotona. Myös noin joka kolmannella perheellä oli yksi tai useampia kannettavia tietokoneita kotikäytössä. Internet-yhteys modeemin tai ISDN:n kautta oli noin 77 prosentilla perheistä. Lisäksi lähes jokaisessa haastatelluista perheistä oli lankapuhelin, ja niistä lähes puolessa oli vastaaja.

Erityisesti lapsiperheet ovat hankkineet viime vuosina runsaasti tieto- ja viestintätekniikkaa. Lisäksi haastattelututkimukseen osallistuneilla perheillä oli keskimääräistä enemmän tekniikkaa hallussaan, erityisesti tietokoneiden ja verkkoyhteyksien määrä oli suurempi kuin vertailuryhmässä. Matkapuhelimia haastatelluissa perheissä oli yleensä kahdesta neljään, jonka lisäksi noin puolessa perheistä oli matkapuhelin tai -puhelimia käytössä työn puolesta. Haastatteluun osallistuneilla tytöillä oli hallussaan huomattavasti enemmän matkapuhelimia kuin pojilla.

4.1.2 Millaisia viestintävälineitä perheenjäsenet käyttävät perheen sisäisessä viestinnässä?

Vaikka suomalaisilla lapsiperheillä on käytössään runsaasti tieto- ja viestintätekniikkaa, ei tämä välttämättä johda sen laajamittaiseen käyttöön perheen viestinnässä. Lapsiperheiden arkeen kuuluu ainakin yleensä paljon sellaista

kasvokkaienviestintää, jonka hoitamiseen ei välttämättä edes ole mielekästä tarjota teknisiä viestintävälineitä. Tarkastelen tässä luvussa sitä, millaisia viestintävälineitä lapsiperheet käyttävät keskinäiseen viestintäänsä. Niin sanotun lähiperheen lisäksi otan tarkasteluun mukaan myös muita sosiaalisia verkostoja, kuten isovanhemmat ja ystävät. Haastattelututkimuksessa perheenjäsenten käyttämiä viestintävälineitä selvitettiin sekä avoimin että strukturoiduin kysymyksin. Käyn tässä luvussa ensin läpi avointen ja sen jälkeen strukturoitujen kysymysten vastaukset.

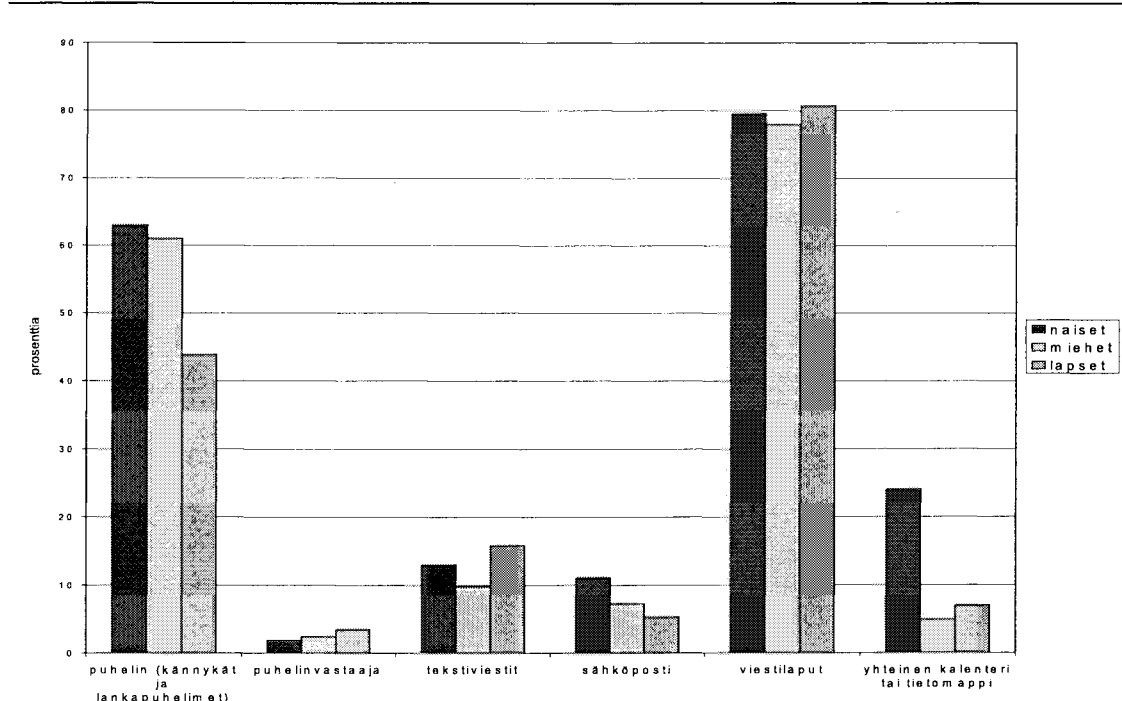
Koska ainakin yksi haastateltujen perheiden lapsista oli verraten nuori (12-14 -vuotias), oli odotettavissa, että perheet hoitaisivat suuren osan viestinnästään kasvokkain. Vain yhdessä haastatelluista perheistä yhteiset ateria-ajat olivatkin harvinaisia tai niitä ei ollut lainkaan. Lähes kaikissa perheissä ateria-aikoja käytettiin perheen yhteisistä asioista keskustelemiseen (naisista 93 %, miehistä 95 % ja lapsista 86 %).

Ennen laitekohtaisia kysymyksiä perheenjäseniltä kysyttiin avoimen kysymyksen muodossa, millaisia erilaisia viestintätapoja perheet käyttivät keskinäiseen viestintäänsä kasvokkaienviestinnän lisäksi (Haastattelulomakkeen kysymys: *Mitä muita (kuin kasvokkaienviestintätapoja perheellänne on?)*). Avointen vastausten mukaan ylivoimaisesti yleisimmät perheensisäisen viestinnän välineet olivat muistilaput ja puhelin (Kuvio 5). Neljä viidestä perheestä kertoi käyttävänsä esimerkiksi jääkaapin oveen, keittiön pöydälle tai erilliselle ilmoitustaululle jätettäviä viestilappuja perheen viestinnän välineinä.

Noin 60 % aikuisista kertoi, että heidän perheessään käytetään puhelinta perheen asioista viestimiseen. Lapsista hieman yli 40 % mainitsi puhelimen yhdeksi perheen viestintätavaksi. Sen sijaan vain muutama prosentti perheistä ilmoitti käyttävänsä puhelinvastaajaa perheen sisäisen viestinnän välineenä. Toisaalta kysyttäessä eksplisiittisesti puhelinvastaajan käyttöä perheen sisäiseen viestinnässä noin viidesosa haastatelluista perheistä vastasi myöntävästi. Lisäksi neljä perhettä 57:stä oli käyttänyt sisäiseen viestintäänsä sellaista puhelua, jossa useat henkilöt voivat olla yhtä aikaa yhteydessä keskenään (neuvottelupuhelu).

Avoimeen kysymykseen vastattaessa vain harva haastateltu kertoi perheensä käyttävän tekstiviestejä keskinäiseen viestintäänsä. Lapset nostivat tekstiviestit esiin

KUVIO 5: Muun kuin kasvokkaisviestinnän yleisyys perheen viestinnässä

hieman aikuisia useammin. Noin 16 prosenttia lapsista, joka kymmenes miehistä ja 13 prosenttia naisvastaajista kertoi käyttävänsä tekstiviestejä perheen sisäiseen viestintään.

Noin yksi kymmenestä (11 %) perheenäidistä kertoi, että perheen asioista puhuttiin sähköpostin välityksellä. Miehistä seitsemän ja lapsista viisi prosenttia ilmoitti sähköpostin yhdeksi perheen viestintätavaksi.

Jakaumansa puolesta eniten erosivat maininnat perheen yhteisestä kalenterista tai tietomapistä. Lähes joka neljäs naisvastaaja kertoi perheensä käyttävän tällaista yhteistä välinettä perheen sisäiseen viestintään, mutta vain viisi prosenttia miehistä ja seitsemän prosenttia lapsista mainitsi perheensä käyttävän sellaista.

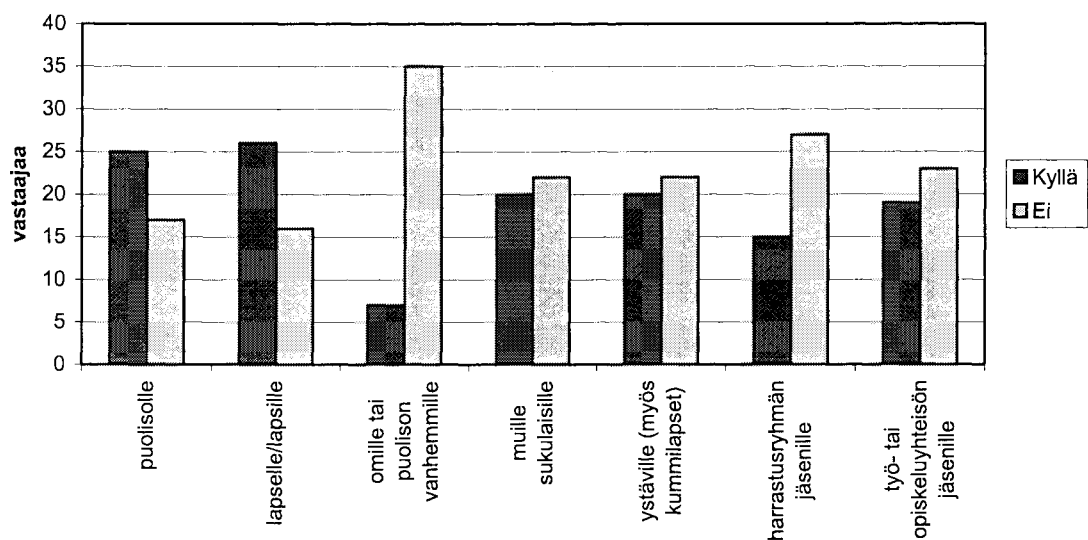
Tekstiviestit

Tekstiviestien ja sähköpostin lähettämistä kysyttiin myös omina kysymyksinään, minkä lisäksi kysyttiin erikseen myös Internetin käyttöä perheen viestinnässä.

Lähi-perheen ja isovanhempien lisäksi kysymysten vastausvaihtoehdoissa olivat mukana muut sukulaiset, ystävät, harrastusryhmien jäsenet sekä työ- tai opiskeluyhteisön jäsenet. Tekstiviestein ja sähköpostitse tapahtuvalle viestinnälle oli ominaista vastavuoroisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että molempia saatiin yleensä niiltä henkilöiltä, joille niitä lähetettiin, ja toisinpäin.

Haastatelluista 42 perheenisästä viisi ilmoitti, ettei lähetä matkapuhelimella henkilökohtaisia tekstiviestejä. Isät kertoivat lähettävänsä tekstiviestejä etenkin puolisolleen ja lapsilleen (Kuvio 6). Isät käyttivät tekstiviestejä melko aktiivisesti myös ystävien, harrastusryhmien, muiden sukulaisten ja työ- tai opiskelututtavien kanssa viestimiseen. Omille tai puolison isovanhemmille isät lähettivät kaikkein vähiten viestejä.

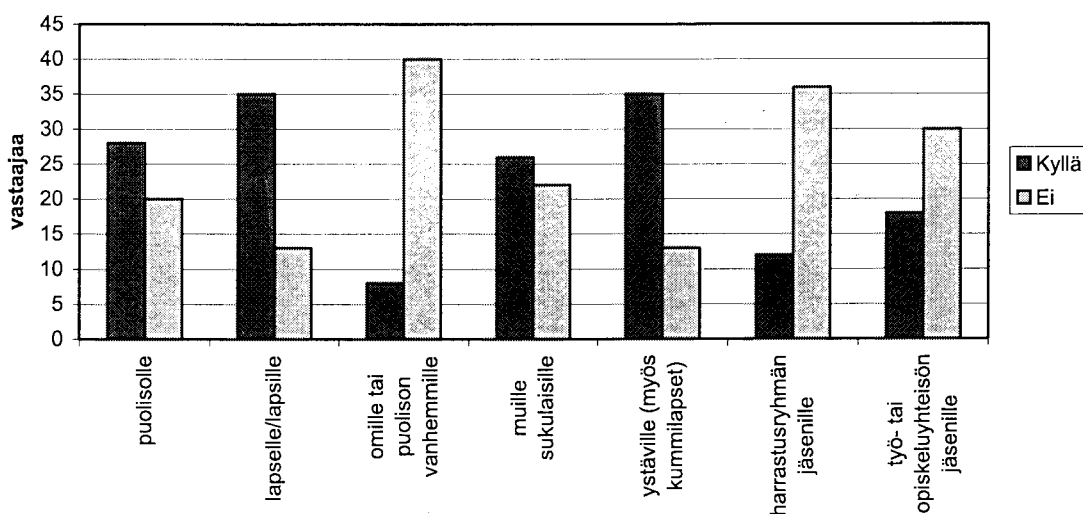
KUVIO 6: Kenelle isät lähettävät tekstiviestejä

N=42

Noin 75 prosenttia (42, kun N=48) haastatelluista perheenäideistä kertoi lähettävänsä henkilökohtaisia tekstiviestejä matkapuhelimella. Äidit lähettivät tekstiviestejä kaikkein eniten lapsilleen ja ystävilleen (Kuvio 7). Yli puolet tekstiviestejä käyttävistä äideistä lähetti viestejä myös puolisolleen ja muille sukulaisilleen. Harrastusryhmien- sekä työ- tai opiskeluyhteisön jäsenille äidit lähettivät suhteessa harvemmin viestejä kuin isät. Kaikkein vähiten tekstiviestejä äidit lähettivät omille tai puolison vanhemmille.

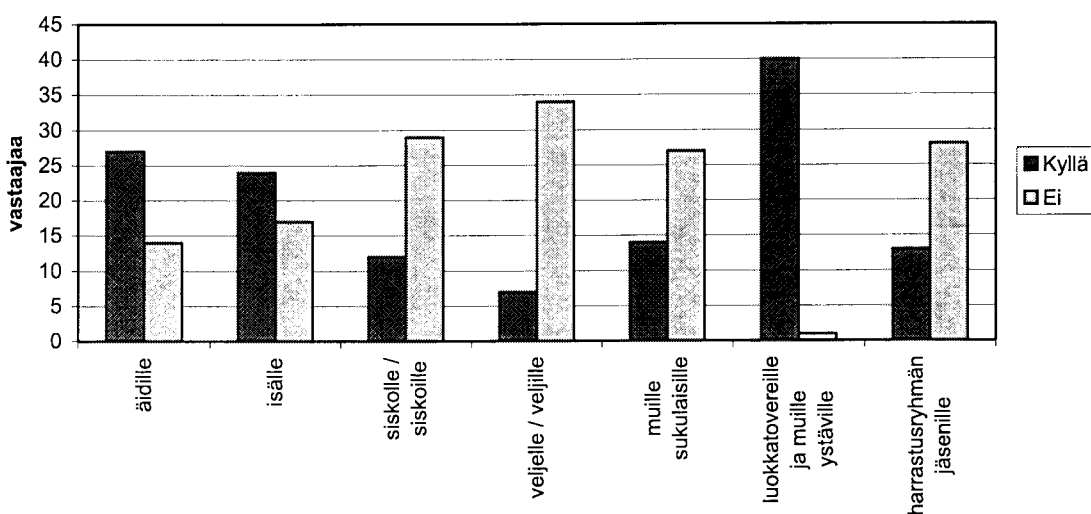
KUVIO 7: Kenelle äidit lähettävät tekstiviestejä

N=48 (6 vastaajaa ei lähettänyt lainkaan tekstiviestejä)

Lapsista yli 70 prosenttia (41 kun N=57) vastasi lähettävänsä tekstiviestejä. Lapset lähettivät ylivoimaisesti eniten tekstiviestejä luokkatovereilleen ja muille ystävilleen (Kuvio 8). Suuri osa lapsista lähetti tekstiviestejä myös vanhemmilleen. Noin kolmasosa tekstiviestejä lähettävistä lapsista oli lähettänyt niitä muille sukulaisille ja harrastusryhmiensä jäsenille. Veljille tekstiviestejä oli lähettänyt harvempi vastaaja kuin sisarille.

KUVIO 8: Kenelle lapset lähettävät tekstiviestejä

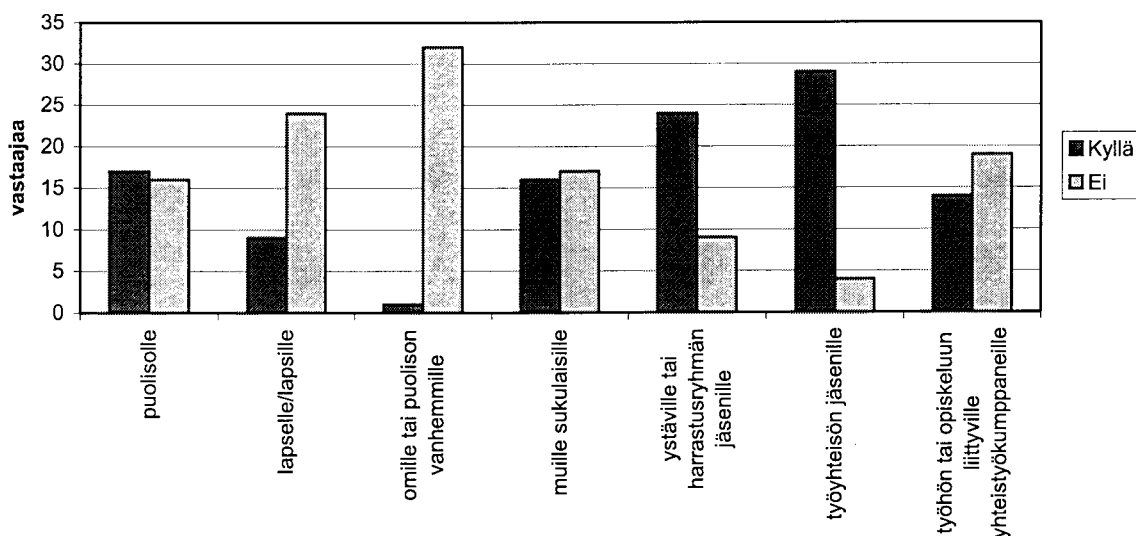

N=41 (16 vastaajaa ei lähettänyt tekstiviestejä)

Sähköposti

Haastatelluista 42 perheenisästä 33 kertoi käyttävänsä sähköpostia. Sähköpostia lähetettiin etenkin työyhteisön jäsenille, ystäville ja harrastusryhmille sekä puolisolle (Kuvio 9). Lapsille ja omille tai puolison vanhemmille isät lähettivät kaikkein vähiten sähköpostia.

KUVIO 9: Kenelle isät lähettävät sähköpostia

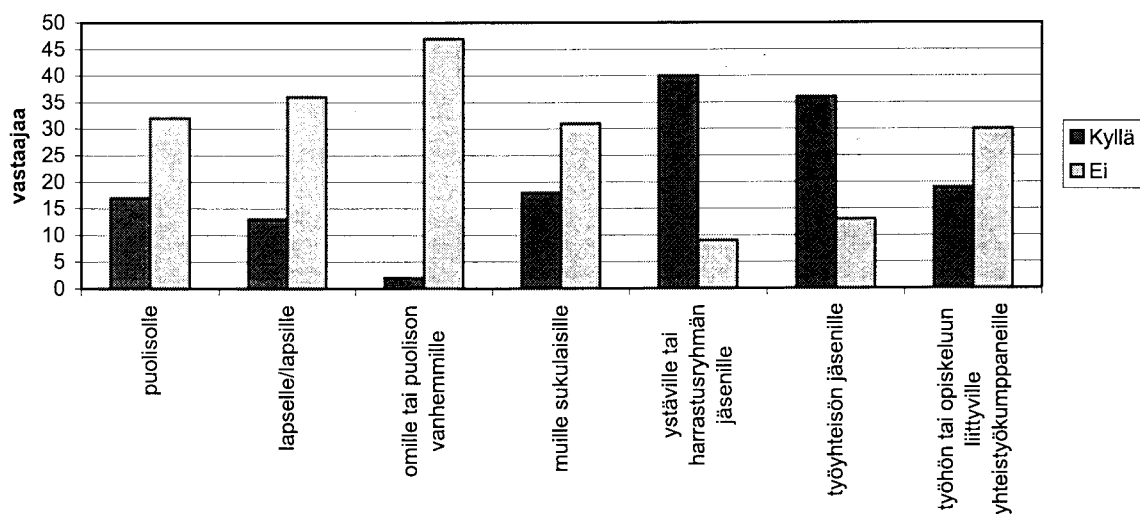

N=33 (9 vastaajista ei käyttänyt sähköpostia lainkaan)

Haastatelluista 49 perheenäidistä 54 kertoi käyttävänsä sähköpostia. Äidit lähettivät sähköpostia etenkin työhön liittyen sekä ystäville ja harrastusryhmille (Kuvio 10). Lapsille ja omille tai puolison vanhemmille naiset lähettivät kaikkein vähiten sähköpostia.

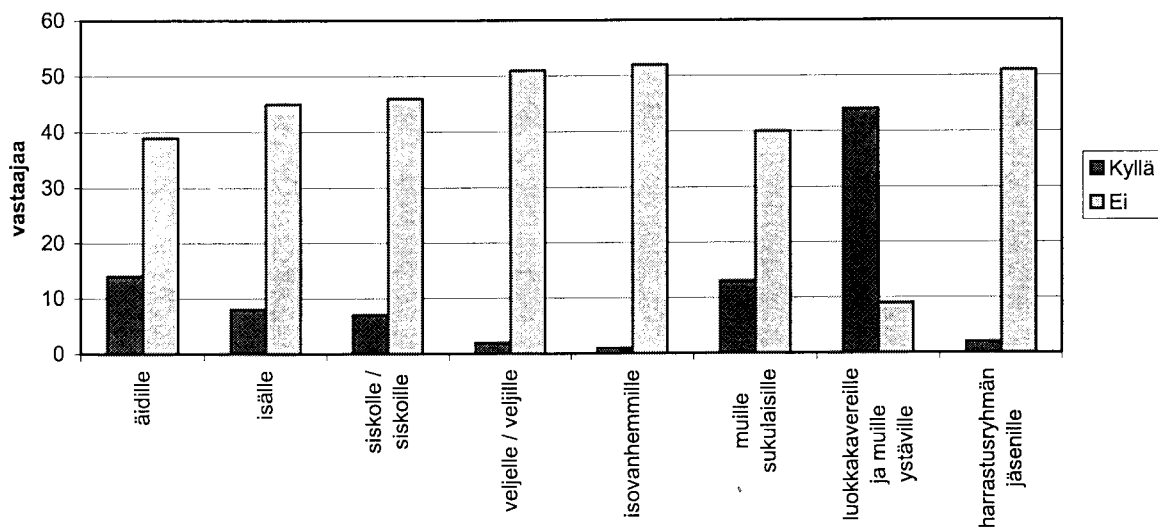
Lapsilta kysyttiin sähköpostin lähettämisen lisäksi sitä, oliko heillä omaa sähköpostiosoitetta. 48 lapsella sellainen oman kertomansa mukaan oli, mutta kuitenkin 53 lasta ilmoitti sekä lähettävänsä että saavansa sähköpostia. Kuvio 11 näyttää, että lapset lähettivät sähköpostia etenkin luokatovereille ja muille ystäville. Harrastusryhmän jäsenille lapset eivät lähettäneet lähes lainkaan sähköpostia. Myös perheelle ja muille sukulaisille lapset lähettivät sähköpostia vain harvoin.

KUVIO 10: Kenelle äidit lähettävät sähköpostia

N=49 (5 vastaajaa ei käyttänyt lainkaan sähköpostia)

KUVIO 11: Kenelle lapset lähettävät sähköpostia

N=53 (4 vastaajaa ei käyttänyt lainkaan sähköpostia)

Sähköpostin lisäksi haastatelluilta perheenjäseniltä kysyttiin myös erikseen Internetin käyttämistä perheen keskinäisessä viestinnässä ja sitä, oliko perheellä käytössään yhteistä sähköpostiosoitetta. Tällainen osoite oli naisvastaajien mukaan seitsemällä, miesten mukaan viidellä ja lasten mukaan kolmellatoista perheellä 57:stä.

Yli puolet isistä ilmoitti, ettei ollut käyttänyt Internet-yhteyttä yhteydenpitoon perheenjäsentensä kanssa. Satunnaisesti yhteyttä oli pitänyt joka kolmas, ja kaksi isää 42:sta ilmoitti pitävänsä usein yhteyttä perheenjäseniinsä Internetin välityksellä. Tämän tulos on ristiriidassa sen kanssa, että yli puolet isistä kertoi lähettäneensä sähköpostia puolisolleen. Tulosten erisuuruus saattaa viitata siihen, että sähköpostia ei mielletä osaksi Internetiä.

Äidit ja lapset kertoivat käyttäneensä Internetiä yhteydenpitoon perheenjäsentensä kanssa vielä harvemmin kuin isät. Yli kuusikymmentä prosenttia äideistä ja lähes kuusikymmentä prosenttia lapsista kertoi, että he eivät olleet käyttäneet Internetiä yhteydenpitoon perheensä kanssa. 37 prosenttia naisista ja hieman useampi kuin joka kolmas lapsista ilmoitti pitävänsä perheenjäseniinsä satunnaisesti yhteyttä Internetin välityksellä. Yksikään äiti ei kertonut käyttävänsä Internetiä usein perheenjäsenten väliseen yhteydenpitoon. Noin viisi prosenttia lapsista kertoi käyttävänsä Internetiä usein tähän tarkoitukseen. Lapsista tytöt olivat käyttäneet Internetiä ainakin satunnaisesti yhteydenpitoon perheenjäsenten kanssa hieman useammin kuin pojat.

Lapsiperheiden arjessa kasvokkaisuviestinnän osuus oli odotetusti suuri. Toisaalta lapsiperheillä on myös ilmeisen paljon sellaista viestintää, joka hoidetaan jonkinlaisen viestintävälineen, teknisen tai ei-teknisen, välityksellä. Kysyttäessä avoimesti perheen käyttämiä viestintätapoja oli viestilappujen jättäminen ylivoimaisesti suosituin tapa välittää informaatiota. Perheet käyttivät usein myös puhelinta keskinäiseen viestintäänsä. Tekstiviestejä saatiin ja lähetettiin varsin monille tahoille, kuten ystäville, harrastusryhmille, muille sukulaisille ja työ- ja opiskeluyhteisön jäsenille. Myös perheen sisällä tekstiviestejä käytettiin paljon, erityisesti lasten ja vanhempien sekä puolisoitten väliseen viestintään.

Sähköposti ja Internetin mahdollistamat muut yhteydenpitotavat eivät olleet haastattelututkimukseen osallistuneiden perheiden keskuudessa vielä kovin

vakiintuneita perheen sisäisen viestinnän muotoja. Suurin osa sähköpostikirjeenvaihdosta käytiin muiden kuin perheenjäsenten kanssa.

4.2 KOKEMUKSET MATKAPUHELIMISTA SEKÄ TIETOKONEEN JA INTERNETIN KOTIKÄYTÖSTÄ PERHEEN VIESTINNÄSSÄ

Toisena tutkimuskysymyksenä oli selvittää, millaisia kokemuksia haastatelluilla perheenjäsenillä oli tieto- ja viestintätekniiikan vaikutuksista perheensä sisäiseen viestintään. Haastattelututkimuksessa kokemuksia kysyttiin erikseen sekä sähköpostin ja Internetin että matkapuhelinten osalta. Sekä matkapuhelinten että tietokoneiden ja Internetin kohdalla haastattelukysymykset olivat avoimia. Tietokoneiden ja Internetin käyttökokemuksista kysyttäessä vastaajille annettiin lisäksi vastauskortti, jossa haitat ja hyödyt oli jaoteltu sekä käytännöllisiin, taloudellisiin, yhteydenpitoon ja ihmissuhteisiin liittyviin että henkilökohtaisiin hyödyn tai haitan kokemuksiin.

Osa niistäkin vastaajista, jotka olivat ilmoittaneet, etteivät käyttäneet kysymysten kohteina olleita viestintävälineitä, vastasi kysymyksiin koetuista hyödyistä ja haitoista. Tällöin kyseessä saattoi olla esimerkiksi kokemus siitä, millaisia hyötyjä ja haittoja vastaaja oli kokenut viestiessään sellaisten henkilöiden kanssa, jotka näitä viestintävälineitä käyttivät.

4.2.1 Isien kokemukset matkapuhelimista sekä tietokoneen ja Internetin kotikäytöstä

Haastattelututkimukseen osallistuneet perheenisät kokivat, että matkapuhelimet olivat vaikuttaneet pääosin positiivisesti heidän yhteydenpitoonsa puolison ja lasten kanssa (Kuvio 12). Yleisimmät hyödyn kokemukset liittyivät parempaan tavoitettavuuteen, lisääntyneeseen turvallisuuden tunteeseen, lisääntyneeseen yhteydenpitoon ja parantuneeseen arjen organisointiin. Yhdelläkään isällä ei ollut pelkästään negatiivisia kokemuksia matkapuhelinten käytöstä yhteydenpidossa perheenjäsenten kanssa.

"Enempi tulee soitettua. Määrällisesti helpottaa yhteydenpitoa ja jossain mielessä ehkä laadullisestikin. Että saa kiinni halutessaan." (isä 51 v. matkapuhelinten hyödyistä yhteydenpidossa lapsiin)

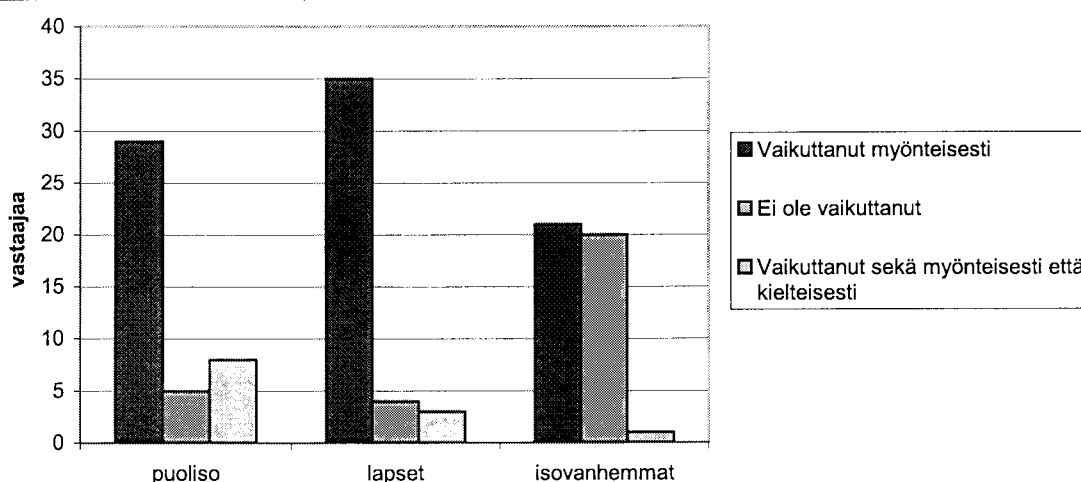
Ne harvat kielteiset kokemukset, joita haastatellut isät kertoivat, liittyivät lähinnä liialliseen tavoitettavuuteen ja toisaalta siihen, että tarvittaessa matkapuhelin ei sittenkään aina pystynyt tarjoamaan haluttua yhteyttä, teknisistä ja inhimillisistä syistä johtuen.

"Rasittavaa, kun ei oo omaa aikaa; kummallista, jos puhelin on kiinni. Ei aina halua olla ympäri vuorokauden tavoitettavissa, joskus erittäin väsyttävää." (isä, 45 v.)

Noin puolet isistä oli kokenut matkapuhelinten vaikuttaneen myönteisesti suhteeseensa isovanhempien kanssa, ja noin puolella ei ollut minkäänlaista kokemusta siitä, että ne olisivat vaikuttaneet heidän ja heidän isovanhempiensa väliseen suhteeseen. Isovanhempien osalta erityisesti tavoitettavuus ja turvallisuustekijät nousivat esiin isien vastauksissa.

"Ovat paljon mökillä, ovat sen ikäisiä että pitää silloin tällöin olla yhteydessä. Selkeästi turvallisuustekijä sekä heille että meille, tiedetään että kaikki on kunnossa" (isä, 46 v.)

KUVIO 12: Isien kokemukset matkapuhelimen käytöstä yhteydenpidossa perheenjäsenten kanssa

N=42

Haastatelluista 42 isästä 16 oli kokenut, että tietokoneen ja Internetin kotikäyttö oli tuottanut heille yhteydenpitoon ja ihmissuhteisiin liittyvää hyötyä. Isistä 9 kertoi tietokoneen ja Internetin kotikäytön tuottaneen heille yhteydenpitoon ja ihmissuhteisiin liittyvää haittaa. 4 isää oli kokenut saavansa sekä hyötyä että haittaa siitä, että tietokonetta ja Internetiä käytettiin kotona. Isien vastauksissaan kertomat hyödyn kokemukset liittyivät lähinnä helpottuneeseen yhteydenpitoon, ja haitan kokemukset sellaisiin riitoihin, joissa tietokone oli tavalla tai toisella osallisena. Kaiken kaikkiaan yhteydenpitoon ja ihmissuhteisiin liittyvät hyödyt ja haitat eivät painottuneet kokonaisuudessa kovinkaan paljon, vaan suurempi osa koetuista hyödyistä ja haitoista liittyi muihin tietokoneisiin liittyviin seikkoihin kuten käytännön asioiden hoitoon, tiedonhakuun, viihteeseen ja rahankulutukseen.

Internet-yhteyden havaituista vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin kysyttiin ainoastaan isovanhempien osalta. Yksikään isistä ei kertonut Internet-yhteyden vaikuttaneen heidän yhteydenpitoonsa isovanhempien kanssa.

4.2.2 Äitien kokemukset matkapuhelimista sekä tietokoneen ja Internetin kotikäytöstä

Matkapuhelinta käyttävät äidit arvioivat sen vaikutukset pääosin myönteisiksi erityisesti suhteessa puolisoonsa ja lapsiinsa (Kuvio 13). Hyötyjen kokemukset olivat pitkälti samankaltaisia kuin isillä, eli ne liittyivät lisääntyneeseen ja helpottuneeseen yhteydenpitoon, lisääntyneeseen turvallisuuden tunteeseen sekä helpottuneeseen arjen organisointiin.

”On hyöä, kun on kännykkä. Mies matkustaa paljon, istuu pitkiä aikoja autossa, voi sit soittaa kotiin heti kun tulee mieleen asioita, monesti jutellaan matkojen aikana.” (äiti, 45 v.)

”Helpottanu ja tuonu huoliin huojennusta, saan tyttären kulkemaan aikataulussa, muistutan, ettei akku saa olla tyhjä. Minulle iso merkitys, että saan kiinni jos huolettaa.” (äiti, 49 v.)

Lisäksi äidit nostivat matkapuhelimen hieman isiä useammin esiin kontrollin välineenä suhteessa lapsiin.

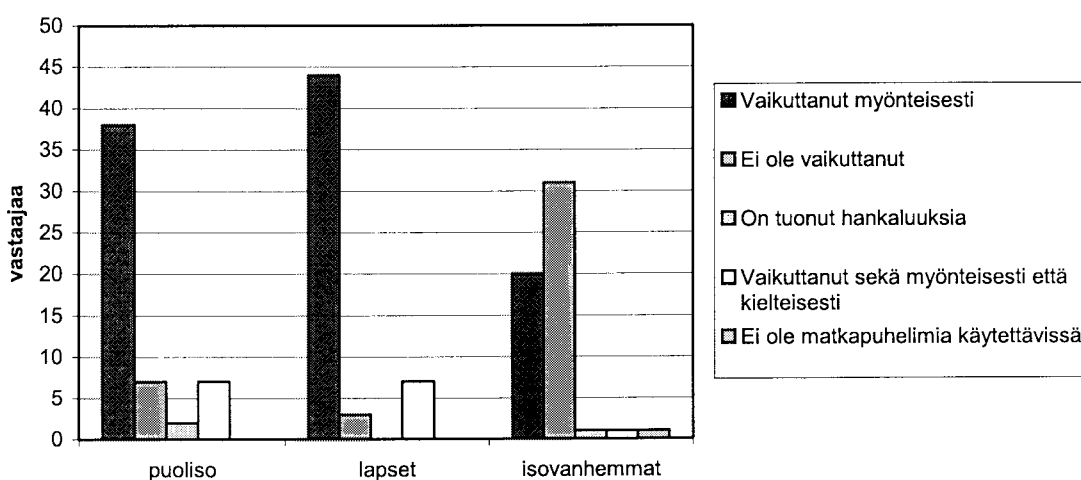
"Syksyllä tää 13-vuotias yritti liu'uttaa ulkonaoloaikoja niin mä soitin jos hän ei ollut just tasan siihen aikaan kotona kun oli sovittu. Sitpä ei enää viitikkää olla pois kun tietää että heti soi puhelin." (äiti, 40 v.)

Hieman yli kolmannes (37 %) äideistä oli kokenut matkapuhelinten vaikuttaneen positiivisesti isovanhempien kanssa käytävään vuorovaikutukseen. Myös isovanhempien kanssa käydyn vuorovaikutuksen suhteen äitien ja isien kokemukset olivat hyvin samankaltaisia, hyödyt liittyivät lähinnä parantuneeseen tavoitettavuuteen ja lisääntyneeseen turvallisuuden tunteeseen.

"Saa äidin kiinni, merkitys lisääntyy iän myötä. Vanhempien turva kun heidät saavuttaa helpommin." (äiti, 48 v.)

Lähes kukaan haastatteluun osallistuneista äideistä ei kokenut matkapuhelinten vaikuttaneen pelkästään negatiivisesti perheen yhteydenpitoon.

KUVIO 13: Äitien kokemukset matkapuhelimen käytöstä yhteydenpidossa perheenjäsenten kanssa

N=54

Internet-yhteyden havaituista vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin kysyttiin ainoastaan isovanhempien osalta. Yksi nainen 54:stä ilmoitti, että Internet-yhteydellä oli ollut myönteinen vaikutus hänen ja isovanhempien suhteeseen. Muiden naisvastaajien mukaan Internet-yhteydellä ei ollut yhteydenpitoon minkäänlaista vaikutusta.

4.2.3 Lasten kokemukset matkapuhelimista sekä tietokoneen ja Internetin kotikäytöstä

Lasten kokemukset matkapuhelinten käytöstä perheen viestinnässä olivat joko pääosin positiivisia tai niillä ei koettu olevan vaikutusta (Kuvio 14). Yhdelläkään lapsella ei ollut pelkästään kielteisiä kokemuksia matkapuhelinten vaikutuksista yhteydenpitoon perheenjäsenten kanssa. Etenkin vanhempien kanssa käytyyn yhteydenpitoon matkapuhelimilla oli koettu olevan myönteinen vaikutus. Tällaiset myönteiset kokemukset liittyivät tavoitettavuuteen, lisääntyneeseen yhteydenpitoon ja joustavaan asioiden hoitamiseen.

”Helpottanu tosi paljon. Jos aikataulut tai muut suunnitelmat muuttuvat, niistä saa ilmoitettua, ei tarvitse odottaa, että tulevat kotiin.” (tyttö, 14 v.)

Lisäksi useat lapset mainitsivat lisääntyneen turvallisuuden positiivisena seikkana, mutta he liittivät sen lähes poikkeuksetta nimenomaan vanhempien turvallisuuden tunteeseen, eivät niinkään omaansa.

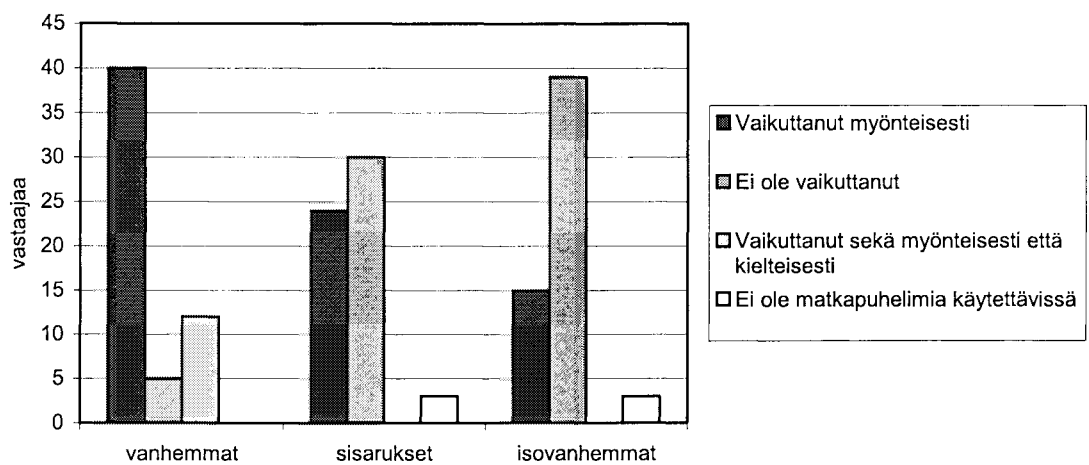
”Voi hyvin soittaa muille, missä on, ettei oo aina niin paniikissa kotona” (tyttö, 14 v.)

Toisaalta ainoat kielteiset kokemuksetkin liittyivät lasten mukaan juuri vanhempien kanssa käytyyn vuorovaikutukseen. Tällaiset kokemukset liittyivät esimerkiksi liialliseen tai liian vähäiseen tavoitettavuuteen sekä matkapuhelinliittymän laskuihin.

”Joskus on puhelin soinut kokeessa ja joskus kun akku loppuu ja linkit on myöhässä niin ne (vanhemmat) tavallaan suuttuu siitä et miks et käyttäny kännykkää.” (tyttö, 13 v.)

Yli puolet haastatteluun osallistuneista lapsista ei kokenut matkapuhelinten vaikuttaneen heidän yhteydenpitoonsa sisarusten kanssa. He, jotka kertoivat matkapuhelinten vaikuttaneen yhteydenpitoon sisarusten kanssa, olivat kokeneet vaikutukset myönteisinä. Myöskään lasten ja isovanhempien väliseen vuorovaikutukseen matkapuhelimilla ei pääsääntöisesti koettu olleen vaikutusta. Toisaalta, jos vaikutuksia oli havaittu, ne koettiin myönteisinä.

KUVIO 14: Lasten kokemukset matkapuhelimen käytöstä yhteydenpidossa perheenjäsenten kanssa

N=57

Internet-yhteyden havaituista vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin kysyttiin ainoastaan isovanhempien osalta. Internet-yhteydellä ei ollut yhdenkään lapsen mukaan minkäänlaista vaikutusta heidän suhteeseensa isovanhempiensa kanssa.

4.3 SUHTAUTUMINEN MAHDOLLISEEN UUTEEN VIESTINTÄVÄLINEESEEN

Haastattelututkimuksessa mukana olleille perheenjäsenille esitettiin heidän tieto- ja viestintätekniiikan käyttöönsä koskevien kysymysten lisäksi joitakin tulevaisuuden tieto- ja viestintätekniiikkaan liittyviä kysymyksiä. Haastatelluille esiteltiin mahdollinen tulevaisuuden laitteisto, joka liittyi perheen jokapäiväisiin toimintoihin ja

yhteydenpitoon. Ensimmäinen tulevaisuuden laitteistoa koskeva haastattelukysymys oli:

”Olisitko kiinnostunut tulevaisuudessa käyttämään keittiössä tai muussa perheen yhteisessä tilassa jatkuvasti toimintavalmiina olevaa näyttöpäätettä ja yksinkertaista laitteistoa perheen yhteisten asioiden hoitamiseen?”

Taulukko 2 esittää tulevaisuuden laitteistoa koskevaa kysymystä tarkentavat kysymykset sellaisina, kuin ne haastattelulomakkeessa olivat. Kysymyksiä alustettiin kuvailemalla laitetta vastaajille seuraavasti:

”Ajattele oman perheesi arkipäivää ja kuvittele, että teillä olisi kotona laite, jolla voisi helpottaa yhteisten asioiden sujumista. Olisitko kiinnostunut seuraavista luettelemistani laitteen ominaisuuksista teidän kotonanne?”

TAULUKKO 2: Tulevaisuuden laitteiston tarkennetut toiminnot

- 1) Perheenjäsenten yhteydenpitoväline, kodin yhteinen näyttöpäätte
  - 2) Perheen yhteinen toimintakalenteri
  - 3) Merkkipäiväkalenteri
  - 4) Yhteydenpitoväline, puhe- ja näköyhteys
  - 5) Liikennevälineiden aikataulumuistio
  - 6) Taloyhtiön sisäinen tiedotusväline
  - 7) Perheen osoitekirja ja albumi
  - 8) Perheen sähköinen keittokirja
  - 9) Keskusteluverkko lasten luokkatovereiden vanhempien ja opettajien kanssa
  - 10) Keskusteluverkko lasten harrastuspiiriin kuuluvien lasten vanhempien ja ohjaajien kanssa
  - 11) Kodin niksikirja
  - 12) Tärkeän harrastuksen tietopankki
  - 13) Ensiapu- ja lääkeopas
  - 14) Kulttuurikalenteri
  - 15) Perhejuhliin tai muuhun perheen yhteiseen tilaisuuteen osallistuminen puhe- ja näköyhteyden avulla
  - 16) Uskonnolliseen tilaisuuteen osallistuminen näyttöpäätteen avulla
  - 17) Ruokaostosten tilaus
  - 18) Kodin palveluiden tilaaminen
  - 19) Perheen raha-asioiden seurantaohjelma
-

Tulevaisuuden laitteistoa koskevan kiinnostuksen selvittämisen jälkeen haastatelluilta kysyttiin arvioita esitellyn kaltaisen laitteen vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin.

Kysymystä tarkennettiin vielä esimerkinomaisesti koskemaan perheenjäsenten välisiä riitoja, luottamusta ja turvallisuudentunnetta.

Ensimmäisessä alaluvussa käsittelen haastateltujen arvioita mahdollisen uuden viestintävälineen vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin. Toisessa alaluvussa tarkastelen sitä, näyttävätkö kokemukset jo käytössä olevien viestintävälineiden vaikutuksista olevan yhteydessä siihen, millaisia arvioita tästä kuvitteellisesta laitteistosta esitettiin.

4.3.1 Arvioidut vaikutukset perheen ihmissuhteisiin

Kolmannen tutkimustehtävän tarkoituksena oli selvittää, kuinka haastatellut perheenjäsenet arvioivat uuden, kuvitteellisen viestintävälineen vaikuttavan perheen ihmissuhteisiin. Kysymystä edeltävissä, vastaajien potentiaalista kiinnostuneisuutta mittaavissa kysymyksissä laitetta oli luonnehdittu muun muassa siten, että se voisi olla esimerkiksi keittiössä tai muussa perheen yhteisessä tilassa jatkuvasti toimintavalmiina oleva näyttöpäätte tai muu yksinkertainen laitteisto, joka mahdollistaisi muun muassa puhe- ja näköyhteyden ja perheen yhteisten menojen organisoimisen.

Haastateltujen isien arviot uuden viestintävälineen mahdollisista vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin jakautuivat melko tasaisesti myönteisiin, neutraaleihin ja kielteisiin, kuitenkin siten, että kielteisiä arvioita oli hieman enemmän kuin muita (myönteinen 23,7 %, neutraali 23,7 %, kielteinen 28,9 %, sekä-että 23,7 %).

Äidit arvioivat uutta viestintävälinettä hieman positiivisemmin kuin isät. Myös äitien arviot uuden viestintävälineen vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin jakautuivat melko tasaisesti myönteisiin, kielteisiin ja neutraaleihin, mutta myönteisiä arvioita oli hieman enemmän kuin muita (myönteinen 30,8 %, neutraali 26,9 %, kielteinen 25 %, sekä-että 17,3 %).

Lasten arviot uuden viestintävälineen mahdollisista vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin olivat huomattavasti isien ja äitien arvioita positiivisempia. Hieman yli puolet (55,6 %) lapsista arvioi, että uusi viestintäväline vaikuttaisi perheen

ihmissuhteisiin myönteisesti. 16,7 % lapsista ei nähnyt uuden viestintävälineen vaikuttavan perheen ihmissuhteisiin lainkaan, ja 13 % arvioi sen vaikutukset yksinomaan kielteisiksi. 14,8 % lapsista arvioi mahdollisella uudella viestintävälineellä olevan sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia perheen ihmissuhteisiin.

Haastateltujen perheenjäsenten kommentit peilasivat sekä niitä toiveita että pelkoja, joita he mahdolliseen uuteen viestintävälineeseen liittivät. Toiveet olivat hyvin samankaltaisia kuin mitä jo käytössä olevien viestintävälineiden kohdalla esitettiin positiivisina kokemuksina, eli ne liittyivät pitkälti viestinnän helpottumiseen ja parantumiseen, tavoitettavuuteen, ajan ja paikan rajojen ylittämiseen sekä turvallisuuden ja luottamuksen tunteiden lisääntymiseen lisääntyneen tai muuten tehostuneen viestinnän myötä.

”Kyllä musta tuntuu että tällaisilla välineillä tulee ihmisten enemmänkin kommunikoidua. Kun lapset harrastaa ja ollaan liikkeellä tulee pidettyä yhteyttä. Voihan olla että tulee sanottua asioita syvällisemmin kun kirjottaa, joskus käydään kiivaitakin keskusteluja sähköpostilla.” (äiti, 40 v.)

”Voisi parantaa turvallisuuden tunnetta ja vaikuttaa riitoja vähentävästi, kun tiedotus paranisi, esimerkiksi olen Laurilla, tulen viideltä. Laite sinänsä neutraali, luotettavuus ja epäluotettavuus ei johdu laitteista vaan ihmisistä. Ehkä voi olla väline kontrolloimiseen, siihen tunteeseen että pitää tietää missä jokainen on ja milloin. Lasten aikuistumisessa on tarve olla välillä tietymättömissä, omillaan, tähän prosessiin tuo voi olla vähän ristiriitainen laite.” (isä, 39 v.)

Niissä kommentteissa, joissa esitettiin laitteen vaikuttavan negatiivisesti perheen ihmissuhteisiin, nousi erityisesti koneen ja ihmisen vastakkainasettelu näkyviin. Haastateltavat esittivät pelkonsa siitä, että perheen vuorovaikutus pinnallistuisi ja esineellistyisi fyysisen kontaktin vähenemisen myötä. Lisäksi uudella viestintävälineellä nähtiin olevan mahdollisesti riitoja lisäävä vaikutus.

”Jos tuohon tyyliin lähtisi menemään paljon eteenpäin, kohta tavattaisikin vain noiden välityksellä. Jossain määrin voi lähentää ihmisiä, jossain määrin kylmentää tunteita kun ei näe henkilökohtaisesti” (poika, 14 v.)

"eivät vaikuttaisi ihmissuhteisiin, ehkä lisääisivät riitoja koneen käyttöön liittyen, mutta yleisesti veisivät vuorovaikutusta pois ihmiskeskeisyydestä konekeskeisyyteen; turvallisuutta saattaisivat tuoda tietyissä tilanteissa" (äiti, 43 v.)

"Ei turvallista, jos hakkerit pääsee perheen asioista selville, tietokonekontakti on epämiellyttävämpi kuin kasvokkainen" (poika, 13 v.)

"Perheiden ihmissuhteet saattavat muodostua kylmiksi ja koviksi, ei päästä siihen, että asiat selvitetään kasvotusten, toisaalta joistakin asioista on helpompi viestittää tekstiviestillä vaikkapa, joten siinä suhteessa saattaisi lisätä kommunikaatiota. Laitteiden kautta saattaisi vedättää kuten kännykän kautta: esimerkiksi tytär voi ilmoittaa tulevansa myöhemmin kotiin ja sulkee puhelimen, jotta asiasta ei voi neuvotella, mutta ei voi myöskään syyttää, ettei olisi ilmoittanut menemisistään. Lapsilla saattaa lisätä turvattomuudentunnetta, jos vanhemmat ovat paljon poissa ja yhteydenpito tapahtuu koneiden välityksellä." (äiti, 36 v.)

Negatiivisesti ja positiivisesti latautuneiden kommenttien lisäksi osa haastatelluista ilmaisi vastauksissaan molempia näkökantoja. Jotkin vastaajat tekivät tämän tietoisesti, osassa vastauksista käsiteltävän asian paradoksaalisuus näkyi hienovaraisemmin.

"Riippuu siitä, onko laite isäntä vai renki. Silloin kun on renki niin hyvä, mutta jos siitä tulee kodin henki niin huono, eli silloin jos ihmiset ovat siitä riippuvaisia eikä enää tavata muita ihmisiä niin paljon." (äiti, 47 v.)

"Ei ne (suhteet) parane mutta ei ne tietysti huononekaan... Emme me niin välineiden orjia me ihmiset ole, että sillä olis ratkaisevaa vaikutusta. Ehkä matkapuhelimella vois olla jossain mielessä parantava vaikutus siinä mielessä. Ei välttämättä laadullisessa mielessä mutta määrällisessä mielessä...määrällisesti helpottaa sitä yhteydenpitoa ja ehkä jossain mielessä laadullisestikin, että matkapuhelinhan on tällainen henkilökohtainen viestintäväline, että sillä nyt on varmasti positiivista vaikutusta" (isä, 51 v.)

"Lisäisi turvallisuuden tunnetta mutta ehkä sitten sitä henkilökohtaista kanssakäymistä olisi sitten vähemmän. Mun mielestä tällaisien murkkuikäisten kanssa sitä

tarvittaisiin kuitenkin paljon, pidän sitä fyysistä tapaamista hirveän tärkeänä. Jos riistäytyy käsistä niin että ollaan koko ajan koneen ääressä, mutta onhan se hyvä apuväline silloin kun sen käytön hallitsee.”(äiti, 40 v.)

Haastatteluun osallistuneista perheenjäsenistä lapset esittivät kaikkein positiivisimpia arvioita mahdollisen uuden viestintävälineen vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin. Äitien ja isien esittämät arviot jakautuivat tasaisemmin positiivisten, negatiivisten ja neutraalien arvioiden välille. Isät esittivät kokonaisuudessaan kaikkein eniten negatiivisia arvioita. Positiiviset arviot olivat sisällöltään hyvin samankaltaisia kuin ne positiiviset kokemukset, jotka liittyivät perheen käytössä oleviin viestintävälineisiin. Negatiiviset arviot liittyivät erityisesti ihmisen ja koneen väliseen vastakkainasetteluun, pelkoon siitä, että perheen vuorovaikutus esineellistyisi ja epäinhimillistyisi uuden laitteen myötä. Lisäksi osa esitetyistä kommentteista käsitti tekniikan sinänsä neutraalina asiana ja painotti sen sijaan ihmisten vastuuta omien ihmissuhteidensa laadusta ja toimivuudesta.

4.3.2 Aikaisempien kokemusten yhteys arvioituihin vaikutuksiin

Neljäntenä tutkimustehtävänä oli tarkastella, olivatko perheenjäsenien kokemukset ja mielipiteet jo heidän käytössään olevasta tieto- ja viestintätekniikasta yhteydessä siihen, millaisiksi he arvioivat uuden, hypoteettisen viestintävälineen vaikutukset perheen viestintään. Kokemusten ja arvioiden yhteyksiä tarkasteltiin ristiintaulukoimalla kokemuksiin ja arvioihin liittyviä muuttujia keskenään. Otoksen pienuuden ja muuttujien monitahoisuuden vuoksi ristiintaulukoinnin luotettavuus-tarkasteluun ei voitu käyttää Khin neliö -testiä. Vaikka tiettyjä yhteyksiä ristiintaulukointeja vertailemalla näyttikin löytyvän, ei näitä yhteyksiä voitu tilastollisesti todistaa. Tämän vuoksi otin tarkasteluun mukaan myös ne kokemukset, joita vastaajilla oli viestintäsuhteistaan muihin kuin lähiperheeseensä, mikä mahdollisti laajemman perspektiivin mahdollisten yhteyksien havaitsemiselle. Valitettavasti nämäkään muuttujat eivät parantaneet aineiston tilastollista analysoitavuutta. Tästä johtuen on syytä painottaa, että seuraavassa esittämäni yhteydet ovat viitteellisiä, ja että ne perustuvat siihen kokonaiskuvaan, jonka aineistoa käsitellessäni sain.

Tarkastellessani kokemusten ja uuden viestintävälineen arvioitujen vaikutusten ristiintaulukointeja näytti siltä, että ainakin isien ja äitien kohdalla positiivisten kokemusten ja positiivisten arvioiden välillä voisi olla jonkinasteinen yhteys. Kun vanhemmilla oli myönteisiä kokemuksia matkapuhelinten käytöstä puolisonsa, tämän vanhempien, omien vanhempiensa, ystäviensä ja muiden sukulaistensa kanssa, näyttivät myös heidän arvionsa uuden viestintävälineen mahdollisista vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin olevan pääosin positiivisia tai neutraaleja. Sen sijaan vanhempien kokemukset matkapuhelinten vaikutuksista heidän ja heidän lastensa väliseen yhteydenpitoon eivät näyttäneet olevan yhteydessä heidän esittämiinsä arvioihin. Tämä saattoi tosin johtua siitä, että sekä äitien että isien kokemukset matkapuhelimista heidän ja heidän lastensa välisessä vuorovaikutuksessa olivat suurimmaksi osaksi positiivisia. Näiden kysymysten osalta aineisto oli hyvin vinosti jakautunut, eikä siitä täten ollut mahdollista tulkita minkäänlaisia yhteyksiä.

Positiivisten kokemusten ja positiivisten arvioiden yhteyttä tuki myös se, että samankaltainen ilmiö oli havaittavissa niiden vanhempien kohdalla, jotka eivät olleet esittäneet positiivisia kokemuksia matkapuhelimista viestinnän välineinä. Näytti siltä, että niillä vanhemmilla, joiden mielestä matkapuhelimet eivät olleet vaikuttaneet yhteydenpitoon millään lailla, olisi ollut myös negatiivisimmat arviot arvioitaessa uuden viestintävälineen mahdollisia vaikutuksia perheen ihmissuhteisiin.

Myös tietokoneiden ja Internetin kohdalla oli mahdollista nähdä kokemusten ja arvioiden myötäilevän jossakin määrin toisiaan. Kuten matkapuhelintenkin kohdalla, oli mahdollinen yhteys positiivinen, eli isien ja äitien myönteiset kokemukset Internetistä yhteydenpidon välineenä näyttivät liittyvän myönteisiin arvioihin uuden viestintävälineen vaikutuksista. Samalla niiden isien arviot, joiden yhteydenpitoon Internet ei ollut vaikuttanut millään lailla, painoutuivat negatiivisemmin.

Lasten matkapuhelimen käytöstä saadut kokemukset sekä heidän kokemansa hyödyt ja haitat tietokoneen ja Internetin käytöstä eivät näyttäneet liittyvän heidän arvioihinsa uuden viestintävälineen mahdollisista vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin. Minkäänlaisen yhteyden havaitsemista vaikeutti kuitenkin aineiston vino jakauma, sillä suurin osa sekä lasten kokemuksista että arvioista oli positiivisia.

5 POHDINTAA

5.1 PERHEIDEN KÄYTÖSSÄ OLEVA TIETO- JA VIESTINTÄTEKNIikka

Haastattelututkimukseen osallistuneilla perheillä oli käytössään runsaasti tieto- ja viestintäteknikkaa. Tätä selittää osaltaan sekä haastatteluun osallistuneiden vanhempien korkea koulutus ja sitä vastaava sosioekonominen asema että se, että lapsiperheillä on yleisesti ottaen käytössään enemmän tekniikkaa kuin sellaisilla perheillä, joissa lapsia ei ole. Matkapuhelimia ja tietokoneita oli haastatelluista perheistä lähes jokaisessa, jonka lisäksi lähes 80 % perheistä oli verkkoyhteys. Omia matkapuhelimia perheillä oli tyypillisesti kahdesta neljään, minkä lisäksi usealla perheellä oli yksi tai useampi matkapuhelin työn puolesta.

Erityisesti matkapuhelin on viimeisimpien vuosien aikana noussut tieto- ja viestintäteknikan kehityksen ja yhteiskunnan teknologistumisen symboliksi. Matkapuhelinten määrän kasvu lasten ja nuorten keskuudessa onkin ollut häkellyttävän nopeaa. Vuonna 1997 tehdyssä Lasten ja nuorten muuttuva mediakulttuuri -tutkimuksessa vain noin 14 prosentilla tutkimukseen osallistuneista 13-15 -vuotiaista nuorista oli matkapuhelin omassa käytössään (Saani lahti 1999, 7). Kaksi vuotta myöhemmin, vuonna 1999 tehdyssä Mediat nuorten arjessa (Luukka, Hujanen, Lokka, Modinos, Pietikäinen & Suoninen 2001, 20-23) -tutkimuksessa jo noin puolella tutkimukseen osallistuneista nuorista oli matkapuhelin omassa käytössään, ja tässä opinnäytetyössä aineistona olleessa haastattelututkimuksessa tuo määrä oli jo hieman yli 60 %. Matkapuhelimet ovatkin yleistyneet nuorison joukossa hyvin paljon muutaman viime vuoden ajanjaksolla.

Haastattelututkimukseen osallistuneiden lasten käytössä olevat matkapuhelimet jakautuivat sukupuolittain siten, että kolmella neljästä tytöstä ja hieman alle puolella pojista oli matkapuhelin käytössään. Kännykkä näyttäytyikin haastattelun perusteella vahvasti tyttöjen tekniikkana, tai ainakin sukupuolettomampana tekniikkana kuin esimerkiksi tietokoneet on totuttu mieltämään. Samaan tulokseen ovat päätyneet myös monet muut viime aikoina tehdyistä selvityksistä. Matkapuhelimia on kuvattu "tyttöjen vahvaksi teknologiaksi" (Kasesniemi & Rautiainen 2001, 200-206). Samaan aikaan tietokoneiden käyttö on sekä yleisyydeltään että käyttötavoiltaan edelleen

hyvin sukupuolittunutta. Erityisen mielenkiintoisen tästä ilmiöstä tekee se, että molemmat tekniikat ovat alun perin olleet kaikkea muuta kuin suurille massoille suunnattuja kulutushyödykkeitä. Vaikuttaakin siltä, että matkapuhelinten suunnittelu ja markkinointi on tehokkaammin suuntautunut suoraan kaikenlaisille kuluttajaryhmille siinä missä tietokoneiden maailma on edelleen hyvin tekniikka-orientoitunut. Toisaalta myös matkapuhelinten tietokoneita alhaisempi hinta ja helpompi käyttöliittymä sekä käytön osittainen tuttuus ovat varmasti olleet osallisina matkapuhelinten nopeassa yleistymisessä.

Verkkoyhteyksien suuri määrä haastatelluissa perheissä ei sinänsä ole yllättävä tulos, sillä Internet-yhteyksien määrässä on tietokoneiden ja matkapuhelinten tavoin voitu nähdä viime vuosina huomattava positiivinen muutos. Vuonna 1997 noin 30 prosentilla 13-15 -vuotiaista nuorista oli Internet-yhteys kotonaan ja 11 prosentilla heistä oli Internet-yhteyden mahdollisuus omassa huoneessaan (Saanihahti 1999, 7). Vuonna 1999 tämä määrä oli noussut siten, että 48 prosentilla 13-15 -vuotiaista nuorista oli Internet-yhteys kotonaan ja 17 prosentilla omassa huoneessaan (Luukka ym. 2001, 20-23). Haastattelututkimuksen perheistä lähes 80 prosentilla oli Internet-yhteys kotonaan, ja vaikka perheiden lasten omissa huoneissa olevien yhteysmahdollisuuksien määrää ei tiedusteltu, voidaan sen olettaa noudattelevan aikaisempien tutkimusten viitoittamia lukumääriä.

Kaiken kaikkiaan 2000-luvun suomalaisilla perheillä on siis käytössään yhä enemmän tieto- ja viestintäteknikkaa, minkä lisäksi voidaan olettaa, että myös muun kodintekniikan määrä tyypillisessä suomalaisessa lapsiperheessä on suuri. Jatkuvasti kehitettävän ja markkinoitavan tekniikan lisäksi myös useat yhteiskunnalliset puheenvuorot ja päätökset rohkaisevat kotien teknologistumista. Perheet ovatkin ikään kuin teknologiapyörteessä, jossa uutta tekniikkaa toisaalta jatkuvasti työnnetään perheisiin ja toisaalta halutaan sinne perheiden itsensä puolesta, jotta lapsille taattaisiin tarpeeksi hyvä lähtötaso lähitulevaisuudessa hämmöttävää tietoyhteiskunta-ajatusta silmälläpitäen. Samalla tämän pyörteen ulkoreunalle jää osa yhteiskunnasta, esimerkiksi taloudellisten seikkojen tai tietoisien valinnan seurauksena. Timo Kopomaa puhuu "hitaan-" tai "nopean elämäntavan" valitsevista ryhmistä tai yksilöistä, jotka erottuvat siinä, kuinka tiiviisti he seuraavat televiestinnän kehitystä (Kopomaa 2000, 20). Taloudellisista seikoista puhuttaessa on hyvä muistaa, että tietoyhteiskuntamenot

(teleliikenne-, tietokone-, sähköinen viihde- ym. menot) ja etenkin televiestintään kulutettu rahamäärä on kasvanut jatkuvasti 1990-luvulta lähtien (Tilastokeskus 2001a).

5.2 TIETO- JA VIESTINTÄTEKNIikka PERHEIDEN SISÄISESSÄ VUORO-VAIKUTUKSESSA

On ymmärrettävää, että lapsiperheen kaltainen pienyhteisö, joka asuu samassa tilassa ja näkee toisiaan joka päivä, ei välttämättä koe ajan ja paikan rajat rikkovaa tieto- ja viestintäteknikkaa kovinkaan tarpeelliseksi. Esimerkiksi muistilaput, joita suurin osa haastatelluista perheistä kertoi käyttävänsä, pystyvät vastaamaan suureen osaan perheen sisäisen tiedonvälityksen tarpeista ilman, että digitaalista tekniikkaa tuodaan mukaan lainkaan. Toisaalta on myös selvää, että tieto- ja viestintäteknikka on otettu suomalaisissa perheissä hyvin avoimesti vastaan, ja että sille on löytynyt lukuisia käyttötapoja perheen arjessa. Varsinkin matkapuhelimet ovat saavuttaneet vankkumattoman aseman perheiden viestinnässä, jopa siinä määrin, että niiden hankkimispäätöstä voidaan perustella nimenomaan perheviestintään liittyvillä tarpeilla.

"...lapset tavoittavat vanhemmat paremmin; se on olennaisin syy, miksi meille on hankittu puhelimet." (äiti, 38 v.)

Syksyllä 2000 haastattelututkimukseen osallistuneet 13- ja 14-vuotiaat tytöt ja pojat ovat eläneet suurimman osan elämästään maailmassa, jossa matkapuhelimet ja tietokoneet ovat olleet arkipäivää. Yllättävää kyllä, haastattelututkimuksessa nimenomaan lapset kertoivat äitejä ja isiä harvemmin, että perheen sisäiseen viestintään käytettiin puhelinta, matkapuhelinta tai Internetiä. Tämä saattaisi johtua siitä, että vanhemmat käyttävät erilaista viestintäteknikkaa enemmän keskinäiseen viestintäänsä kuin viestiäkseen lastensa kanssa. Toisaalta lapset voivat olla jo niin tottuneita käytössään olevaan tekniikkaan, että eivät kiinnitä siihen huomiota ennen kuin suoraan kysyttäessä. Poikkeuksen muodostivat tekstiviestit, jotka lapset ilmoittivat aikuisia useammin yhdeksi perheen viestintätavoista. Myös kysyttäessä suoraan tekstiviestien lähettämisestä korostui kaikkien haastateltujen perheenjäsenten vastauksissa vanhempien ja lasten välinen viestintä.

Matkapuhelimet näyttävät saavuttaneen asemansa perheen viestinnässä jo varhain. Vuonna 1997 kerätyssä Lasten ja nuorten muuttuva mediakulttuuri-tutkimuksessa 13-15-vuotiaitten nuorten keskuudessa matkapuhelimella pidettiin yleisimmin yhteyttä perheenjäsenille (yleensä vanhemmille). Toiseksi yleisimmin pidettiin yhteyttä kavereiden kanssa. Yleisin käyttötarkoitus oli ilmoittaa vanhemmille olinpaikasta ja kotiintuloajoista, jonka lisäksi matkapuhelimia käytettiin kavereiden kanssa puhumiseen ja tapaamisten sopimiseen. (Saanihahti 1999, 100-103, 140.) Etenkin nuorten keskuudessa puhelin on siis nimenomaan sosiaalinen viestintäväline, toisin kuin esimerkiksi tietokone, joka täyttää useita individualistisempiakin funktioita.

Puhelimien ja matkapuhelimien muodostama verkosto kattaa tätä nykyä yhteiskuntamme lähes totaalisesti. Mitä todennäköisimmin puhelimen tai sen kaltaisen viestinnän asema pysyy vahvana myös tulevaisuudessa, sillä sen rooli ihmissuhteiden hoitamisessa on hyvin vakiintunut myös, ja etenkin, nuorison keskuudessa. Esimerkiksi Mediat nuorten arjessa -tutkimuksen mukaan nuoret kokivat puhelimen ja matkapuhelimen tärkeimmiksi viestintävälineiksi pidettäessä yhteyttä muihin ihmisiin, samoin kuin silloin kun vietettiin aikaa kavereiden kanssa (Luukka ym. 2001, 42-43).

Kotitietokoneiden mahdollistamat yhteydenpitotavat eivät sen sijaan ole vielä kovin yleisiä perheiden sisäisessä viestinnässä. Haastattelututkimuksen perheissä ei sähköpostia ja muita Internetin kautta tapahtuvia yhteydenpitomuotoja juurikaan käytetty perheen keskinäiseen vuorovaikutukseen, vaan esimerkiksi suurin osa sähköpostikirjeenvaihdosta käytiin muiden kuin perheenjäsenten kanssa. Voisi tosin kuvitella, että lasten kasvaessa ja muuttaessa pois kotoa tietokoneiden välityksellä tapahtuvan viestinnän arvo saattaisi kasvaa suhteessa siihen, kuinka hyödylliseltä se lasten kotona asuessa tuntuu. Tähän oli myös haastatteluaineistossa joitakin viittauksia, yleensä silloin, kun joku perheen lapsista tai muista sukulaisista asui maantieteellisesti katsoen kaukana, esimerkiksi ulkomailla. Toisaalta tietokoneistettu viestintä saattaa yleistyä tulevaisuudessa myös siitä syystä, että 1980-luvulla lapsuutensa eläneet ja sitä nuoremmat käyttävät huomattavasti enemmän tietokoneita kuin vanhemmat ikäluokat. He ovat tietokoneiden käyttäjinä myös tottuneempia

tarttumaan tietotekniikkaan nimenomaan sosiaalisen ja viihteellisen toiminnan välineenä hyötykäytön sijaan. (Tilastokeskus 2001a, 220-221.)

Mielenkiintoinen sukupuolten välinen ero liittyy tyttöjen ja poikien tapaan käyttää tietokoneita. Haastattelututkimukseen osallistuneet tytöt pitivät Internetin välityksellä yhteyttä perheenjäseniinsä hieman useammin kuin pojat. Tyttöjen Internetin käyttöä onkin usein luonnehdittu yleisesti interaktiivisemmaksi kuin poikien (ks. esim. Luukka ym. 2001, 92-93; Saanilahti 1999, 88). Toisaalta, vaikka samoissa tutkimuksissa on yleensä havaittu poikien pelaavan Internetin välityksellä tyttöjä useammin (Luukka ym. 2001, 109; Saanilahti 1999, 88; Tilastokeskus 2001a), ei pelejä ole laskettu mukaan arvioihin Internetin käytön interaktiivisuudesta. Tämä on mielestäni harhaanjohtavaa siksi, että Internetissä pelaamisen keskeinen tarkoitus on pelata toisten ihmisten kanssa tietokoneen sijaan. Useimmissa peleissä viestintä ja tiimiytyminen, siis interaktio, ovatkin elintärkeä osa pelikokemusta ja pelissä pärjäämistä.

Lisäksi on muistettava, että nimenomaan muiden perheenjäsenten (lähinnä sisarusten) kanssa tietokonepelejä pelataan yhä useimmiten samassa paikassa ja yhdellä tai kahdella koneella. Tällainen toiminta onkin helpompi luokitella sosiaaliseksi kuin Internetissä tapahtuva pelaaminen, sillä se on suuremmin rinnastettavissa esimerkiksi perinteisiin seurapeleihin (ks. esim. Laukkanen 1997, 49). Tosin tällaisessakin pelaamisessa sosiaalisuuteen liittyvä sukupuoliero voidaan nähdä: Mediat nuorten arjessa -tutkimuksen mukaan tytöt pelasivat perheenjäsentensä kanssa poikia hieman useammin (Luukka ym. 2001, 109).

Tietokoneet eivät vielä ole saavuttaneet yhteiskunnassamme sellaista integroitumisen tasoa, että ihmiset käyttäisivät niitä lähes huomaamattaan. Tällainen aika ei silti ole välttämättä kovinkaan kaukana tulevaisuudessa. Näyttää nimittäin siltä, että tietotekniikan tekninen kehitys ei ole ainoa tietokoneita sosiaaliseen todellisuuteemme sulauttava tekijä, vaan että ihmiset itse omaksuvat tietotekniikkaa elämäänsä tottuessaan sen käyttämiseen. Tällainen omaksuminen voi tarkoittaa esimerkiksi tietotekniikan käytön monipuolistumista ja muuttumista funktionalisemmaksi, samalla kun itse tekniikan käyttämiseen käytetty aika voi jopa vähentyä, ikään kuin tiivistyä (Horrigan & Rainie 2002). Yhdysvalloissa 2000-2001 tehdyn seurantatutkimuksen mukaan jo vuoden seurantajakson aikana Internet-käyttäjien

käyttötavat muuttuivat vähemmän ihmetteleviksi ja kokeileviksi tekniikan tullessa osaksi käyttäjien normaalia sosiaalista todellisuutta. Lisäksi niiden henkilöiden määrä, jotka käyttivät sähköpostia vuorovaikutukseen perheensä kanssa, nousi 79 %:sta 84 %:in. Samalla aikavälillä perheille lähetetyn sähköpostin lukumäärä laski ja sen sisällöt muuttuivat syvällisemmiksi, eli niissä käsiteltiin enemmän tunteita ja etsittiin apua ongelmiin. Tämänkaltainen tekniikan normalisoituminen näkyy seurantatutkimuksen raportoitijien mukaan myös siinä, että vuoden seurannan jälkeen tulkinnat Internetin hyödyllisyydestä perheviestinnälle olivat laskeneet etenkin niiden käyttäjien kohdalla, jotka olivat käyttäneet Internetiä paljon. Kokemuksen myötä itse välineen glorifiointi siis vähenee, samalla kun sen käyttötavat tarkentuvat ja syventyvät. (Horrigan & Rainie 2002.)

Haastatteluun osallistuneiden perheenjäsenten kokemukset sekä matkapuhelimista että tietokoneiden välityksellä tapahtuvasta viestinnästä olivat pääosin positiivisia tai neutraaleja. Kokemusten neutraaliudella tarkoitetaan sitä, että vastaajat eivät nähneet kysytyillä viestintävälineillä olleen minkäänlaisia vaikutuksia perheen viestintään. Etenkin matkapuhelimista vastaajilla oli lukuisia positiivisia kokemuksia. Nämä kokemukset liittyivät suurimmaksi osaksi helpottuneeseen ja lisääntyneeseen yhteydenpitoon, parempaan tavoitettavuuteen sekä lisääntyneeseen turvallisuuden tunteeseen. Näiden kokemusten merkittävyyden puolesta puhuu niiden useuden lisäksi mielestäni se, että vastaajaperheillä oli käytössään niin paljon tieto- ja viestintäteknikkaa. Haastatteluun osallistuneet perheet edustivat siis mitä todennäköisimmin paitsi teknisesti aktiivisia, myös tekniikan käytön osalta keskimääräistä kokeneempia perheitä. Siksi ei olekaan luultavaa, että haastatellut olisivat glorifioineet kokemuksiaan välineiden uutuusarvon vuoksi. Nykyisin käytössä oleva tieto- ja viestintäteknikka on mitä ilmeisimmin löytänyt paikkansa osana perheen vuorovaikutusta, eikä ole mitään syytä olettaa, että näin ei tapahtuisi myös tulevaisuudessa.

Matkapuhelimien ja tietokoneiden ohella on syytä nostaa tarkasteltavaksi myös eräs analogisen viestinnän muoto, kirjanpito perheen yhteisistä menoista esimerkiksi kalenterin tai muun vastaavan apuvälineen avulla. Kysyttäessä avoimella kysymyksellä perheen viestintätapoja erosivat maininnat perheen yhteisessä käytössä olevasta organisoinnin välineestä, kalenterista tai niin kutsutusta tietomapista, eniten.

Lähes joka neljäs äiti kertoi perheensä käyttävän tällaista yhteistä välinettä perheen sisäiseen viestintään, mutta vain viisi prosenttia isistä ja seitsemän prosenttia lapsista muisti mainita sen. Tuloksen perusteella voisi esittää, että tämä perheen ”yhteinen” viestintäväline ei usein olekaan yhteinen, vaan pikemminkin perheen äidin kontrolloima ja ylläpitämä. Tällainen arjen organisointiin liittyvä viestintä on perinteisten stereotyyppien mukaan ollutkin nimenomaan äidin rooliin liittyvä vastuualue.

Näyttää siis siltä, että nykyisiä viestintävälineitä käytetään perheissä hyvinkin erilaisin tavoin ja monenlaisiin tarkoituksiin. Näiden käyttötapojen ja niistä saatujen kokemusten lisäksi olisi mielenkiintoista tarkastella tarkemminkin tieto- ja viestintätekniikan rooleja perheen viestintäkulttuurissa. Toisin sanoen tarkastelun kohteena voisi olla perhesysteemin viestintäkulttuuri sinänsä. Perheen viestintäkulttuurista kertoo esimerkiksi se, kuinka selkeät roolit perheessä on, ja kuinka paljon ne näyttävät normittavan viestintää (ks. Littlejohn 1999, 195). Erilaisissa perhekulttuureissa viestintävälineillä saattaa olla hyvinkin erilainen asema, esimerkiksi jo vakiintuneiden roolien vahvistajana tai haastajana.

5.3 UUDEN VIESTINTÄVÄLINEEN ARVIOIDUT VAIKUTUKSET PERHEEN IHMISSUHTEISIIN

Kysymys haastattelututkimuksessa esitetyn hypoteettisen viestintävälineen vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin herätti vastaajissa monenlaisia reaktioita. Osa vastauksista painotti positiivisia mahdollisuuksia, viestinnän helpottumista ja turvallisuuden tunteen lisääntymistä. Osa vastauksista esitti puolestaan hypoteettisen viestintävälineen kaltaisten teknisten ratkaisujen johtavan perheen vuorovaikutuksen esineellistymiseen ja epäinhimillistymiseen. Joukossa oli myös useita sellaisia vastauksia, joiden mukaan ihmissuhteissa kyse ei niinkään ole tekniikasta vaan ihmisten omista valinnoista ja vastuusta. Lasten arviot mahdollisen uuden viestintävälineen vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin olivat kokonaisuudessaan kaikkein positiivisimpia. Äitien ja isien esittämät arviot jakautuivat tasaisemmin positiivisten, negatiivisten ja neutraalien arvioiden välille, vaikkakin isät esittivät äitejä ja lapsia enemmän negatiivisia arvioita.

Mielestäni erityisesti isien arviot ansaitsevat lähempää tutkimista. Onhan sanottu, että kaikenlainen tieto- ja viestintäteknikka on perinteisesti suunniteltu miehisestä näkökulmasta, miesten toimesta. Stereotyyppisesti nimenomaan miehet ovat ensimmäisinä ostamassa uutta tietokonetta tai vertailemassa juuri hankittuja matkapuhelimia keskenään. Yhtäkkiä, kodin ollessa kyseessä, miesten kiinnostus lakkaa ja esiin astuvat negatiiviset arviot ja ”oikean”, ”inhimillisen” vuorovaikutuksen ylistys. Sama ilmiö toistui haastattelututkimuksen uusia laiteideoita koskevassa analyysissä, jossa isät olivat kaikkein vähiten kiinnostuneita kotiin suunniteltavasta uudesta tekniikasta (Siitonen ym. 22-25). Olisi mielenkiintoista selvittää isien reaktioita uutta tekniikkaa kohtaan syvemmin, esimerkiksi sen suhteen, kuinka koti- ja tekniikkaorientoituneita isät tuntevat olevansa. Helsingin Sanomissa 17.3.2001 (B 12) olleessa artikkelissa käsiteltiin tulevaisuuden kotia. Artikkelissa haastateltu mieshenkilö esittää, että koska hän käyttää tekniikkaa päivittäin työelämässä, hän haluaisi kodin olevan rauhoittumispaikka ilman jatkuvaa teknologian läsnäoloa.

Isien esittämien arvioiden rinnalla äitien positiivisemmat arviot herättävät myös kysymyksiä. Olisi nimittäin voinut kuvitella, että naisvastaajat olisivat olleet varautuneempia uuden tekniikan suhteen, mutta näin ei haastattelussa esitellyn uuden viestintävälineen kohdalla kuitenkaan ollut. Voisiko olla niin, että ”viestintävälineessä” eivät korostuneet niinkään sen tekniset kuin sen sosiaaliset ja käytännölliset ulottuvuudet? Toisaalta perhekonteksti ylipäättään saattoi olla voimakkaasti arvioihin vaikuttava tekijä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa tehdyn Internet-käyttöä koskevan tutkimuksen mukaan naiset kokevat sähköpostin hyödyllisemmäksi välineeksi perheviestinnän kannalta kuin miehet (Horrigan & Rainie 2002).

Lasten aikuisia positiivisemmat arviot uuden viestintävälineen mahdollisista vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin olivat sekä odotettuja että ymmärrettävissä varhaisemman tutkimuksen valossa. Lasten ja nuorten suhtautuminen teknologiaan ja ylipäättään yhteiskunnan muuttumiseen on yleisesti ennakkoluulottomampaa kuin aikuisten (ks. esim. Laukkanen 1997, 38-43).

Vaikka tieto- ja viestintäteknikan käyttökokemusten ja uuteen tekniikkaan kohdistuvien odotusten välillä ei voitukaan osoittaa olevan tilastollisesti merkitsevää

yhteyttä, ei aineisto osoittanut myöskään tämän ajatuksen perättömyyttä. Aineiston perusteella oli mahdollista tulkita positiivisten kokemusten liittyvän mahdollisesti positiivisiin odotuksiin, mutta en usko, että vastaus olisi milloinkaan näin yksinkertainen. Intuitiivisesta vetovoimastaan huolimatta hypoteesi kokemusten ja odotusten välisestä suhteesta on liian yksinkertaistava, sillä se ei ota huomioon sitä sosiaalista todellisuutta, jossa elämme. Merkityksellisempää mielestäni olikin havaita se, että runsaasti mitä erilaisimpia teknisiä välineitä omistavat perheet saattoivat suhtautua niinkin vaihtelevasti uuteen tekniikkaan. Esimerkiksi lähes jokainen aikuisista vastaajista oli hankkinut itselleen oman matkapuhelimen ja suurin osa käytti myös tietokoneita ja Internetiä, vaikka heidän odotuksensa uuden viestintävälineen vaikutuksista perheen ihmissuhteisiin jakoutuivat hyvin tasaisesti myönteisten, neutraalien ja kielteisten odotuksien välille. Yhteiskuntamme on toisin sanoen niin teknillistynyt, että tekniikkaa hankitaan, vaikka sen vaikutuksista ollaankin epävarmoja tai varautuneita. Tällaisesta yhteiskunnallisesta paineesta käy esimerkkinä jo pitkään jatkunut julkinen keskustelu tietoyhteiskunnasta ja siitä syrjäytymisen vaaroista, vaikka ne olisivatkin tällä hetkellä vielä pääosin perusteettomia (ks. Tilastokeskus 2001a, 222-230).

Tarkastelen tässä opinnäytetyössä haastateltujen perheiden kokemuksia sekä odotuksia tieto- ja viestintäteknikasta lähinnä kielteisyyks-myönteisyys -akselilla. Avoimia vastauksia analysoidessani huomasin kuitenkin, että niitä voisi ryhmitellä myös muunlaisin tavoin. Yksi mahdollisuus tarkastella perheenjäsenten kokemuksia ja mielipiteitä tieto- ja viestintäteknikasta olisi tarkastella niitä dialektisten jännitteiden teorian mukaisesti. Dialektisilla jännitteillä tarkoitetaan niitä ihmissuhteisiin liittyviä, jatkuvia vastakohtien välisiä jännitteitä, joita me säätelemme viestinnän keinoin yrittäessämme pitää suhteemme toimivina (ks. esim. Baxter & Montgomery 1996). Dialektisia vastakohtapareja on tutkimuskirjallisuudessa esitetty useita, kuten itsenäisyys-riippuvuus, varmuus-epävarmuus, avoimuus-sulkeutuneisuus sekä ennustettavuus-uutuus (Galvin & Brommel 2000, 29). Haastatteluaineiston perusteella erityisesti itsenäisyyden eli autonomian sekä riippuvuuden välinen jännite näyttäisi hedelmälliseltä jatkotutkimuskohteelta. Esimerkiksi matkapuhelin voi hyvin symboloida sekä nuoren kasvanutta itsenäisyyttä että vanhempien kontrollia tämän menemisiin ja tuleisiin. Kuten eräs haastatteluun osallistunut 14-vuotias tyttö totesi kysyttäessä matkapuhelimen käyttöön liittyviä hyötyjä ja haittoja: *"Voi hyvin soittaa*

muille, missä on, ettei aina oo niin paniikkia kotona”, mutta toisaalta myös ”On se välillä ärsyttävää, jos äiti soittaa koko ajan, et missä oot.”

5.4 TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA

Tämä opinnäytetyö rajautuu aineistona olleen haastattelututkimuksen rajoitusten mukaisesti nimenomaan lapsiperheisiin. Olen pyrkinyt laajentamaan tätä näkökulmaa käsittelemällä perheen viestintää koskevassa teoriaosuudessa perhettä niin laajana ja monimuotoisena käsitteenä kuin tutkimuksen kannalta on ollut mielekästä ja mahdollista. Aineistoa käsitellessäni olen yhdistänyt sekä määrällistä että laadullista analyysiä, sillä erilaisten analyysitapojen yhdistämisen voidaan nähdä tuottavan toisiaan täydentäviä näkemyksiä tarkasteltavaan ilmiöön (Bryman 1992, 170).

Tutkimuksen suurimmat ongelmat liittyivät aineiston keruuseen ja tilastolliseen analysointiin. Aineiston kerääminen haastattelujen avulla oli tutkimuksen kannalta perusteltua, mutta yrityksistä huolimatta otoksen koko jäi verrattain pieneksi. Otoksen pienuus vaikutti erityisesti niiden muuttujien kohdalla, jotka oli luokiteltu useampiin luokkiin. Tällaisissa moniluokkaisissa muuttujissa jakauma usein hajosi hyvin pieniin osiin tai oli niin vino, että tilastollisia menetelmiä ei voitu käyttää. Osaksi tähän vaikutti alkuperäisen haastattelun muoto, sillä avoimien kysymyksiä vastauksia oli usein mahdotonta luokitella tilastollisen analyysin kannalta ihanteellisesti. Näin muuttujiin tuli lukuisia sellaisia luokkia, joiden arvot joko puuttuivat tai olivat yhdestä viiteen.

Haastattelun otoksen pienuus ja käsiteltävien muuttujien monitahoisuus vaikuttivat toisin sanoen siten, että muuttujien korrelaatioita oli mahdoton osoittaa tilastollisesti merkitseviksi. Aineiston koon huomioon ottaen tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö yhteyksiä analysoitujen muuttujien välillä olisi mahdollisesti ollut. Yhteyksien tilastollinen selvittäminen vaatisi kuitenkin suuremman otoksen kuin se, jota tässä tutkimuksessa käsiteltiin. Tilastollisesti käsittelemieni muuttujien osalta ei siis voida tehdä kovinkaan laajoja yleistyksiä. Toisaalta suuntaa antavatkin tulokset voivat olla merkityksellisiä, etenkin kun vastaajajoukko on niin valikoitunut kuin tässä tutkimuksessa. Suurimmalla osalla haastatteluun osallistuneista perheistä oli

käytössään hyvin paljon tieto- ja viestintätekniiikkaa, eli he edustivat keskimääräistä kokeneempaa käyttäjäjoukkoa. Tämän vuoksi näkisin, että myös heidän vastauksillaan on luultavasti enemmän painoarvoa kuin satunnaisesti kadulta valittujen vastaajien vastauksilla olisi.

Aineistona käyttämäni haastattelulomaketta testattiin tekemällä esihaastatteluja joillekin lomakkeen tehneen tutkimusryhmän kollegoille, tutuille ja perheenjäsenille. Tästä huolimatta lomakkeeseen päätyi joitakin epäjohdonmukaisuuksia, jotka olisi voinut huolellisella testauksella välttää. Toisin kuin esimerkiksi matkapuhelinten osalta, ei aikuisten lomakkeissa kysytty sähköpostin kohdalla lapsia ja puolisoita koskevia kokemuksia lainkaan, ja lasten lomakkeissa samassa kysymyksessä ei mainittu vanhempia ja sisaruksia. Sähköpostin käyttökokemukset oli nimittäin niputettu tietokoneiden ja Internetin käyttökokemuksiin, mikä ei kuitenkaan osoittautunut riittäväksi tarkkuudeksi tutkimuksen viestintävälineitä vertailevan luonteen huomioon ottaen.

Lisäksi kysymysten vertailukelpoisuutta alentaa mielestäni se, että avointen kysymysten reliabiliteetti ei näyttänyt olevan kovinkaan korkea. Tämä näkyi siinä, että joidenkin viestintävälineiden käyttämisestä kysyttäessä avointen ja strukturoitujen kysymysten vastaukset erosivat toisistaan selvästi. Esimerkiksi isien kohdalla huomattavasti harvempi isä mainitsi tekstiviestien käytön perheen viestinnässä kuin kysyttäessä tekstiviestien lähettämistä suoraan. Sama ilmiö toistui yleisesti puhelinvastaajan osalta. Kysyttäessä avoimesti, vain muutama prosentti perheistä ilmoitti käyttävänsä puhelinvastaajaa perheen sisäisen viestinnän välineenä. Eksplisiittisesti kysyttäessä noin viidesosa haastatelluista perheistä vastasi käyttävänsä puhelinvastaajaa perheen sisäiseen viestintään. Tällainen reliabiliteettiin liittyvä epävarmuus onkin yleistä avoimen haastattelun keinoin kerätyssä aineistossa (Robson 1993, 229).

Hieman ongelmallista tämän tutkimuksen kannalta on se, että en itse päässyt juurikaan vaikuttamaan lomakkeen kysymyksiin ennen aineiston keräämistä. Toisaalta pystyin aineiston keruun jälkeen suuntaamaan omia tutkimuskysymyksiäni siten, että niihin oli mahdollista etsiä vastauksia aineistosta. Lisäksi yleensä on katsottu eduksi se, että tutkija on itse osallistunut haastattelujen tekemiseen, sillä tällöin tutkijan

omakohtainen tietous aineistosta on suurempi, kuin jos hän vain käsittelee sitä ikään kuin ulkopuolisena (Hirsjärvi & Hurme 2000, 70).

Puolistrukturoitu haastattelu toimi mielestäni hyvin aineiston keruun metodina selvitettäessä perheenjäsenten kokemuksia ja odotuksia tieto- ja viestintäteknikasta perheen sisäisessä vuorovaikutuksessa. Kyseessä oli nimenomaan alustava selvitys aiheesta, jonka pohjalta tutkimusta voisi myöhemmin tarkentaa. Tällaiseen tarkoitukseen puolistrukturoitu haastattelu antoi sekä tarpeeksi rajatun rakenteen haastattelun koossa pysymiseksi, että tilaa yksittäisten haastateltujen omille kokemuksille ja perspektiiville. Toisaalta, mikäli haastattelussa olisi haluttu selvittää syvällisemmin ainoastaan tässä opinnäytetyössä käsiteltyjä kysymyksiä, olisi rakenteeltaan avoimempi teemahaastattelu voinut olla hedelmällisempi aineistonkeruun tapa.

Ongelmistaan huolimatta käyttämäni aineisto antoi hyvän pohjan laadullisen ja määrällisen analyysin yhdistämiselle. Haastatteluaineistosta saadun tiedon moniulotteisuus mahdollisti sen vertailemisen useiden eri lähteiden kanssa, mikä vähensi aineiston riittävyyteen kohdistuvia epäilyjäni ja lisäsi nähdäkseni aineiston uskottavuutta. Uskottavuutta olen myös pyrkinyt lisäämään säilyttämällä analyysissäni haastateltujen perheenjäsenten alkuperäisiä ääniä, jotka kertovat heidän yksilöllisestä näkökulmastaan tieto- ja viestintäteknikkaan osana perheen viestintää. Tätä tutkimusta tulisikin viime kädessä tarkastella nimenomaan laadulliselle tutkimukselle ominaisen relativistisen totuuskäsityksen mukaisesti sen sijaan, että tulokset nähtäisiin objektiivisuuteen ja yleistettävyyteen pyrkivinä.

6 LOPUKSI

Kahden viimeisimmän vuosikymmenen aikana suomalainen perhe-elämä on kokenut erilaisten uusien viestintävälineiden nousun aikaisempien viestintämahdollisuuksien rinnalle. Etenkin matkapuhelimet mutta myös esimerkiksi sähköposti ovat nostaneet uusia, henkilökohtaisen liikkuvuuden kautta toteutuvia mahdollisuuksia perheiden yhteydenpidolle. Tutkimustulokset tieto- ja viestintätekniiikan vaikutuksista interpersonaalisiin suhteisiin ovat kuitenkin olleet ristiriitaisia. Varhaisessa viestintäteknologiatutkimuksessa erilaisten välineiden vaikutus nähtiin usein interpersonaalisia suhteita huonontavana tekijänä. Välineitä saatettiin pitää esimerkiksi dehumanisoivina sillä nähtiin, että ne lisäävät narsismia ja assertiivisuutta toisten huomioon ottamisen kustannuksella (ks. esim. Nguyen & Alexander 1996; Walther 1996). Teknologia viestinnän välineenä (Computer Mediated Communication, CMC) voidaan myös nähdä suhteiden kannalta neutraalina asiana, todellakin pelkkänä välineenä joka ei varsinaisesti vaikuta viestintään tai suhteeseen itseensä. Nykytutkimuksessa erilaiset teknologiset ratkaisut nähdään kuitenkin yhä useammin rakentavana ja aktiivisena osana viestintäprosessia (ks. esim. Nguyen & Alexander 1996). Toisaalta, kuten tässä tutkimuksessa on havaittu, näyttää epäinhimillistämisen ja koneellistumisen diskurssi, eräänlainen teknologisen determinismin ilmenemismuoto, elävän yhä vahvana arkipäivän odotuksissa ja peloissa.

Yksi syy tähän koneiden ja teknisyyden pelkoon saattaa olla se, että tänä päivänä käytössämme olevasta tietokonevälitteisestä vuorovaikutuksesta suurin osa on vielä hyvin konemaista, mitä pääosin tekstuaalinen ilmaisumuoto vielä korostaa. Käytössämme olevat koneet ovat toisin sanoen edelleen hyvin keinotekoisia, ja saattaa mennä kauankin ennen kuin me käytämme niitä lähes ajattelemattamme, ikään kuin normaalina osana vuorovaikutustamme. Yksi askel tähän suuntaan saattaa olla kuva- ja ääniyhteyksien yleistyminen. Toisaalta yhdistettyjä kuva- ja ääniyhteyksiä on povattu tulevaisuuteen useiden vuosien ajan, mutta ainakaan vielä ne eivät ole niin edullisia ja helppokäyttöisiä, että kuka tahansa tavallinen kuluttaja pystyisi niitä hyödyntämään. Toisaalta näyttää siltä, että niin sanotun tavallisen kuluttajan suhtautuminen ajatuksen asteella olevaan teknologiaan on yleensä terveen skeptinen. Onhan niin, että vasta käytännön kokemukset auttavat ihmisiä tarkentamaan

mielipiteitään ja hahmottamaan niitä tarpeita, joita erilaisiin laitteisiin liitetään. (Pantzar 2000, 256.)

Tietokonevälitteinen vuorovaikutus tuo viestintäsuhteeseen sekä uusia mahdollisuuksia että rajoituksia. Perheviestinnän osalta erityisen merkityksellisiä saattavat olla näiden eri viestinmahdollisuuksien väliset erot roolien ilmaisemisessa. Kasvokkaisviestintäsuhteisiimme, kuten perheeseen, liittyvien roolimme ilmaisu on yleensä hyvin vakiintunutta. Nämä roolit eivät kuitenkaan voi sellaisenaan siirtyä tietokonevälitteiseen vuorovaikutukseen, sillä niiden ilmaisemiseen käytettävät merkkijärjestelmät eroavat kasvokkaisviestinnässä käytettävistä monella tasolla. Tietokonevälitteistä vuorovaikutusta onkin usein luonnehdittu mahdollisuuksiltaan esimerkiksi tasa-arvoisemmaksi kuin kasvokkain tapahtuvaa vuorovaikutusta (ks. Valo 2000, 43). Yksi mielenkiintoinen tutkimusmahdollisuus olisikin tarkastella, kuinka tämä tasa-arvoisuuden mahdollisuus toteutuu sellaisessa vuorovaikutuksessa, jota määrittävät säännöt ja roolit on jo aiemmin määritelty kasvokkaisviestinnän keinoin.

Perheiden roolit ja niiden muutokset ovat yleisemmälläkin tasolla mielenkiintoinen tutkimuskohde. Perheissä, kuten muissakin viestintäsuhteissa, rooleihin liittyvät muutokset ja epäselvyys voivat aiheuttaa konflikteja ja painetta vakiinnuttaa uusi tilanne. Esimerkiksi tänä päivänä nuoren muuttaessa toiselle paikkakunnalle opiskelemaan on hyvin mahdollista, että osa aiemmin kasvokkain tapahtuneesta vuorovaikutuksesta siirtyy sähköpostin välityksellä tapahtuvaksi. Tällaisessa tapauksessa uusi tapa viestiä voi vahvistaa ja edesauttaa muuta tapahtunutta muutosta (tässä: itsenäistymistä) purkamalla olemassa olevia roolirakenteita ja tarjoamalla niiden sijaan uuden kanavan, ikään kuin tyhjän taulun, jonka kautta suhdetta voidaan alkaa uudestaan rakentamaan. Olisikin mielenkiintoista tarkastella, kuinka tietokonevälitteistä viestintää käytetään osana roolien muovaamisen ja vahvistamisen prosesseja.

Tietojamme perheen vuorovaikutuksesta on myös syytä peilata yleiseen yhteiskunnalliseen muutokseen. Millaisia ovat ne ihmiset, jotka tulevaisuuden yhteiskuntaa kansoittavat? Timo Kopomaa (2000) puhuu elektronisista flanööreistä (kaupunkivaeltajista) ja nomadeista siinä missä Riitta Jallinoja (1991) löytöretkeilijöistä. Nimityksestä riippumatta kyse on selvästi siitä individualistisesta liikkeestä, joka on

modernille yhteiskunnalle ominainen piirre, ja jota erilaiset viestintävälineet ovat osaltaan olleet lisäämässä. Ajatus tällaisesta mobiilista ja individualistisesta yhteiskunnasta herättää perustavanlaatuisia kysymyksiä. Onko tällaisessa yhteiskunnassa sijaa paikkaan sidotulle yhdessäololle, jollaista perhe-elämä perinteisessä muodossaan edustaa, tai ainakin on sanottu edustavan? Vai pitäisikö mobiilin elämäntavan kehitystä sittenkin tarkastella perheen uudestisyntymisenä, mahdollisuutena olla aina ja kaikkialla yhteydessä siihen sosiaalisten suhteiden verkkoon jota kukin pitää perheenään? Näiden kysymysten pohtimiseksi vaadittaisiin laaja-alaista selvitystä paitsi siitä, millaisia sosiaalisia verkostoja suomalaiset pitävät perheenään, myös siitä, millaisin vuorovaikutuksen keinoin nämä verkostot toimivat.

Olen tässä tutkimuksessa tarkastellut perhettä sekä teoreettisen että haastatteluaineiston kautta saamani linssin lävitse. Tarkastelun punaisena lankana on ollut teknologia eri muodoissaan, ja erityisesti viestintään liittyen. Olen myös pyrkinyt muistamaan, että perhe ja teknologia ovat osia siitä suuremmasta sosiaalisesta todellisuudesta, jota kutsumme yhteiskunnaksi. Tämä on tärkeää mielestäni paitsi siksi, että emme unohtaisi yhteiskuntamme systeemistä rakennetta, myös siksi, että emme ajattelisi teknologian tulevan jostakin ulkopuolelta, arvotyhjiöstä. Teknologian kehitykseen liitettävät toiveet ja pelot liittyvät aina niihin ajatuksiin ja ihanteisiin, jotka yhteiskunnassamme kulloisellakin hetkellä vallitsevat. Individualistisuus, yksityisyys (esimerkiksi tietoturva) ja sananvapaus ovat esimerkkejä näistä tausta-ajatuksista 2000-luvun Suomessa.

KIRJALLISUUS

- Baxter, L. & Clark, K.L. 1996. Perceptions of family communication patterns and the enactment of family rituals. *Western Journal of Communication*, 60 (3), 254-269.
- Baxter, L. & Montgomery, B. 1996. *Relating: Dialogues & dialectics*. New York: The Guilford Press.
- von Bertalanffy, L. 1968. *General system theory*. New York: George Braziller.
- Bochner, A. & Eisenberg, E. 1987. Family process: Systems perspectives. Teoksessa Berger, C. & Chaffee, S. (toim.) *Handbook of communication science*. s. 540-563. Beverly Hills: Sage.
- Brannen, J. 1992. Combining qualitative and quantitative approaches: an overview. Teoksessa Brannen, J. (toim.) *Mixing methods: Qualitative and quantitative research*. s. 3-38. Aldershot: Avebury.
- Bryman, A. 1992. *Quantity and quality in social research*. London: Routledge
- Callahan, V. & Noller, P. 1987. *Marriage and the family*. North Ryde: Methuen Australia.
- Cockburn, C. 1992. *The circuit of technology: Gender, identity and power*. Teoksessa Silverstone, R. & Hirsch, E. 1992. *Consuming technologies: Media and information in domestic spaces*. s. 32-47. London: Routledge.
- Cox, M.J., Brooks-Gunn, J. & Paley, B. Perspectives on conflict and cohesion in Families. Teoksessa Cox, M.J. & Brooks-Gunn, J. (toim.) 1999. *Conflict and cohesion in families: Causes and consequences*. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Epstein, N.B., Bishop, D.S & Baldwin, L.M. 1982. The McMaster model of family functioning. *Journal of Marriage and Family Counseling* 4: 19-31. New York: Guilford Press.
- Flichy, P. 1995. *Dynamics of modern communication: The shaping and impact of new communication technologies*. London: Sage.
- Fulk, J. 1993. Social construction of communication technology. *Academy of Management Journal*. 36 (5). 921-950.
- Fulk, J., Schmitz, J. & Ryu, D. 1995. Cognitive elements in the social construction of communication technology. *Management Communication Quarterly*. 8 (3): 259-288. Thousand Oaks: Sage.
- Galvin, K. & Brommel, B. 2000. *Family communication: Cohesion and change* (5th ed.).

- New York: Addison Wesley Longman.
- Gamble, T. & Gamble, M. 1998. *Contacts: communicating interpersonally*.
Needham Heights: Allyn and Bacon.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. *tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Jallinoja, R. 2000. *Perheen aika*. Helsinki: Otava.
- Jallinoja, R. 1991. *Moderni elämä. Ajankuva ja käytäntö*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Johnson, M.P., Caughlin, J.P. & Huston, T.L. 1999. *the Tripartite nature of marital commitment: Personal, moral, and structural reasons to stay married*. *Journal of Marriage and Family*, 61 (1): 160-177. Minneapolis: National Council on Family Relations.
- Kallio, K. 2001. *Työyhteisö viestintäteknologian käyttäjänä: Miten ymmärtää yhteistoiminnan mahdollistavan teknologian käyttöönottoa ja käyttöä suomalaisen monitoimialakonsernin kahdessa työyhteisössä? Puheviestinnän lisensiaatintutkielma*. Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos.
- Kasesniemi, E-L. & Rautiainen, P. 2001. *Kännyssä piilevät sanomat*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kopomaa, T. 2000. *Kännykkäyhteiskunnan synty*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kraut, R., Patterson, M., Lundmark, V., Kiesler, S., Mukopadhyay, T. & Scherlis, W. 1998. *Internet paradox: a Social technology that reduces social involvement and psychological well-being?* *American Psychologist*, 53: 1017-1031.
- Laukkanen, M.-E. 1997. *Lapset ja nuoret: Tietotekniikka ja tulevaisuuden näkymät*. s. 38-49. Teoksessa Paavola, A. (toim.) *Minulla on aikaa: Näkökulmia lasten ja nuorten tulevaisuuteen*. Lastensuojelun keskusliitto.
- Luukka, M.-R., Hujanen, J., Lokka, A., Modinos, T., Pietikäinen, S. & Suoninen, A. 2001. *Mediat nuorten arjessa. 13-19 -vuotiaiden nuorten mediakäytöt vuosituhaten vaihteessa*. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Monge, P. & Contractor, N. 2001. *Emergence of communication networks*. Teoksessa Jablin, F. & Putnam L. (toim.) *The new handbook of organizational communication: Advances in theory, research, and methods*. s. 440-502. Thousand Oaks: Sage.
- Moore, S. 1995. *Interpreting audiences : the ethnography of mediaconsumption*. London: Sage.

- Nguyen, D. T. & Alexander, J. 1996. Friends in cyberspace: exploring personal relationships formed through the Internet. Teoksessa Shields, R. (toim.) Cultures of Internet: Virtual spaces, real histories, living bodies. s. 99-124. London: Sage.
- Niemi, I. & Pääkkönen, H. 2001. Ajankäytön muutokset 1990-luvulla. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pantzar, M. 2000. Tulevaisuuden koti: Arjen tarpeita keksimässä. Keuruu: Otava.
- Pearson, J.C. 1993. Communication in the family: Seeking satisfaction in changing times (2nd. Ed.) New York: HarperCollins.
- Pekonen, O. & Pulkkinen, L. 2002. Sosiaalinen pääoma ja tieto- ja viestintätekniiikan kehitys. Eduskunnan kanslian julkaisu 5/2002.
- Petronio, S. 1994. Privacy binds in family interactions: The case of parental privacy invasion. Teoksessa Cupach, W. & Spitzberg, B. The dark side of interpersonal communication. s. 241-258. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
- Rantanen, J. & Lehtinen, S. 1998. Tietoyhteiskunta, terveys ja työ. Helsinki: Sitra.
- Rheingold, H. 2000. The virtual community : Homesteading on the electronic frontier (2nd ed.). UK: MIT Press.
- Robinson, J., Levin, S. & Hak, B. 1998. Computer time. American Demographics, 20: 18-24.
- Robson, C. 1993. Real world research. Oxford: Blackwell.
- Saaniolahti, M. 1999. Lasten ja nuorten muuttuva mediakulttuuri. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Siitonen, M., Sivunen, A., Feldt, T., Neittaanmäki, M., Metsäpelto, R-L. & Pulkkinen, L. 2001. Mitä hyötyä tieto- ja viestintätekniiikasta on perheelle? Perheportaali-projekti 1. vaiheen tutkimus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Suomi tietoyhteiskuntana: Tietoyhteiskunta-asiain neuvottelukunnan raportti hallitukselle 14.6.2000. Helsinki: Valtiovarainministeriö.
- Tiedolla tietoyhteiskuntaan III. 2001a. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tulevaisuusvaliokunnan mietintö. 1998. Reilu ja rohkea - vastuun ja osaamisen Suomi. Eduskunnan Tulevaisuusvaliokunnan mietintö valtioneuvoston tulevaisuusselonteosta 1/1998.
- Turner, L. & West, R. 1998. Perspectives on family communication. Mountain View: Mayfield.
- Työvoiman koulutus ja ammatit 1990-1999. 2001b. Helsinki: Tilastokeskus.

- Valo, M. 2000. Tietokonevälitteinen vuorovaikutus. teoksessa Lappalainen, H-P. (toim.)
Virikkeitä viestintävalmiuksien arviointiin. Helsinki: Opetushallitus.
- Vestby, G. M. Technologies of autonomy? Parenthood in contemporary
"modern times". Teoksessa Lie, M. & Sorensen, K. (toim.) 1996. Making
technology our own? Domesticating technology into everyday life. Oslo:
Scandinavian University Press.
- Walther, J. B. 1996. Computer mediated communication: Impersonal, interpersonal
and hyperpersonal interaction. *Communication Research*, 23: 3-43.
- Wolin, S.J. & Bennet, L.A. 1984. Family rituals. *family Process*, 23: 401-420.
- Yerby, J., Buerkel-Rothfluss, N. & Bochner, A. 1995. Understanding family
communication (2nd. Ed.) Scottsdale: Gorsuch Scarisbrick.

WWW-LÄHTEET

- Euroopan Unioni, eEurope-hanke. Myös suomenkielinen versio. [Viitattu 30.6.2002].
Saatavilla www-muodossa: http://europa.eu.int/ISPO/policy/i_europe.html
- Horrigan, J. & Rainie, L. 2002. Getting serious online. Washinton: Pew Internet &
American Life Project. [Viitattu 17.6.2002]. Saatavilla www-muodossa:
<http://www.pewinternet.org>
- Liikenne- ja viestintäministeriö. [Viitattu 30.6.2002]. Saatavilla www-muodossa:
<http://www.mintc.fi/www/sivut/suomi/tele/tietoyht/index.html>